

PRÁVNICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERZITY

PRÁVO PRÁVNÍ VĚDA

KATEDRA DĚJIN STÁTU A PRÁVA



DIPLOMOVÁ PRÁCE

**PRAXE MIMOŘÁDNÉHO LIDOVÉHO SOUDNICTVÍ
V KOMPARATIVNÍM POHLEDU**

Petr Jelínek

2015/2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Praxe mimořádného lidového soudnictví v komparativním pohledu* zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

.....
Petr Jelínek

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá primárně analýzou fungování mimořádných lidových soudů v českých zemích. Práce obsahuje stručné srovnání trestního soudnictví v období Protektorátu a bezprostředně následujícího mimořádného lidového soudnictví. Část práce je věnována jevům divokých retribucí a konstituování mimořádného lidového soudnictví v mezinárodních souvislostech. V práci jsou zařazeny některé vybrané trestní případy, které projednával Mimořádný lidový soud v Kutné Hoře a Mimořádný lidový soud v Praze. Z důvodu lepšího pochopení vychází práce ze širšího právně-historického kontextu. Cílem diplomové práce je odpověď na otázky, zda k efektivnímu postihu všech forem trestního jednání nebylo možné využít jen původní právní úpravu z období tzv. první republiky. Zda tresty ukládané mimořádnými lidovými soudy nevybočovaly z evropského průměru a zda se podařilo mimořádným lidovým soudům dosáhnout základního cíle obsaženého v preambuli tzv. velkého retribučního dekretu.

Klíčová slova

Protektorát Čechy a Morava, trestní soudnictví, Mimořádný lidový soud v Kutné Hoře, Mimořádný lidový soud v Praze, retribuce, české země, srovnání

Abstract

This diploma thesis primarily deals with analysis of extraordinary people's courts functionality in Czech Lands. It contains brief comparison of criminal justice in the days of Protectorate and immediately following period of extraordinary people's justice. Part of the thesis is devoted to occurrences of violent retributions, constituting of extraordinary people's justice in international contexts. It also contains some selected criminal cases discussed in court hearings of Kutna Hora and Prague Extraordinary People's Courts. For better understanding the thesis comes out of wider legal and historical context. The aim is to answer questions if it was possible, within effective criminal acts punishments, to apply only original legal regulations existing in First-Republic Czechoslovakia, if sentences imposed by people's courts complied with European standards and if above courts reached basic goals in preamble of so called Great Retribution Decree.

Key words

Protectorate of Bohemia and Moravia, criminal justice, Extraordinary People's Courts in Kutna Hora, Extraordinary People's Courts in Prague, retribution, Czech Lands, comparison

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval paní **Mgr. et Mgr. Nadě Štachové, Ph.D.** za odborné vedení, její vstřícný přístup, cenné rady, morální podporu a čas, který mi věnovala.

OBSAH

ÚVOD	9
1 Historické souvislosti	19
1.1 Situace německé menšiny	19
1.2 Úklady o republiku	23
1.3 Mnichovská dohoda	25
1.4 Obsazení a zřízení Protektorátu Čechy a Morava	34
2 Soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava	31
2.1 Vztah německých a autonomních soudů na území Protektorátu	31
2.2 Lidový soudní dvůr	32
2.3 Mimořádné soudy	42
2.4 Stanné soudy	43
2.5 Kvazisoudy	47
3 Konstituování retribučního soudnictví v Československu	48
3.1 Vznik mezinárodní koncepce retribucí	48
3.2 Důvody dualistické právní úpravy retribučního soudnictví	51
3.3 Koncepční rozdíly právní úpravy retribučního soudnictví	52
3.4 Soustava retribučních soudních orgánů	54
4 Praxe mimořádného lidového soudnictví	58
4.1 Právní úprava a praxe mimořádných lidových soudů	58
4.1.1 Systematické členění velkého retribučního dekretu	58
4.1.2 Podmínka osobní působnosti	59
4.1.3 Vztah věcné a časové působnosti z pohledu právní kvalifikace	60
4.1.4 Účinnost velkého retribučního dekretu	61
4.1.5 Velký retribuční dekret a vztah k jiným právním předpisům	63
4.1.6 Změny v praxi MLS a vývoj VRD v čase	65
4.2 Internace a zajištění osob	68
4.3 Zahájení činnosti mimořádných lidových soudů	73
4.4 Personální obsazení mimořádných lidových soudů	75
4.5 Z trestních spisů Mimořádného lidového soudu v Kutné Hoře	76
4.6 Z trestních spisů Mimořádného lidového soudu v Praze	91
4.7 Rozhodovací praxe MLS a interpretace vybraných ustanovení VRD	118
4.7.1 Úklady o republiku jako zločin proti státu	118
4.7.2 Členství v organizacích	120
4.7.3 Členství v organizacích a mezinárodní právo	121
4.7.4 Plnění rozkazů	121
4.7.5 Udavačství	122
4.8 Výkon rozhodnutí	125
4.8.1 Výkon trestu smrti provazem	125
4.8.2 Výkon trestu odnětí svobody a amnestie	126
5 Vybraná srovnání	129
5.1 Protektorátní a retribuční soudnictví jako příčina a následek	129
5.2 Retribuce ve vybraných evropských zemích	142
ZÁVĚR	147

ÚVOD

V novodobých českých a československých dějinách je jen několik témat, která i po letech vzbuzují řadu vášní a diskuzí. A právě jedním z takových témat jsou i retribuice. Z etymologického pohledu je význam a původ slova *retribuice* odvozen z latinského *retributio*, respektive *re* a *tribuere*, které znamená odplatu nebo vrácení¹. Pojem poválečných *retribucí* je potřeba vnímat podle jeho přeneseného významu, neboť představoval souhrnné a širší označení více jevů, které souvisely nejen se soudním trestáním nacistů, zrádců, kolaborantů a udavačů, ale také jiných jevů na základě dekretů prezidenta republiky, jako například odsun německé a maďarské menšiny, konfiskace jejich majetku, zrušení německých vysokých škol a podobně. Někteří autoři používají tohoto označení i pro jevy, bez právního a institucionálního základu, které proběhly živelně na osvobozeném území republiky². Retribuce v poválečném Československu představují tak pojmem širší než jen samotné retribuční soudnictví. To tvoří jen jeho určitou část, kterou lze navíc ještě dále členit. Stěžejní článek retribučního soudnictví tvořily mimořádné lidové soudy (dále též „MLS“) zřízené na základě *deketu prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech*, známější spíše jako velký retribuční dekret (dále též „VRD“) a dále Národní soud se sídlem v Praze, zřízený podle *deketu prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 17/1945 Sb., o Národním soudu*. Významným předpisem, který doplňoval triádu, se o čtyři měsíce později stal *dekret prezidenta republiky ze dne 27. října 1945, č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti*, známější jako malý retribuční dekret (dále též „MRD“), který sloužil pro trestání provinění proti národní cti. Trestání příslušelo okresním národním výborům, kde pro tento účel byly zřízeny trestní nalézací komise. Celou soustavu doplňovaly i řádné trestní soudy, neboť i těm mohly být, za určitých okolností, projednávány trestní věci postoupeny.

Koncept retribučního soudnictví nebyl zdaleka jen záležitostí poválečného Československa. S různým stupněm modifikace ho aplikovaly i jiné evropské státy. Po válce se proklamace o rychlém, tvrdém a spravedlivém potrestání staly zásadním

1 DOUGLAS, Harper. *ON LINE ETYMOLOGY DICTIONARY*, [online]. © 2001-2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=retribution

2 JARROVSKÁ, Lucie. *Odplata, či spravedlnost?: Mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Královéhradecku*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2008, s. 9.

politickým tématem. Od samého vzniku byla praxe mimořádných lidových soudů pod stálým drobnohledem politických stran. Výsledek voleb mohly ovlivnit i představy o dalším průběhu retribucí a fungování MLS, které politické strany předkládaly veřejnosti. Komunistická strana si tento význam dobře uvědomovala a dokázala toho také náležitě využít ve volební kampani do parlamentních voleb v roce 1946. Komunisté své názory velmi obratně dokázali přizpůsobit veřejnému mínění a spolu s populistickou politikou a souběhu dalších okolností dokázali ve volbách v roce 1946 zvítězit. Komunistická strana si dobře uvědomovala význam trestních nalézacích komisí a MLS a dokázala je následně zneužít pro další politický boj. To se projevilo zejména po únoru 1948.

Ještě před rokem 1989 nebylo z politických důvodů možné některé citlivé skutečnosti zveřejnit, a navíc přístup do archivů byl velmi omezen. Proto téma retribucí do roku 1989 nebylo možné objektivně zpracovat, a už vůbec ne veřejně publikovat. Veškeré jiné názory a zjištění na toto téma, které nebyly v souladu s tehdejšími oficiálními názory, cenzura nepřipustila. Cenzura velmi pečlivě zkoumala, co je, a co není publikovatelné. Není proto žádným překvapením, že na toto téma existovaly pouze některé oficiálně schválené a prizmatem doby tendenčně zkreslené publikace. Teprve zpřístupnění archivů po roce 1989 dalo badatelům a autorům možnost se začít tímto tématem naplno zabývat. Listopadové události roku 1989 nastartovaly zájem veřejnosti o určité kauzy, a to jak z důvodu restitučních řízení, tak i z důvodů obvyčejné badatelské zvědavosti.

S odstupem více jak 70 let se retribuční soudnictví může jevit již jako historický relik. Ale osudy lidí, soudní rozhodnutí, konfiskace majetku a spáchaná přikoj, představují i dnes stále živá a velice citlivá témata. To, že je toto téma neustále aktuální, svědčí i skutečnost, že rozsudky MLS ovlivnily anebo přímo znemožnily úspěšné vydání konfiskovaného nebo zestátněného majetku některým restituentům po roce 1989. Sankce, kterou mohly MLS potrestat odsouzeného, zahrnovala i ztrátu části nebo celého majetku. Soud zároveň musel vyslovit ztrátu občanské cti, se kterou byla spojena ztráta některých práv³. Za příklad mohou posloužit v nedávné době projednávané, a některé dokonce ještě stále živé restituční kauzy, které řešily nebo ještě stále řeší české soudy. Namátkou lze uvést kauzy šlechtických rodů Des Fours Walderode, Colloredo-Mansfeldové,

3 Viz § 14 a § 15 VRD.

Czerninové, Salmové nebo snahy dědiců Jana Antonína Bati o navrácení majetku anebo očistu jmen svých předků, kteří mnohdy byli odsouzeni v nepřítomnosti.

Někteří političtí představitelé stále vnímají retribuční dekrety jako nepřekročitelný Rubikon. Zde je možné zmínit obezřetnostní politiku České republiky, která reagovala na snahu některých zájmových skupin o tzv. prolomení dekretů prezidenta republiky. A právě i z těchto důvodů došlo k dojednání výjimky pro Českou a Slovenskou republiku z *Listiny základních práv EU v Lisabonské smlouvě pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství*. Případně zcela aktuální záležitost, kdy český ministr zahraničí Lubomír Zaorálek žádal maďarského velvyslance o vysvětlení výroku předsedy maďarského parlamentu László Kövéra, podle kterého nemělo dojít k přijetí České a Slovenské republiky do Evropské unie, a to právě z důvodu existence tzv. Benešových dekretů.⁴

Není proto překvapením, že se tohoto tématu chopilo mnoho historiků, právníků, ale i autorů s jiným zaměřením a publikovali řadu článků, odborných prací a studií. Zde je možné zmínit publikační činnost některých autorů. Zejména grantová práce Jana Kuklíka *Mýty a realita takzvaných Benešových dekretů*⁵, která řeší některé vybrané otázky kolem nich. Autor mapuje důvod jejich vzniku, jejich samotnou genezi, mezinárodněprávní pozadí, zamýšlí se nad jejich legitimitou a legalitou a rozebírá teorii jejich vyhasnutí a podobně. V rámci výzkumného projektu s podporou grantové agentury vznikla práce Mečislava Boráka *Spravedlnost podle dekretu*⁶, která je jednou z často citovaných prací, a to zejména pro její obecnou část. Autor se zaměřuje na vznik a vývoj právní úpravy retribučního soudnictví. Částečně zpracovává též retribuce a retribuční soudnictví na Slovensku a část publikace je věnována mezinárodním souvislostem retribucí. Ve zvláštní části se autor dále zaměřil na praxi MLS v Ostravě, kde zpracoval některé trestní spisy, setřídil je podle skutkových podstat a charakteru provinění. Velmi přínosnou je i přílohová část, do které zapracoval srovnávací, přehledové a statistické výstupy. Jeho práce není však jedinou, která se zaměřuje na konkrétní vybrané MLS. Další takovou prací, je *Odplata, či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945-1948*

4 ČTK, iDNES.cz. Zaorálek si zve maďarského velvyslance, chce vysvětlit slova o dekrettech. *iDNES.cz* [online]. MAFRA a.s., publikováno 14. 12. 2015 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/zaoralek-chce-vysvetlit-slova-o-benesovych-dekrettech-pdk-/domaci.aspx?c=A151214_123007_domaci_hro

5 KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. 2002. Praha: Linde, 2002, 511 s. ISBN 8072013521.

6 BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*. Vyd. 1. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, 450 s., [32] s. obrazových příloh.

na Královéhradecku⁷ od Lucie Jarkovské. Ta ve zvláštní části přiblížila praxi MLS v Hradci Králové od jeho zřízení, až po celkové vyhodnocení výsledků z tohoto regionu. Její práce zahrnuje kapitolu věnovanou lidové spravedlnosti, a to z doby před zahájením činnosti MLS, kde poukazuje na internace a internační tábory. V další části se zaměřila na způsob vyšetřování obviněných, kde zapracovala některé vybrané části trestních spisů, a nechybí zvláštní část věnovaná praxi MLS v Hradci Králové. Její publikace je rovněž doplněna o bohatou přílohovou část.

Retribuční soudnictví měla veřejnost spojené zejména s procesy s čelnými představiteli, a to jak se členy protektorátních vlád, tak s představiteli německé okupační správy. Zde je možné zmínit publikaci Evy Janečkové *Proces s protektorátní vládou*⁸. Kde autorka věnuje pozornost právní úpravě, která umožnila stíhání některých představitelů protektorátních vlád a analyzuje některé procesy s jejími členy před Národním soudem v Praze. Zaměřila se na proces s Jaroslavem Krejčím, Josefem Kalfusem, Adolfem Hrubým, Jindřichem Kamenickým a Richardem Bienertem. Autorka se věnovala jednotlivým bodům obžaloby, průběhu samotných řízení před Národním soudem, jednotlivým rozsudkům a následné reakci tehdejší společnosti a tehdejších politických představitelů na jejich odsouzení a výši uložených trestů, které soud vynesl. Mnohých zpracování se dočkal i proces s K. H. Frankem, z poslední doby nově zpracovaný pohled na jeho proces před MLS v Praze a životopisným přesahem jeho obhájce Kamilla Reslera v publikaci Jakuba Drápalá *Poslušen zákonů své země a svého stavu: Kamill Resler - obhájce K.H. Franka*⁹. Případně některé dobové publikace - jako například *Český národ soudí K. H. Franka*¹⁰, vydané ministerstvem informací krátce po jeho procesu již v roce 1947 a další.

O téma poválečných retribucí v Československu projevíli zájem i někteří zahraniční autoři. Příkladem může být komplexně pojatá práce *National cleansing: retribution against Nazi collaborators in postwar Czechoslovakia*¹¹ Benjaminu Frommera, která vychází z jeho vlastní badatelské činnosti. Poprvé jeho práce vyšla

7 JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata, či spravedlnost?: Mimořádné lidové soudy 1945-1948 na Královéhradecku*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2008, 364 s. ISBN 9788072602063.

8 JANEČKOVÁ, Eva. *Státoprávní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava (1939-1945)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 242 s.

9 DRÁPAL, Jakub. *Poslušen zákonů své země a svého stavu: Kamill Resler - obhájce K.H. Franka*. Praha: Auditorium, 2014, 254 s. ISBN 978-80-87284-49-0.

10 *Český národ soudí K. H. Franka.*, uspořádal Dr. Karel Zajíček, 1. vyd. Praha: Ministerstvo informací, 1947, 244 s.

11 FROMMER, Benjamin. *National cleansing: retribution against Nazi collaborators in postwar Czechoslovakia*. New York: Cambridge University Press, 2005, xv, 387 p.

v britském nakladatelství *Cambridge University Press* v roce 2005 a dočkala se i českého překladu *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*¹². Jeho práce je zajímavá v tom, že předkládá pohled a názory na retribuční soudnictví, které nejsou ovlivněny a zatíženy autorovým vztahem k Československu. Publikace obsahuje osm kapitol, kde zpracovává již počáteční období tzv. divoké retribuce, věnuje se právním předpisům, na jejichž základě fungovalo mimořádné lidové soudnictví a Národní soud. Další kapitoly jsou věnovány procesu s protektorátní vládou, nalézacím komisím ONV a autorově pozornosti neušel ani únor 1948 a jeho vliv na vývoj obnovených retribucí.

Ale i některé kvalifikační práce, ať již jde o rigorózní, diplomové nebo bakalářské, které rovněž představují velmi užitečný zdroj informací. Jejich přínos a hodnota je zejména v tom, že mají úzce vymezený předmět, a mnohdy se v nich autoři snaží zohlednit též výsledky své vlastní badatelské činnosti. Velmi často obsahují opisy anebo kopie archiválií, které mnohdy nebyly doposud nikde publikovány. I přesto, že některá jména z trestních kauz nejsou příliš známá, jejich přínos lze spatřovat zejména v tom, že mapují část historie, která pomůže přiblížit výkon soudní praxe v období retribucí.

Jako příklad těchto kvalifikačních prací je možné uvést diplomovou práci Kristýny Piontkové na téma *Praxe Mimořádného lidového soudu v Brně*¹³. Ve své práci představuje vůbec první MLS, který zahájil svou činnost na území republiky. Její práce mapuje počátek činnosti MLS v Brně, jeho první soudní přelíčení a první rozsudky, které vychází z dobových archivních pramenů získaných badatelskou činností autorky. Její diplomová práce obsahuje rovněž bohatou přílohovou část.

Další zajímavá a rozsahem nadprůměrná je diplomová práce od Daniely Němečkové na téma *Mimořádný lidový soud v Praze*¹⁴. Tento soud měl svůj zásadní význam, a to zejména proto, že zde byli stíháni významní nacističtí představitelé, kteří se dopustili zločinů ve vztahu k republice. Tím se tento soud stal ikonou mimořádného lidového soudnictví v Československu. Autorka zpracovala několik významných kauz, které projednával MLS v Praze a kde vycházela z nadprůměrného množství archivních pramenů. Práce se věnuje i historii MLS v Praze, obsahuje některé zajímavosti z jeho

12 FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010. 491 s. Novověk. ISBN 978-80-200-1838-0.

13 PIONTKOVÁ, Kristýna. *Praxe Mimořádného lidového soudu v Brně*. Brno, 2013. 70 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Naďa ŠTACHOVÁ.

14 NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Mimořádný lidový soud v Praze*. Praha, 2014. 148 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta. Vedoucí práce Jan KUKLÍK.

činnosti a autorka zpracovala i právně-teoretický rozbor týkající se vybraných otázek velkého retribučního dekretu.

Z praxe MLS v Klatovech si rigorózní práci na téma *Osudy vybraných osob odsouzených k trestu smrti Mimořádným lidovým soudem v Klatovech v retribučních letech 1945-1948*¹⁵ vybrala Veronika Mžika Jirovcová. Její práce je rozdělena celkem do čtyř kapitol. V první kapitole se věnuje poválečné situaci, ve druhé historickoprávním aspektům a exilové vládě a třetí kapitola obsahuje obecný rozbor retribučního soudnictví. Podle autorky nejhodnotnější část její rigorózní práce představuje čtvrtá kapitola, která obsahuje vybrané kauzy, ve kterých byly vyneseny tresty smrti. Autorka si dala za cíl co nejautentičtěji přiblížit konkrétní kauzy, které tento MLS projednával, a to tak, jak byly zachyceny v dobových archivních pramenech.

Téma mimořádného lidového soudnictví si pro svoji kvalifikační práci vybrali i diplomanti z jiných než právnických fakult. Zde je možné zmínit diplomovou práci Jana Müllera, který zpracoval téma *Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti 1945-1948*¹⁶. Práce obsahuje některé vybrané kauzy tohoto soudu, u kterých byl vynesen trest smrti. Autor v práci řeší charakter rozsudků, národnostní složení obžalovaných, zpracovává některé statistické údaje a práci doplnil i o přílohou část.

Na téma MLS byly zpracovány i některé bakalářské práce. Příkladem může být bakalářská práce na téma *Mimořádný lidový soud v Hradci Králové 1945-1948 a jeho ohlas v dobovém tisku*¹⁷ od Jaroslava Nečase. Jedná se o zpracování tohoto tématu z úplně jiného úhlu pohledu. Jeho práce předkládá pohled z druhé strany tak, jak mimořádné lidové soudnictví vnímala novinářská veřejnost. Případně bakalářská práce Tomáše Nohela na téma *Mimořádný lidový soud ve Znojmě v letech 1945-1948*¹⁸, zaměřená na některé vybrané kauzy tohoto MLS a jejich rozbor. A nechybí ani stručný přehled o historii tohoto soudu. Existuje samozřejmě celá řada dalších prací, které na toto téma byly napsány, ale není možné všechny tyto práce, byť jen výčtem, zde obsáhnout. Obsáhnout nelze ani všechny další publikace, články a studie, které na téma MLS byly napsány, a zde uvedené práce tvoří jen výčet toliko příkladný.

15 MŽIKA JIROVCOVÁ, Veronika. *Osudy vybraných osob odsouzených k trestu smrti Mimořádným lidovým soudem v Klatovech v retribučních letech 1945-1948*. Olomouc, 2013. 133 s. Rigorózní práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta.

16 MÜLLER, Jan. *Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti 1945-1948*. Hradec Králové, 2015. 97 s. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Jiří ŠTĚPÁN.

17 NEČAS, Jaroslav. *Mimořádný lidový soud v Hradci Králové 1945-1948 a jeho ohlas v dobovém tisku*. Brno, 2011. 65 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Vladimír ČERNÝ.

18 NOHEL, Tomáš. *Mimořádný lidový soud ve Znojmě v letech 1945-1948*. Brno, 2009. 52 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Tomáš DVORÁK.

Někteří kritici retribučního soudnictví poukazují na retroaktivní charakter právních norem velkého retribučního dekretu. Tyto kritické hlasy se ozývaly již v době, kdy retribuční proces byl v plném proudu. I obžalovaný K. H. Frank použil tento argument na svou obhajobu. K další hlasité skupině kritiků ve způsobu výkonu praxe mimořádných lidových soudů patřili převážně komunističtí poslanci. Jejich kritice neušly výše trestů, které mimořádné lidové soudy vynášely.

Cíl velkého retribučního dekretu vzletně vyjadřovala jeho preambule. Mělo dojít k potrestání přímých, ale i nepřímých viníků, a to tak, aby došli zaslouženého trestu a nacistické a fašistické zlo bylo vyvráceno z kořenů. Zaslouženému trestu měli dojít ti, kteří pomáhali nebo asistovali při porobení vlasti, vraždění, zotročování, loupení a ponižování, kde obětí byl československý lid. Doba očištného procesu měla původně trvat jen tři měsíce. Ale v původním návrhu VRD již zákonodárce stanovil dobu účinnosti na 12 měsíců. Nakonec došlo k prodloužení doby trvání národní očisty až na 2 roky. Po únoru 1948 opět komunističtí poslanci veřejně prohlašovali, že retribuční soudnictví nesplnilo svůj účel, a z tohoto důvodu musí dojít k obnově retribucí. A právě z tohoto důvodu jsem vymezil tři základní hypotézy, které, jak doufám, se podaří potvrdit nebo vyvrátit:

- 1. K efektivnímu postihu všech forem trestního jednání v době Protektorátu nebylo možné využít jen původní prvorepublikovou právní úpravu.**
- 2. Tresty ukládané MLS nevybočovaly z evropského průměru.**
- 3. Mimořádným lidovým soudům se podařilo dosáhnout základního cíle.**

S ohledem na stanovené hypotézy bude diplomová práce zaměřena zejména na období prvních retribucí, kde hlavní cíl představovala realizace národní očisty na území Čech, Moravy a Slezska. Záměrně, s ohledem na stanovené hypotézy, jsou upozaděny tzv. obnovené retribuce po roce 1948, využívané již jako specifická forma politického boje. Protože retribuční soudnictví na Slovensku bylo charakterově odlišné, zejména pro jeho historický vývoj, budou jen v hrubých obrysech vysvětleny důvody dualistické právní úpravy retribučního soudnictví na Slovensku oproti zbytku republiky a rozebrán koncepční rozdíl těchto dvou soustav retribučního soudnictví.

Samotná diplomová práce je chronologicky rozdělena celkem do pěti kapitol.

Záměrem bylo vytvořit ucelený obraz o činnosti MLS, který je zasazen do širšího právně-historického kontextu. Jednotlivé kapitoly přibližují základní dobové události a významné právně-historické skutečnosti, které bezprostředně ovlivnily podobu retribučního soudnictví.

První kapitola je věnována historickým událostem, které předcházely době před Mnichovskou dohodou, až do úplného obsazení zbytku republiky a zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Kapitola je vnitřně dále členěna do čtyř podkapitol. Nejdůležitější události do 21. května 1938, před tzv. „dobou zvýšeného ohrožení republiky“ podle § 18 VRD, jsou zařazeny do první podkapitoly. Druhá podkapitola shrnuje události a skutečnosti, které vytvořily podmínky ke sjednání Mnichovské dohody. Třetí podkapitola je věnována samotné Mnichovské dohodě, její vynucené realizaci a důsledkům, které měla pro Československo. Čtvrtá podkapitola je zaměřena na okolnosti a způsob úplného obsazení zbytku republiky.

Druhá kapitola obsahuje vztahovou a systémovou analýzu soudnictví na území Protektorátu, se zcela specifickým modelem dvou soudních soustav. Aby bylo možné nějakým způsobem pochopit jejich vzájemný vztah, bylo potřeba nejprve v první podkapitole provést základní vztahovou analýzu autonomní české a německé soudní soustavy. Druhá až čtvrtá podkapitola je zaměřena na specifický charakter některých soudů. Ve druhé podkapitole je podrobněji analyzován Lidový soudní dvůr. Z důvodu větší přehlednosti je tato podkapitola dále strukturována z pohledu historie a vzniku Lidového soudního dvora, jeho personálního obsazení, vymezení jeho pravomoci a příslušnosti, věcné působnosti a jeho dvou charakterově odlišných období. Ve třetí podkapitole je provedena analýza mimořádných soudů a ve čtvrté podkapitole jsou zpracovány soudy stanné, rozdělené podle tzv. prvního a druhého stanného práva, a to pro jejich rozdílný charakter a okolnosti jejich vyhlášení. Poslední pátá podkapitola je z důvodu úplnosti věnována i tzv. „kvazisoudům“, což sice nebyly soudy v právním smyslu, ale spíše nástroje nebo metody nacistické perzekuce, které nelze právně zařadit.

Třetí kapitola je vnitřně členěna do čtyř podkapitol. První dvě podkapitoly, metodou kauzálně-vztahové analýzy, mapují vznik retribučního soudnictví. První z nich je věnována mezinárodním souvislostem a příčinám vzniku retribučního soudnictví. Druhá podkapitola přibližuje důvody vzniku dualistické koncepce v Čechách a na Slovensku. Třetí a čtvrtá podkapitola obsahuje jednoduchou komparaci základních

koncepčních rozdílů české a slovenské retribuční úpravy a českých a slovenských retribučních soudních orgánů.

S ohledem na primární cíl diplomové práce, kterým je analýza fungování mimořádných lidových soudů v českých zemích, je této problematice věnováno nejvíce prostoru v kapitole čtvrté. Tato kapitola je členěna na osm základních podkapitol. První podkapitola je věnována analýze právní úpravy a rovněž VRD ve vztahu k praxi MLS, neboť VRD měl vytvářet jeden ze základních předpokladů pro legitimní činnost mimořádných lidových soudů. V šesti oddílech první podkapitoly bude analyzováno jeho systematické členění, jeho aplikační předpoklady a vztah věcné a časové působnosti z pohledu právní kvalifikace. Předmětem analýzy bude též účinnost právní úpravy jako další nutný předpoklad pro její aplikovatelnost. A samozřejmě nelze opomenout ani vztah VRD a souvisejících právních předpisů, jejich funkční vazby a jeho vývoj v čase. Ve výsledku by měla vzniknout představa o tom, jak měla činnost soudů *de lege lata* vypadat. Druhá podkapitola se snaží nalézt odpověď na otázku, od jakého okamžiku bylo možné zajištěné osoby považovat za vazebně trestně stíhané podle tehdejší právní úpravy. Třetí podkapitola je zaměřena na problematiku zahájení činnosti MLS a vymezení okamžiku, od kterého lze považovat činnost MLS za zahájenou. Čtvrtá podkapitola se dotýká personálního obsazení soudů v návaznosti na případné komplikace, které se v praxi mohly objevit. To, s jakým způsobem bylo s právní úpravou nakládáno ve smyslu *de lege applicata*, lze poznat nejlépe ze soudních spisů. A právě to bude tvořit předmět analýzy v páté a šesté podkapitole, kde budou zařazeny některé vybrané kauzy, které projednával MLS v Kutné Hoře a MLS v Praze. U MLS v Kutné Hoře jsem se zaměřil na počátky jeho činnosti a záměrně jsem vybral a zařadil kauzy jak ze začátku, tak v průběhu, ale i z úplného konce roku 1945, aby bylo možné vytvořit určitý průřezový přehled z tohoto období. U MLS v Praze mé pozornosti neunikla kauza K. H. Franka, která se stala synonymem mimořádného lidového soudnictví v Československu. Její význam je patrný již z celkového historického kontextu, způsobu zpracování rozsudku, rozsahem zjišťovaných skutečností, které lze zjistit z protokolů o výslechu jednotlivých svědků, ale i samotného obžalovaného Franka. Dále byl vybrán a zařazen též spojený proces s Karlem Čurdou a Williamem Gerikem, kteří se stali synonymem zrady domácího odboje, kdy jejich udání vedlo k dopadení členů paradesantní skupiny

Anthropoid¹⁹. A poslední kauzou je méně známý proces vězeňského dozorce, který též projednával MLS v Praze. V předposlední sedmé podkapitole budou řešeny některé vybrané problematické otázky z rozhodovací praxe MLS a interpretace některých vybraných ustanovení VRD. Obsahem poslední osmé podkapitoly bude zjišťován způsob, jakým byly prováděny a vykonávány uložené tresty a to, jak je ovlivnily následné amnestie.

Poslední pátá kapitola je rozdělena do dvou podkapitol. První z nich obsahuje komparaci některých vybraných rozdílů ze soudní praxe MLS a trestního soudnictví z doby Protektorátu. Zde budou srovnány některé otázky - jako je pravomoc německých soudů a MLS, jejich legitimita a legalita, a způsob jakým bylo prováděno vyšetřování před zahájením soudního řízení. Dále bude srovnáno i to, jakým způsobem byla ovlivňována moc soudní, jakým způsobem do ní bylo zasahováno, zda bylo zasahováno do nestrannosti samotných soudců a jakým způsobem soudy interpretovaly právo. Srovnání snese i charakter rozsudků, jakým způsobem nabývaly právní moci a kdy se staly vykonatelnými. Další rovinou srovnání budou i používané kolektivní tresty a výkon trestu smrti, jak v době Protektorátu, tak i v době retribuční. Druhá podkapitola bude zaměřena na srovnání retribuční v Čechách a způsobu, jak prováděly retribuční soudy ve vybraných evropských zemích.

V závěru se na základě interpretace získaných a zjištěných faktů z jednotlivých kapitol pokusím o konstatování, zda výše uvedené hypotézy lze potvrdit nebo vyvrátit. A rovněž se pokusím o hodnocení a případnou generalizaci některých vybraných zjištění.

19 Téma atentátu na R. Heydricha a souvisejících událostí je natolik silné a mělo takovou odezvu v Evropě, že si ho vybral britský režisér Sean Ellis jako předlohu pro svůj snímek Anthropoid z letošního roku, který vznikl v koprodukcí Velké Británie, České republiky a Francie.

1 Historické souvislosti

„Aby bylo možno plně pochopiti podstatu úmyslů a jednání obžalovaného jest podle přesvědčení soudu nezbytně nutno blíže osvětliti i to, co se odehrálo přede dnem 21. května 1938, neboť Mnichovský diktát a 15. březen 1939 a banditská okupace Československé republiky byly už jen výsledkem jednání, které bylo záměrně připraveno dávno před tím, a to nejen stranou SdP, jejíž jedním z hlavních představitelů byl i obžalovaný, ale i valnou většinou celé německé i maďarské menšiny v našem státě.“²⁰

z odůvodnění rozsudku nad K. H. Frankem

1.1 Situace německé menšiny

Příčinu toho, jakým způsobem proběhly retribuce v poválečném Československu, je potřeba hledat již v období tzv. první republiky, zejména pak v událostech třicátých let, které ve svém důsledku pomohly k rozbití Československé republiky a rozpoutání druhé světové války.

Vedle některých územních sporů Československé republiky s Polskem a Maďarskem začala znovu na aktuálnosti získávat též dlouhodobě neřešená otázka sudetských Němců. Politický vývoj v samotném Německu, jako bylo jmenování Adolfa Hitlera říšským kancléřem v březnu 1933, nebo přijetí zákona pro nápravu nouze občanů a národa (*Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich*), který vešel do podvědomí spíše jako zmocňovací zákon, neboť lépe vystihoval jeho pravý účel, pro který byl předurčen, znamenal určitý impulz směrem k sudetským Němcům. Tento zákon otevřel Hitlerovi cestu k neomezené moci a sledu dalších událostí, které měly následovat.

„Němci, sídlící v Československé republice, operovali jak v tuzemsku, tak i v zahraničí již od počátku Československé republiky s tvrzením, že jejich soužití s českým národem v Československu jest pro ně nemožné, jednak z důvodů národnostně politických, jednak – a to hlavně - z důvodů hospodářských, protože je prý Češi národnostně utiskují a hospodářsky ubíjejí. Situaci úmyslně a záměrně, zejména v cizině, líčili tak, jako by jejich snaha po sloučení s Německem byla vznikla teprve za republiky.“²¹

20 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 7.

21 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 8.

Po upevnění a posílení moci Adolfa Hitlera v Německu, docházelo stále častěji k diskusi nad novým územním uspořádáním v Evropě. Hitler se nechtěl smířit se stavem po mírové konferenci v Paříži a považoval životní prostor (*Lebensraum*)²² za nedostatečný. Proto ještě v roce 1933, prostřednictvím Itálie, dojednal tzv. *Pakt čtyř*, který tvořilo Německo spolu s Itálií, Anglií a Francií. Velmoci reprezentovalo direktorium, které mělo sloužit jako nástroj pro revizi mírových smluv. Jak se později ukázalo, měla tato dohoda zásadní význam pro všechny smluvní strany. Nejen Německo, ale i Itálie, a zejména Anglie si dobře uvědomovaly důležitost této dohody. Z pohledu Hitlera šlo o kalkul směrem k ČSR, ale i Polsku. Ze strany Anglie šlo o to udržet *status quo* směrem ke koloniálním držávám a oslabení vlivu Francie. Anglie navíc měla velmi dobré styky s Itálií a Neville Chamberlain patřil k velkým obdivovatelům Adolfa Hitlera. Navíc tato dohoda výrazně oslabil vliv Sovětského svazu na dění v Evropě a omezila vliv Společenství národů na případné rozhodování o těchto záležitostech. Z tohoto důvodu nic nebránilo tomu, aby tyto mocnosti dohodu v Římě podepsaly.

Hitlerovo triumfální převzetí moci a nové politické směřování Německa, které znovu začalo získávat zpět své ztracené mocenské pozice, povzbudilo sudetské Němce a soukmenovce k vyvíjení aktivit a nátlaku na českou vládu. „*Když se roku 1933 zmocnil v Německu Adolf Hitler moci, činnost strany DNSAP se stupňovala a nápadně se připodobňovala říšsko – německé NSDAP. Poněvadž pak tato strana zaujala krajně nepřátelský postoj ke státu, byla dne 4. října 1933 její činnost úředně zastavena a usnesením vlády z 11. listopadu 1933 byla strana podle zákona č. 201/1933 rozpuštěna. Mandáty jejich poslanců a senátorů byly zrušeny. Aby strana tyto mandáty zachránila, usnesla se ještě před úředním rozpuštěním sama na svém rozchodu, avšak toto rozhodnutí strany nemohlo býti přirozeně bráno v úvahu, neboť sledovalo jen ten účel, aby zmařilo některé důsledky úředního výkonu.*“²³

Když Sudetoněmecká strana (*Sudetendoutche parti*) (dále též "SdP") Konráda Henleina získala ve volbách v roce 1935 15,18 % hlasů a stala se vítězem voleb, co do procentuálního výsledku a absolutního počtu všech odevzdaných hlasů, pomohl posílit tento výsledek přesvědčení o oprávněnosti a legitimitě pro řešení německé otázky. „*Jest všeobecně známo jakého volebního vítězství v parlamentních volbách dne*

22 V knize *Main Kampf* autor Adolf Hitler vysvětluje, proč odmítá respektovat politické hranice. Nárok na životní prostor vyvozuje právem na sebezáchovu, a to jak po dobrém, případně i po zlém. A doslova uvádí: „*Potom ale nastoupí právo sebezáchovy, co bude odepřeno po dobrém, musíme si vzít po zlém.*“

23 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 14.

19. května 1935 dobyla Henleinova strana, získala čtyřicetčtyři mandátů v poslanecké sněmovně a dvacetčtyři mandátů v senátě a celkem jeden milion dvěstěčtyřicet devět tisíc čtyři sta devadesát sedm hlasů. Byla nejen daleko silnější ze všech stran německých, ale počtem hlasů předčila dokonce i nejsilnější československou stranu, totiž stranu agrární. Ostatní německé strany byly poraženy, sociální demokraté a křesťanští sociálové ztratili polovinu, „Bund der Landwirte“ dvě třetiny mandátů. Většina německých voličů přešla houfně do Henleinova tábora. Příčina toho je nasnadě, bylo [nebylo²⁴] totiž veřejným tajemstvím, že SdP jest pokračováním rozpuštěné DNSAP, resp. že jest československou filiálkou Hitlerovy NSDAP. Proto jevila tak úžasnou přitažlivost pro všechny německé voliče.²⁵

Během několika následujících let došlo u K. Henleina k názorovému posunu a příklonu k politice národního socializmu. Tuto tendenci lze přičíst pragmatickému politickému kalkulu a sílicímu proudu uvnitř SdP, kterou reprezentoval K. H. Frank. V roce 1937, kdy tento proud získal ve straně rozhodující vliv, začal Konrád Henlein již zcela otevřeně projevovat sympatie k Hitlerovi, které byly završeny slibem věrnosti vůdci. Představitelé SdP vyvíjeli postupný nátlak na vládu Československa směrem k řešení německé otázky a požadovali úplnou autonomii Sudet. Jak dokládá záznam o poradě K. Henleina a K. H. Franka u A. Hitlera ze dne 28. března 1938, dohodli společně postup na stupňování požadavků takovým způsobem, aby nemohly být nikdy splněny²⁶. „Dne 16. dubna 1938 podepsal prezident republiky Dr. Edvard Beneš rozhodnutí o politické amnestii, která svým rozsahem byla největší od počátku republiky a která vlastně představovala splnění prvního bodu, uplatňovaného obžalovaným Frankem za stranu SdP.“²⁷

Na karlovarském sjezdu bylo 24. dubna 1938 formulováno osm požadavků²⁸, které představovaly další snahu o vyhrocení situace. Byla požadována úplná rovnoprávnost německé národní menšiny, uznání a vymezení sudetoněmeckého území, vybudování německé samosprávy, náprava všeho bezpráví a úplná svoboda k přiznání německého světového názoru. Ve skutečnosti již SdP požadovala úplnou autonomii, respektive připojení Sudet a později i zbytku Československa k Říši. Za tímto účelem

24 Zřejmě mělo být „nebylo“

25 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 23.

26 SCHELLE, Karel. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 8.

27 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 42.

28 SCHELLE, 1993, op. cit., s. 10.

Německo připravilo i válečný plán *GRÜN*, který představoval případnou vojenskou operaci, která měla následovat po uměle vyvolaném incidentu, kde se uvažovalo o zavraždění německého velvyslance v Československu²⁹.

„Dne 14. května 1938 oznamuje strana SdP, že ministerstvo vnitra povolilo utvoření spolku “Freiwilliger Schutzdienst“, zkráceně FS, se sídlem v Chebu. Tento spolek se stal pod rouškou pořadatelské služby vlastně bojovou skupinou SdP. Předchůdci FS byli krojovaní ordneři SdP, kterých strana využívala při svých projevech k pořadatelské službě. Vedoucím FS se stal Konrad Henlein a šéfem štábu náčelník turnerů Willi Brandner, který byl pověřen prováděním organizačních prací, spojených s výstavbou strany.“³⁰

Nesčetná jednání, která česká vláda vedla s SdP, nepomohla uklidnit vyhrocenou situaci v českém pohraničí. Navíc výsledky z těchto jednání byly zasílány do Berlína, kde na jejich základě docházelo k sestavování dalších plánů na zvýšení napětí v pohraničních oblastech. *„V časných hodinách ranních dne 21. května 1938 dochází k tak zvanému chebskému incidentu, kdy na silnici z Chebu na Goldberg u Mistelbachu byli strážníkem, příslušníkem SOS /Stráž obrany státu/, zastřeleni dva vedoucí rolnictva SdP Jiří Hofmann a Mikuláš Böhme, jedoucí na motocyklu. Neuposlechli totiž výzvy, aby zastavili. Použití zbraní příslušníkem Stráže obrany státu v tomto případě bylo plně oprávněno podle předpisu § 5 lit. c/ vládn. nař. č. 270/1936 Sb. z. a n. o Stráži obrany státu, ježto zmíněné osoby se v ohroženém místě chovaly podezřele a nedbaly odpověď na volání stráže.“³¹* I tohoto incidentu dokázala SdP náležitě využít. Následný pohřeb se stal okázalou přehlídkou v režii nacistických špiček. *„Za rakví kráčel Henlein a v jedné řadě s obžalovaným Frankem a s německým vojenským attache Toussaintem a leteckým přidělcem majorem Mörickem. Toussaint položil na každou rakev věnec se stuhami a nápisem “A. Hitler“ a s hákovým křížem. O chebském pohřbu dosáhla SdP u ministerského předsedy Dra Hodži toho, že pořádkovou službu převzali pořadatelé strany a že vojsko a policie byly kasernovány. Pohřbu toho bylo politicky využito, stejně jako rozmlísek vzniklých s mobilisovaným vojskem.“³²*

Teprve od 21. května 1938 je možné trestně stíhat jednání obžalovaných před mimořádným lidovým soudem, neboť podle § 18 VRD lze toto datum považovat

29 SCHELLE, 1993, op. cit., s. 9.

30 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 47.

31 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 48.

32 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 48.

za počátek období zvýšeného ohrožení republiky. Dr. Kozák v odůvodnění rozsudku, když popisoval některé skutečnosti a činy obžalovaného před tímto datem, k tomu uvedl: „*Leč bylo nezbytné všechny okolnosti ty uvést, aby bylo možno plně pochopit podstatu úmyslů a jednání obžalovaného po 21. květnu až do doby jeho zajištění a předání československým úřadům k stíhání a potrestání.*“³³

1.2 Úklady o republiku

V tajné depeši z 8. září 1938, kterou zaslalo německé vyslanectví v Praze zahraničnímu úřadu v Berlíně, informovalo o stanovisku SdP na návrh české vlády k řešení německé otázky a uvádělo: „... *jestliže nejasné formulace budou beze zbytku odstraněny zde uvedené doplňky, příp. rozšíření prosazeny a přiděleny jim odpovídající účinné záruky, může z právního hlediska být návrh pokládán za teoreticky způsobilý podklad pro rámcovou a zásadní dohodu, která by posloužila k uskutečnění 8 karlovarských požadavků a tím také k dosažení cíle ve formálním rámci státu.*“³⁴. Ale současně ještě SdP vedla jednání s Anglií a Francií o možném a úplném připojení Sudet k Říši. V mezidobí byly vládě ČSR předkládány další návrhy a ultimáta, o kterých bylo dopředu zřejmé, že nemohou být akceptována. Henlein v tomto směru informoval Hitlera: „*Včera jsem sdělil anglické delegaci, že obsahem dalších jednání by mohlo být jen připojení k říši a nikoliv osm karlovarských bodů. Je pravděpodobné, že Chamberlain připojení navrhne.*“³⁵. A doporučil Hitlerovi, aby se již nekonalo žádné lidové hlasování, ale došlo k okamžitému odstoupení území s více jak padesáti procenty německého obyvatelstva a obsazení těchto území německými oddíly s odůvodněním, aby byla učiněna přítrž vraždám českými fanatiky.³⁶

Jak vyplývá z dobových dokumentů ze září 1938, chtěla československá vláda těmto nadstandartním požadavkům SdP vyhovět. Ovšem v polovině září 1938 se již Německo netajilo tím, že za jediný cíl považuje pouze připojení Sudet k Říši. Tento požadavek se stal i předmětem jednání v Berchtesgadenu mezi Hitlerem a Chamberlainem, kde 15. září 1938 Chamberlain vyjádřil ochotu těmto požadavkům vyhovět. „*Říšský rozhlas vysílá projev Henleinův, který prohlašuje dohodu*

33 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 49.

34 SCHELLE, 1993, op. cit., s. 15.

35 Tamtéž, s. 33.

36 Tamtéž, s. 33.

s československou vládou za definitivně nemožnou a volá po připojení Němců z Československa k říši. Vyzývá podřízené formace strany a jejich organizací, aby kladly všude československým orgánům odpor, aby zbraně schopné mužstvo odešlo do Německa a aby případným svolávacích lístků k nastoupení vojenské služby nebylo uposlechnuto. Toto svolání bylo uveřejněno i německou tiskovou kanceláří.³⁷ V dalších pěti okresech v pohraničí došlo k vyhlášení stanného práva. V reakci na to představitelé SdP vyhlásili generální stávku a ve většině továren v pohraničí, kde se nacházela německá většina, došlo k zastavení výroby. „Československá vláda na to odpověděla dne 16. září 1938 rozpuštěním ochranných sborů FS a zastavením podle spolkového zákona činnosti strany SdP. V důsledku toho nastává veliký útek Němců z pohraničí přes hranice do Německa. V těchto dnech také Konrad Henlein se svými věrnými, tak i obžalovaný Frank odebírají se do říše, aby tam podle rozkazu Hitlera vstoupili se zbraní v ruce do otevřeného boje proti Československu.“³⁸

Zastavením činnosti strany SdP a vydáním zatykače na jejího předsedu K. Henleina a jeho zástupce K. H. Franka však situaci nezklidnilo. Spíše naopak, vznikl tak další zástupný důvod pro další vlnu nepokojů, další záškodnické akce, provokace a teroristické akce, které již od 17. září 1938 oficiálně prováděl Sudetoněmecký Freikorps (*Sudetendeutsches Freikorps*), který byl pro tento účel zřízen. K přípravě akcí již docházelo přímo v Německu. Pokyny byly zasílány formou rozkazů³⁹. Československá vláda musela na pomoc povolát armádu a v některých dalších oblastech vyhlásit stanné právo. Následná mobilizace 23. září 1938 představovala již jen zoufalou snahu o zachování územní celistvosti ČSR.

Podle zprávy ministerstva národní obrany o situaci v pohraničním území ze dne 26. září 1938 se v závěru této zprávy uvádělo: „V pohraničních územích ČSR soustavné zákeřné přepadávání a přestřelky příslušníků SOS. Na mnohých místech používá útočník kulometů (kulometných pistolí) a ručních granátů. Zajaté naše stráže jsou odvečeny do Německa. Civilní obyvatelstvo stálým ohrožováním je znepokojeno. Za hranicí Československého státu čilý ruch říšskoněmeckého vojska, které směřuje oddíly SS a SA. Civilní obyvatelstvo SdP je hojně zásobováno zbraněmi donášenými přes hranice z Německa. Skrývá se v lesích a provádí záškodnické akce. Naproti tomu obyvatelstvo

37 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 81.

38 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 82.

39 SCHELLE, 1993, op. cit., s. 108.

*české národnosti chová se klidně a morálka u něho je velmi dobrá.*⁴⁰

V reakci na návrhy britské a francouzské strany na řešení sudetské otázky přednesl A. Hitler odpověď prostřednictvím rozhlasového projevu ze sportovního paláce v Berlíně, ve kterém 26. září 1938 prohlásil: „*Jsem vděčen panu Chamberlainovi za všechno jeho namáhání. Ujistil jsem ho, že německý národ nechce nic, než mír, že však jsou hranice, za které se nedá zpět zatlačit. Ujistil jsem ho a opakuji to i zde, že po rozřešení tohoto problému nebude pro Německo územních požadavků v Evropě. Řekl jsem mu dále, že od okamžiku, kdy Československo rozřeší jiné problémy, to jest kdy Čechové vyrovnají se svými menšinami, a to pokojně, nikoliv utlačováním, tento stát mne nezajímá a že bych jej třeba garantoval. Nechceme žádné Čechy.*“⁴¹. Ale to, o jak „pravdivý“ projev se jednalo, ukázaly hned následující dny.

1.3 Mnichovská dohoda

„Dne 29. září 1938 došlo konečně k tak zvané ‘Mnichovské dohodě’, která však ve skutečnosti nebyla žádnou smlouvou či dohodou stran, nýbrž prostým diktátem vůči Československu. Dohody této respektive konference mezi Německem, Anglií, Francií za účasti Itálie se účastnili Hitler za Německo, Chamberlain za Anglii, Daladier za Francii a Mussolini za Itálii. Jest pravdou, že ke konferenci byli pozváni do Mnichova českoslovenští delegáti, kteří však se nesměli konference účastniti, nýbrž tak zvaná mnichovská dohoda byla jim prostě oznámena jako skutečnost a při tom jim bylo dáno jasně najevo, že úkolem Československa jest bezvýhradně a úplně se obsahu tak zvané dohody podrobiti.“⁴²

Jedním z hlavních důvodů pro připojení Sudet k Říši bylo údajné porušování lidských práv, útlak, perzekuce a vraždění sudetských Němců. Ale poměrně málo se hovoří o tom, že právě v Německu, v té době, docházelo k masivnímu porušování lidských práv, nebyly respektovány základní právní zásady a samotné zákony, jako zákon o ochraně německé krve a německé cti (*Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre*)⁴³ nebo zákon o říšském občanství⁴⁴, byly silně rasistické a diskriminační

40 Tamtéž, s. 115.

41 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 93.

42 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 93-94.

43 RGBl. 1935 I S. 1146

44 RGBl. 1935 I S. 1146

vůči židovské části vlastního obyvatelstva.

Mnichovská dohoda znamenala předzvěst blížícího se konce Československa v původních hranicích. Smířlivý postoj Francie a Anglie (*Appeasement*) a odmítnutí plnění mezinárodních závazků vojenské pomoci znamenalo, že Československo nakonec pod tíhou okolností na tyto požadavky přistoupilo.

Vyklizení pohraničí mělo začít 1. října 1938 a dokončeno mělo být do 10. října 1938. Na vyklizeném území neměla být ničena nebo poškozována zařízení, která se na území nacházela. Za toto měla odpovědnost československá vláda. Podrobnosti pro vyklizení stanovila mezinárodní komise složená ze zástupců čtyř mocností a Československa. Území, kde mělo dojít k vyklizení a obsazení německou brannou mocí, bylo rozděleno do čtyř oblastí. Pro tyto oblasti byly dohodnuty lhůty pro vyklizení. První oblast měla být vyklizena a obsazena již 1. a 2. října, druhá oblast 2. a 3. října, třetí oblast 4. a 5. října a čtvrtá oblast měla být vyklizena a obsazena 6. a 7. října.

V některých oblastech⁴⁵ se mělo zjišťovat, zda se nejedná o území tzv. "převážně německého charakteru". V tomto případě měly německé jednotky takové oblasti do 10. října 1938 obsadit. Na základě Mnichovské dohody došlo za tímto účelem ke zřízení mezinárodních komisí, které měly dále určit, ve kterých oblastech bude konán plebiscit. Do zjištění výsledku hlasování měly být tyto oblasti měly obsazeny mezinárodními jednotkami. Komise měla stanovit datum konání plebiscitu a určit způsob, jak bude hlasování probíhat. V jednoznačně etnograficky určených oblastech měly komise oprávnění doporučit čtyřem mocnostem menší úpravy, kdy ve výjimečných případech připadalo do úvahy připojení i bez plebiscitu.

Kromě územních požadavků obsahovala Mnichovská dohoda rovněž ustanovení o tom, že československá vláda ve lhůtě čtyř týdnů po podepsání této dohody propustí vojensky a policejně zadržované sudetské Němce a ve stejné lhůtě propustí sudetoněmecké vězně, kteří si odpykávali trest za politické zločiny.

Na základě Mnichovské dohody ztratilo Československo některé významné průmyslové oblasti tehdejšího území. V důsledku Mnichovské dohody vznesli představitelé Maďarska a Polska též územní požadavky. Následně bylo nutné řešit situaci obyvatel, kteří byli nuceni opustit území, na kterých měli své domovy. Přestože Mnichovská dohoda měla garantovat v oblastech připadajících Německu právo opce,

45 Též bývá označována jako pátá oblast.

ve lhůtě šesti měsíců od data podepsání dohody, jsou zaznamenány případy, kdy tato část dohody nebyla reálně dodržena. „*Ve Šlovicích (okres Stříbro) bylo přikázáno opustit obec rodinám, které bydlely ve dvou domech Národní jednoty pošumavské. V Přestavlkách u Dobřan obklíčilo 40 příslušníků SA velkostatek Františka Tilingera, kde zabavili veškerý živý a mrtvý inventář. Přitom oznámili správci velkostatku Žízalovi, že musí do 48 hodin opustit říši. Z Frejštejna byl úředně vyhoštěn malíř Průcha se lhůtou 24 hodin. Soupis vyhoštěných z obsazeného území, který vedl plzeňský okresní úřad, uvádí k 11. listopadu 1938 32 lidí. Na konci listopadu 1938 obsahoval týž seznam již 102 lidí. S vědomím těchto a předchozích údajů mohlo být vyhoštěno ze západních Čech kolem 250-300 osob.*“⁴⁶

Československo dále ztratilo asi jednu třetinu zemědělských oblastí, došlo k jeho značnému vojenskému oslabení, byl narušen systém železniční a silniční infrastruktury, bylo potřeba nově řešit jeho vnitřní uspořádání, a tím vzrostlo napětí uvnitř Československa. „*Důsledkem mnichovského diktátu pro vnitřní politiku Československa byl ten, že se ukázala nutnost uspořádati vnitropolitický vzájemný poměr Čechů a Slováků. Žilinskou dohodou ze dne 22. listopadu 1938 přiznána byla Slovensku široká autonomie a společnými věcmi zůstaly pouze věci zahraniční, věci finanční a věci vojenské. V důsledku této autonomie také oficiální název “Československo“ byl změněn na “Česko – Slovensko“, čímž i v názvu měla být vyjádřena rovnoprávnost obou částí státu.*“⁴⁷

Prezident Beneš 5. října 1938 abdikoval a následně opustil i území republiky. Do uvolněného úřadu prezidenta republiky zvolilo Národní shromáždění dne 30. listopadu 1938 JUDr. Emila Háchu. Podle výsledku sčítání hlasů bylo odevzdáno celkem 312 platných hlasovacích lístků, z nichž 39 bylo prázdných a JUDr. Emil Hácha obdržel 272 hlasů. Počet 272 hlasů převyšoval třípětinovou většinu, potřebnou pro jeho zvolení, a tím získal potřebný počet hlasů pro jeho zvolení, a to jak podle ústavní listiny, tak podle zákona o volbě a konečně i podle ústavního zákona o autonomii Slovenskej krajiny. Tentýž den krátce po poledni JUDr. Emil Hácha složil slib, jak to předpisoval § 65 ústavní listiny, a stal se novým prezidentem.⁴⁸

46 BENDA, Jan. *Útěk a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, 541 s. 91-92.

47 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 97.

48 Stenoprotokol ze 2. společné schůze Poslanecké sněmovny a Senátu, svolané na středu dne 30. listopadu 1938 na 10.53 hod. *Digitální knihovna: NS RČS 1935-1938: Společné schůze PS a Senátu: Stenoprotokoly: 2. schůze* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/psse/stenprot/002schuz/s002001.htm>

1.4 Obsazení a zřízení Protektorátu Čechy a Morava

Připojení Sudet k Říši nebylo hlavním cílem, ale počátkem k úplnému obsazení celé ČSR. Hitler si dobře uvědomoval, že připojením Sudet k Říši bude ČSR natolik oslabena, aby mohla začít závěrečná fáze jeho plánu. Německá propaganda opět stupňovala aktivitu a snažila se vytvářet zprávy o tom, jak je používáno násilí nejen proti německému, ale již i proti slovenskému národu. Německá propaganda se snažila maximálně využít separatistické tendence Slovenska. Situace do značné míry byla podobná té ze září 1938. Snahy o osamostatnění Slovenska, kterých dokázal Hitler mistrně využít, začaly vrcholit začátkem roku 1939. Při jednáních u Hitlera se střídala jedna delegace za druhou, a to jak delegací oficiálních, tak i neoficiálních. Na jednání 12. února pozval Hitler do Berlína předáka slovenských Ľud'áků Vojtecha Tuku spolu s vedoucím německé menšiny na Slovensku Franzem Karmasinem. Při tomto jednání vysvětloval Tuka, jak je hospodářsky a duchovně nemožné další soužití v jednom státě s Čechy a dovolával se Vůdcovy podpory. Tuka si činil nárok jednat jménem slovenského národa. Toto oprávnění dovozoval ze svého odsouzení a uvěznění za špionáž ve prospěch Maďarska v roce 1929. Tuka již při tomto setkání oslovoval Hitlera "*Můj vůdce*" a snažil se dojednat podporu samostatnému Slovenskému státu v případě jeho povstání.⁴⁹ Při jednání 13. března 1939 mezi Hitlerem a Jozefem Tisem bylo dohodnuto vyhlášení samostatného Slovenského štátu, který byl skutečně následující den vyhlášen. Podle dobových zpráv bylo zřejmé, že Slovensko bylo od samého počátku považováno za vazalský stát, který spočíval na podpoře německé moci, jak dokládá mimo jiné zpráva francouzského vyslanectví v Berlíně, zaslaná ministerstvu zahraničních věcí v Paříži o vzniku Slovenského štátu na pokyn Hitlera a o přípravě nacistů k úplné okupaci ČSR ze 14. března 1939. "*Z náznaků, které se mi dostaly ve známost o rozmluvě Msgre Tisa v Berlíně se zdá, že vůdcové říše a sám Führer dali jasně znáti svůj formální úmysl, že má být vytvořeno úplně samostatné Slovensko. Na těchto podmínkách učinili hitlerovští vůdcové závislo své přátelství a ochranu nezbytnou pro život nového státu. Na Slovensko je tudíž nutné pohlížeti jako na vasalský stát německé říše*"⁵⁰

Následující den, v budově nového kancléřství při jednání 15. března 1939, byl prezident E. Hácha donucen k souhlasu s obsazením zbytku území Čech a Moravy

49 SCHELLE, 1993, op. cit., s. 222.

50 Tamtéž, s. 223.

německou brannou mocí a vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava (*Protektorat Böhmen und Mähren*). Během jednání zcela otevřeně Herman Göring vynucoval souhlas pod pohrůžkou vojenské akce s tím, že jinak nechá bombardovat Prahu. Způsob, jakým byl souhlas s obsazením získán, nelze rozhodně považovat za projev svobodné vůle učiněný bez nátlaku.

„Dopoledne dne 15. března 1939 byl obžalovaný Frank vyzooměn v Liberci Konrádem Henleinem, že se mají oba dostaviti k velícímu generálovi pancéřových vojsk von Höpnerovi do Litoměřic a spolu s ním jeti do České Lípy, kam za poledne přijede zvláštní vlak Adolfa Hitlera. Skutečně obžalovaný Frank s Henleinem jel v autu k Höpnerovi a potom všichni společně odjeli na nádraží do České Lípy.

Zvláštním vlakem kolem 14. hod. přijel Adolf Hitler, doprovázen velkou družinou, ve které byli Lammers, Frick, Stuckart, Himler, Daluge, Heydrich, Keitel, Brauchitsch a větší počet generálů. Höpner, Henlein a obžalovaný byli po delší době voláni do salonního vozu k Hitlerovi, kdež podal Höpner hlášení o situaci a postupu německých jednotek. Hitler se rozhodl, že ještě odpoledne pojede do Prahy a přenocuje na Hradě, když se od Höpnera dozvěděl, že Praha a pražský hrad jsou již obsazeny a zajištěny. Obžalovaný Frank dostal rozkaz, aby jel v čele Hitlerovy kolony přes Mělník do Prahy. Kolona se dala kolem 16. hod. do pohybu ku Praze v čele s několika pancéřovými vozy. Již při setmění asi kolem 19. hod. došlo k vjezdu na pražský hrad. Henlein jel ve voze s Hitlerem, obžalovaný Frank jel v předu v malém osobním voze. Na hradě bylo vše improvizováno a Hitler přespál v pravém křídle Hradu.“⁵¹

Mohlo se zdát, že míra přiznané autonomie podle čl. 3 výnosu Vůdce a říšského kancléře⁵² bude široká, ale čl. 5 a čl. 11⁵³ umožňoval její výrazné omezení. Podle čl. 11 výnosu Vůdce a říšského kancléře⁵⁴ mohly být vydávány právní předpisy s platností pro Protektorát, pokud toho vyžadoval společný zájem. Podle čl. 12 mělo zůstat v účinnosti jen to platné právo v Čechách a na Moravě, které neodporovalo smyslu převzaté ochrany německou Říší. Podle čl. 13 měl říšský ministr vnitra vydat, po dohodě se zúčastněnými říšskými ministry, právní a správní předpisy, potřebné k provedení a doplnění výnosu Vůdce a říšského kancléře.

51 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 109-110.

52 RGBl. I., S. 485.

53 RGBl. I., S. 485.

54 RGBl. I., S. 485.

Jak se později ukázalo, pamatoval též velký retribuční dekret ve vymezení skutkových podstat trestných činů i na takové jednání. Nejen výše popsané události spojené s plánovanou a promyšlenou destrukcí Československa, ale i následný výkon německé okupační správy, její charakter, nástroje a prostředky během období Protektorátu měly určující význam na charakter poválečných retribucí. Události, které poté následovaly, představovaly již jen tragický epilog a jedno z nejtragičtějších období Československa v jeho dějinách.

„Zřízením t. zvaného protektorátu Čechy a Morava získává Hitler vojensky i hospodářsky všechny předpoklady k dalšímu uskutečňování politických a hospodářských cílů. Prohlášením tak zvaného protektorátu nastala ve skutečnosti doba, ve které se Němci urychleně snažili získaný prostor, který již byl ovládnut vojensky, ovládnouti i politicky a hospodářsky, přičemž se neštíteli žádného prostředku, který by uskutečnění jejich plánů podporoval.“⁵⁵

55 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 111.

2 Soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava

2.1 Vztah německých a autonomních soudů na území Protektorátu

Po obsazení zbytku Československé republiky došlo k rozdílnému režimu při výkonu jurisdikce. Pokud jde o území českých a moravskoslezských zemí v předmnichovských hranicích je zapotřebí rozlišovat to, zda se jednalo o tu část území připojenou na základě Mnichovské dohody, kde již vykonávaly jurisdikci říšské soudy, nebo zda se jednalo o území obsazené až 15. března 1939.

Na obsazeném území zůstala podoba české soudní soustavy *de iure* zachována, stav zůstal totožný z doby před obsazením. Výnosem o zřízení Protektorátu Čechy a Morava⁵⁶ byl dán základ pro vytvoření též soustavy soudů německých. Podle čl. 2 odst. 1 tohoto Výnosu se obyvatelé Protektorátu, kteří byli příslušníky německého národa, stali německými státními příslušníky a podléhali německé soudní pravomoci. Vedle sebe zde existovaly dvě skupiny obyvatel s rozdílným statutem, původní české obyvatelstvo a německé. Z tohoto důvodu tak na území Protektorátu vedle sebe začaly působit dvě soustavy soudů, a to autonomních českých a nově též soustava soudů německých. Základem pro zřízení německé soudní soustavy byla nařízení o německém soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava⁵⁷ a nařízení o výkonu soudní pravomoci v Protektorátu Čechy a Morava⁵⁸ ze dne 14. dubna 1939. Na základě těchto nařízení začalo na území Protektorátu působit též 12 a od roku 1941 celkem 14 německých úředních soudů (*Amtsgerichte*). Jednalo se o nejnižší článek německé soudní soustavy. Věcná působnost rozsahem odpovídala autonomním okresním soudům a územní působnost odpovídala autonomním krajským soudům. Na druhém stupni působily 2 zemské soudy (*Landgerichte*), které sídlily v Praze a Brně. Věcnou působností tyto soudy odpovídaly autonomním krajským soudům a územní působností autonomním vrchním soudům. Soustavu německých soudů na území Protektorátu uzavíral ještě vrchní zemský soud (*Oberlandgericht*) se sídlem v Praze. Věcná působnost odpovídala autonomním vrchním soudům a územní působnost byla pro celé území Protektorátu.⁵⁹ U německých soudů

56 RGBI. I., S. 485.

57 RGBI. I., S. 752.

58 RGBI. I., S. 754.

59 SCHELLE, Karel, Pavel SALÁK a Jaromír TAUCHEN. *Protektorát Čechy a Morava - jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin: (vybrané problémy)*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010, s. 90-91.

na území Protektorátu byla zřizována rovněž německá státní zastupitelství.⁶⁰ Mimo území Protektorátu soustavu řádných německých soudů uzavíral ještě Říšský soud v Lipsku (*Reichsgericht*).

Již zmíněné nařízení o německém soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava⁶¹ ze 14. dubna 1939 spolu s nařízením o výkonu soudní pravomoci v Protektorátu Čechy a Morava⁶² ze 14. dubna 1939, vytvářela základ pro úpravu trestního práva v Protektorátu Čechy a Morava a definovala vzájemný vztah mezi autonomním protektorátním právem a právem říšským. Podle nařízení o výkonu soudní pravomoci v Protektorátu Čechy a Morava bylo stanoveno, že trestné činy osob, které nebyly německými státními příslušníky, podléhaly jurisdikci protektorátních soudů a vztahovalo se na ně autonomní protektorátní právo hmotné a procesní. Výjimky z této zásady byly taxativně vymezené trestné činy směřující proti německé okupační moci a trestné činy politické. Pokud se původně český občan stal německým státním příslušníkem, poté již podléhal jurisdikci německých soudů. Případy odbojových skupin mohly projednávat též Vrchní zemský soud v Praze, ale i německé zemské soudy. Do jejich činnosti spadala také běžná kriminální činnost.

2.2 Lidový soudní dvůr (*Volksgeschichtshof*)

Historie a vznik

Do skupiny mimořádných soudů bývá v širším pojetí, ale ne zcela přesně, zařazován i Lidový soudní dvůr (*Volksgeschichtshof*) v Berlíně (dále též „LSD“), a to i přesto, že podle zákona o Lidovém soudním dvoru a o dvacátépaté změně zákona o služném z 18. dubna 1934⁶³, se jednalo o soud řádný. Původním záměrem pro zřízení tohoto soudu byla snaha o vypořádání se s vnitřním nepřítelem státu. Tento záměr Hitler zmiňoval již ve své knize *Main Kampf*, když hovořil o tzv. vnitřní frontě. Požár Říšského sněmu⁶⁴ se stal vítanou záminkou k realizaci tohoto cíle. Nacisty ovládaný tisk měl vytvořit představu o spojení komunistů s požárem říšského sněmu. Komunisté měli být označeni za hlavní viníky.

60 SCHELLEOVÁ, Ilona a Karel SCHELLE. *Soudnictví: (historie, současnost a perspektivy)*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 157.

61 RGBl. I., S. 752.

62 RGBl. I., S. 754.

63 RGBl. I., S. 369.

64 Historikové dodnes nemají jasno, kdo požár z 27. února 1933 opravdu založil.

Následný soudní proces s údajnými žháři u Říšského soudu však neskončil podle představ nacistů. Jako zcela nedostačující vnímali nacisté odsouzení pouze Marinuse van der Lubbema k trestu smrti. O několik dní později zaslal ministr vnitra Wilhelm Frick zprávu ministru spravedlnosti Franzí Gürtnerovi, ve které navrhoval, aby byl zřízen zvláštní soud. Tento návrh se stal předmětem ministerské schůzky, která se konala 23. března 1934. Této schůzky se účastnil též přímo Adolf Hitler a dále Wilhelm Frick, Franz Gürtner, Hermann Göring a Ernst Röhm. Zde byla vytvořena koncepce částečně lidového soudu, která počítala s tím, že by část pravomocí přešla z Říšského soudu na takto nově zřízený soud. Hlavní činností soudu měly být zločiny velezrady a zemězrady. Již na této schůzce bylo používáno označení tohoto soudu jako *Volksgerichtshof*.⁶⁵

Krátce po jeho vzniku, kdy soud 14. července 1934 zahájil i svou činnost, bylo jeho sídlo z Lipska přemístěno do Berlína do budovy Preußenhaus. Jak se později ukázalo, bylo i toto sídlo jen dočasné a soud byl v květnu 1935 přemístěn do ulice Bellevuestraße 15, do budovy bývalého Wilhelmova gymnázia (*Wilhelmgymnasiums an der Bellevuestraße*). Při spojeneckých náletech na Berlín byla budova 3. února 1945 velmi těžce poškozena a muselo tak znovu dojít k přemístění jeho sídla. Na několik měsíců se novým sídlem stala budova Zemského soudu v Postupimi. Soud však nemusel nutně zasedat jen ve svém sídle, ale podle potřeby mohl zasedat i na jiných místech mimo své obvyklé sídlo. Zejména s blížícím se koncem války jednotlivé senáty konaly řízení a vykonávaly poslední rozsudky přímo v budovách věznic.⁶⁶

Složení soudu a personální obsazení

Původně se LSD skládal ze tří senátů. S přibývajícím počtem případů docházelo ke zřizování nových senátů. V roce 1942 došlo k poslednímu navýšení, kdy jejich počet dosáhl šesti. Pokud soud rozhodoval v hlavním líčení, skládal se senát z 5 soudců. Předseda a jeden přisedící byli soudci z povolání, zbývající přisedící mohli být soudci z lidu. Uvádí se, že v případě soudců z lidu šlo převážně o zasloužilé členy nacistické strany, kteří měli mít zkušenosti s odvracením nepřátelských útoků.⁶⁷ Jedním z těchto

65 VLČEK, Lukáš. *Lidový soudní dvůr v Berlíně – Volksgerichtshof – a jeho historie* [online]. In: *Securitas imperii* č. 18, Praha: ÚSTR, 2011, s. 144-167.

66 Tamtéž, s. 144-167.

67 SCHELLE, SALÁK, TAUCHEN, 2010, op. cit., s. 97.

zasloužilých a čestných soudců z lidu, byl například také K. H. Frank.⁶⁸ Senát nemusel vždy rozhodovat ve složení pěti soudců. Při rozhodování mimo hlavní líčení, postačoval senát složený pouze ze 3 soudců. Soudce Lidového soudního dvora jmenoval na návrh ministra spravedlnosti přímo A. Hitler. Podmínkou pro jmenování soudce byl věk nad 35 let. Jmenování bylo původně na pět let, ale od roku 1936 bylo jmenování k výkonu funkce již na doživotí. V kompetenci říšského ministra spravedlnosti bylo jmenovat předsedy senátů a z nich následně jmenovat prezidenta Lidového soudního dvora. Prezident a předsedové senátů LSD museli být soudci z povolání. Prvním prezidentem Lidového soudního dvora se stal Jörns Paul.⁶⁹

K soudu přináleželi též vyšetřující soudci, kteří byli rozmístěni po celém území Říše včetně území Protektorátu. Ti byli rozmístěni po úřadovnách gestapa a sídlech vrchních zemských soudů. Například v budově dnešní Právnické fakulty MU v Brně na Veveří 70 byla řídicí úřadovna gestapa, kde byli též detašováni vyšetřující soudci LSD dr. Weber, Waller a dr. Rupprecht.⁷⁰ Jejich činnost spočívala ve výsleších obviněných, jejich zaprotokolování a předání takto získaného spisového materiálu vrchnímu říšskému státnímu zástupci. Takto pořízený spisový materiál dále sloužil jako podklad pro hlavní líčení. Soudce mohl podle potřeby požadovat doplnění výslechu a ve výjimečných případech mohl též požadovat došetření případu. Soudci měli také pravomoc rozhodovat o vazbě obviněného. Přičemž vazební stíhání patřilo k nejčastějším způsobům trestního stíhání. Zpočátku fungování LSD byl úřad žalobce společný pro Říšský soud a LSD. Pro oba soudy vykonával tento úřad Vrchní říšský zástupce při Říšském soudu. Teprve později došlo k ustanovení Vrchního říšského zástupce pro LSD.⁷¹

Pravomoc a příslušnost LSD

Lidovému soudnímu dvoru byla vymezena pravomoc v důležitých věcech vlastizrady a zemězrady. Jak bylo výše uvedeno, náležela tato pravomoc původně Říšskému soudu v Lipsku, ale zákonem o změně předpisů trestního práva a trestního řízení z 21. dubna 1934⁷² byla pravomoc přenesena právě na nově zřízený LSD. Do pravomoci Lidového

68 VAŠEK, František. Čeští vlastenci před Volksgerichtem. *ČESKÉ NÁRODNÍ LISTY* [online]. Praha: Kruh občanů ČR vyhnaných v roce 1938 z pohraničí, místní organizace v Brně, 2005 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z:

<http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/volksgericht.htm>

69 VLČEK, 2011, op. cit., s. 144-167.

70 VAŠEK, 2005, op. cit.

71 VLČEK, 2011, op. cit., s. 144-167.

72 RGBL. I., S. 341.

soudního dvora dále náležely trestné činy jako útok na Vůdce a říšského kancléře, těžké poškození branných prostředků a ohrožení branné moci spřátelených států a neoznámení osnování zločinu. V pozdějších letech přibyla též špionáž a dezerce.⁷³

Jurisdikci LSD nepodléhali jen říšští Němci, ale též české obyvatelstvo na území Protektorátu a obyvatelstvo dalších anektovaných států. V období Protektorátu, kdy probíhal odboj, stanuli před tímto soudem rovněž čeští vlastenci. Pokud jde o Čechy, ti tvořili spolu s Poláky v letech 1941-1944 více jak polovinu všech případů. V tomto období odsoudil LSD, převážně za odbojovou činnost, celou řadu významných českých osobností. Mezi nimi byl například generál Alois Eliáš, předseda protektorátní vlády v letech 1939-1941, popravený 19. června 1942 a dále Bedřich Homola odsouzený za velezradu a popravený 5. ledna 1943 nebo Jaroslav Konečný odsouzený za odbojovou činnost v ON k trestu smrti a popravený 20. ledna 1943 a další.

Mezi jednotlivé senáty byla rozdělena místní příslušnost. Obvykle případy z Čech řešily senáty v Berlíně a Drážďanech a případy z Moravy řešil senát ve Wroclawi. V zájmu efektivy bylo poměrně běžné, že větší a rozvětvené skupiny, které působily na celém území tehdejšího Protektorátu, soud řízení spojil a hlavní líčení probíhalo již u jediného senátu.

Vymezení velezrady a zemězrady

V pojetí a charakteru nacistického práva se může zdát nedůležité rozlišovat některé skutkové podstaty trestných činů. Jednou takovou dvojicí je velezrada a zemězrada. Oba tyto trestné činy měly velmi široce nastavenou skutkovou podstatu. Definice těchto trestných činů využívaly právně neurčitých pojmů jako například *zdravé národní cítění*, *zájem Říše*, *blaho Říše* a jiné. Ovšem jaké byly zájmy Říše nebo co lze považovat za blaho Říše, již zákon nedefinoval. Význam bylo možné dovozovat pouze z myšlenek a zásad národního socialismu, které byly přebírány a formulovány samotným Vůdcem. Navíc mnohdy existoval nesoulad mezi tím, co bylo proklamováno, a mezi tím, co bylo fakticky zamýšleno, a tím jak bylo následně reálně jednáno. Interpretací byly zákonné definice postupně rozšiřovány, a to právě proto, aby věcné vymezení velezrady a zemězrady dopadlo na činy proti politice národního socialismu. Rovněž byla patrná i snaha soudců o co nejširší interpretaci i dalších skutkových podstat. Soudci se snažili

73 SCHELLE, SALÁK, TAUCHEN, 2010, op. cit., s. s. 98.

maximálně rozšířit jejich věcné vymezení. Tato snaha byla patrná zejména za situace, kdy mělo dojít k odsouzení na politickou objednávku, případně z příkazu významných nacistických představitelů nebo samotného Vůdce. Proto význam v rozlišení je více formální než právně-faktický. V mnohých případech bylo o trestu rozhodnuto předem a na soudu bylo, aby dané jednání právně kvalifikoval a právně odůvodnil.

Z podobného důvodu bylo možno flexibilně využít trestní sankce od určité formy varování až po trest likvidační. Trestní sankce byla z toho důvodu velmi široce nastavena, podle závažnosti mohl být uložen trest od jednoho roku káznice až po trest smrti. Zajímavostí je, že i za této situace se soud snažil, aby rozsudky, alespoň po formální stránce, byly vyhotoveny relativně uspokojivě.

Velezradou podle trestního zákoníku v § 80 až § 87, se rozumělo takové jednání, které směřovalo proti zájmům Říše jako vlastního státu a mělo za cíl státní převrat za pomoci násilných nebo revolučních prostředků. Nejčastěji používaným ustanovení velezrady pro český odboj bylo ustanovení § 80, § 82 a § 83. Protože byl Protektorát fakticky považován za součást Říše, bylo možné podle § 80 trestat smrtí toho, kdo se pokoušel násilím nebo pod pohrůžkou násilí odtrhnout část území Říše, nebo toto území připojit k území jiného státu. Shodně bylo možné potrestat také pokus o změnu říšské ústavy. Podle § 82 bylo možné postihnout snahu o navázání a udržování kontaktů se zahraniční vládou, v případě českého odboje bylo možné toto ustanovení aplikovat při styku s exilovou vládou v Londýně. Trestná byla i příprava velezrady podle § 83. K naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu postačovalo již pouhé podněcování nebo vyvolání snahy o podobné smýšlení. Za tento trestný čin, tak bylo možné považovat například vydávání a rozšiřování letáků, veřejný projev a obdobnou činnost.⁷⁴

Oproti tomu za zemězradu, podle § 88 až § 92 trestního zákoníku, bylo považováno jednání, které zasahovalo do mocenského postavení Říše. Jednalo se zejména o takové činy, kterými mělo být ohroženo blaho Říše převážně ve vojenské oblasti, ale patřila sem též oblast hospodářská a politická. Příkladem takového jednání mohlo být vyzrazení vojenských tajemství, ale mohlo se jednat též o předání hospodářských informací, které rovněž mohly být způsobily ohrozit postavení Říše. Také za tento trestný čin bylo možné uložit trest smrti. Dalším častým ustanovením, kterého bylo využíváno proti českému odboji, byl § 91b trestního zákoníku. Podle tohoto

74 VLČEK, 2011, op. cit., s. 149.

ustanovení bylo trestným činem napomáhání nepříteli, poskytování mu výhody během války, případně se tohoto trestného činu mohl dopustit ten, kdo poškozoval válečnou moc a životní zájmy Říše a jejich spojenců.⁷⁵

Praxe Lidového soudního dvora

Aby bylo možné řízení zahájit, musel vyšetřující soudce nejprve doručit vyšetřovací spis, který měl obsahovat podstatné výsledky vyšetřování (*Wesentliches Ergebnis der Ermittlungen*) Vrchnímu státnímu zástupci při LSD. Vrchní říšský státní zástupce měl přezkoumat svou příslušnost, která byla ve většině případů konstatována. V opačném případě měl být případ postoupen příslušnému mimořádnému soudu.

V dalším kroku byl založen předběžný obžalovací spis (*Anklageschrift*), byla mu přidělena spisová značka a došlo k vypracování obžaloby. Obžaloba byla postavena na výsledcích a zjištěních podle spisového materiálu tak, jak byly postoupeny vyšetřujícím soudcem. Po formální stránce měla splňovat předepsané náležitosti, měla být odůvodněna a shrnovat podstatné výsledky vyšetřování. Kromě běžných generálií jako bylo křestní jméno a příjmení, datum a místo narození, povolání a adresa bydliště byl v obžalobě uveden stručný popis spáchaného skutku, právní kvalifikace a případné návrhy důkazů a svědků obžaloby. V obžalovacím spise měly být navíc uvedeny i některé důležité informace, zda a kdy došlo k rozhodnutí o vazbě, zda nadále trvá vazební stíhání, příslušnost obviněného, zda je spis tajný nebo důvěrný a datum jeho vyhotovení.

Po podání obžaloby k příslušnému senátu LSD byla obžalovanému, obvykle do vazební věznice zaslána výzva, aby sdělil, zda má další důkazní návrhy. K tomu byla zpravidla stanovena lhůta 7 dnů. Obvykle v této fázi řízení došlo též k přidělení obhájce. Za tímto účelem byly vytvořeny seznamy obhájců, ze kterých byl výběr prováděn. Podle druhu a charakteru případu musel být vybrán i obhájce. Pokud spis obsahoval nějaké důvěrné nebo tajné informace, existovala v těchto seznamech zvláštní skupina advokátů, kteří mohli vykonávat obhajobu.

Hlavní líčení bylo zahájeno příchodem senátu a nacistickým pozdravem. V soudní síni byl již přítomen obžalovaný a dozorcí. V případě, že byl očekáván trest smrti, byl obvykle počet dozorců navýšen. Po přečtení obžaloby a vyjádření obžalovaného k ní bylo

⁷⁵ VLČEK, 2011, op. cit., s. 150.

přistoupeno k jeho výslechu. Poté následovaly výslechy dalších svědků a bylo prováděno další dokazování podle návrhů. Po skončení dokazování a závěrečných řečech následovala přestávka za účelem porady senátu, kde následovalo vynesení rozsudku.

Rozsudek vynášel předseda senátu. Jeho přednes byl většinou velmi krátký. Pokud jde o strukturu trestů, mohl LSD ve výroku rozsudku uznat obžalovaného vinným nebo jej obžaloby zprostit. Pokud vynesl odsuzující rozsudek, mohlo jít o trest odnětí svobody, který byl vykonáván v pevnostních věznicích nebo káznicích. Minimálně v 5.279 případech byl vyneset trest smrti, což byla přibližně jedna třetina všech odsouzených (33,6 %). Pouze v několika málo případech byl uložen peněžitý trest. V rozsudku byly vyčísleny náklady řízení a vyslovena ztráta občanských práv. Soud mohl též zastavit řízení, případně mohl rozhodnout o ochranném nebo nápravném opatření. Zproštění obvinění si vyslechlo 8,1 % obžalovaných z celkových zhruba 15.000 odsouzených.

Rozsudek měl 3 hlavní části. Úvodní část byla uvozena slovy jménem německého lidu (*Im Namen des Deutschen Volkes*), dále v jaké věci a proti komu bylo hlavní líčení konáno, včetně dalších identifikačních údajů obžalovaného a informace, zda je stíhán vazebně. Rovněž obsahovala stručný popis obvinění a jakého trestného činu se obviněný dopustil, název soudu a číslo senátu, který rozsudek vydal, datum konání hlavního líčení, jména členů senátu, jméno státního zástupce a justičního inspektora, který prováděl zápis celého jednání. Enunciát obsahoval krátké shrnutí obvinění, údaje o právní kvalifikaci a následoval výrok o vině a o trestu. Pokud byl vyneset trest odnětí svobody, soud uvedl jakou část, případně celou dobu vazby započítává. Výroková část často obsahovala výrok o ztrátě občanských práv a náklady řízení. Třetí částí rozsudku bylo jeho odůvodnění. Zde bylo uvedeno skutkové zjištění a jakým způsobem došlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu. V odůvodnění bylo popsáno hodnocení důkazů a právní výklad a zdůvodnění právního uvážení o výši trestu. Rozsudek podepisovali oba soudci z povolání.

Protože proti rozsudku nebylo možné podat žádný opravný prostředek, nabylo rozhodnutí právní moci již samotným vyhlášením. V případě, že byl vyneset trest smrti, musela být obligatorně vyřízena žádost o milost. Případné udělení milosti bylo od roku 1935 plně v pravomoci Adolfa Hitlera. Žádost se podávala prostřednictvím státního zastupitelství. Později byla tato pravomoc částečně přenesena na říšské ministerstvo

spravedlnosti.

Výkon trestu smrti příslušel Vrchnímu říšskému státnímu zastupitelství. Trest smrti byl povětšinou vykonáván gilotinou. Ve výjimečných případech mohl být trest vykonán zastřelením nebo oběšením. Ke změně výkonu trestu smrti bylo přistoupeno například v případě atentátu na A. Hitlera z 20. července 1944, kde popravy byly vykonány zastřelením a oběšením na tenkých ocelových lankách. Popravy se zúčastnilo vždy po jednom úředníkovi ze státního zastupitelství, kanceláře soudu a věznice a některé další osoby jako duchovní nebo obhájce. O průběhu a vykonání popravy byl vyhotoven protokol.

Praxe Lidového soudního dvora v období let 1941-1945

Proces s ministerským předsedou generálem Eliášem byl nejvíce vnímanou událostí v Protektorátu v tomto období. Jeho zatčení bylo dlouho dopředu připravováno. Ještě v Berlíně, před odjezdem Heydricha do Protektorátu, probíhala jednání s říšským ministrem spravedlnosti o jeho zatčení. Z důvodu vysokého politického významu bylo rozhodnuto, že proces proběhne právě u LSD. K zatčení generála Eliáše došlo již 28. září 1941. Následně byl obviněn z velezrady a vlastizrady. Senát Lidového soudního dvora zasedal v Praze a proces se konal 1. října 1941. V průběhu procesu došlo ještě k rozšíření obžaloby. Eliášovi bylo kladeno za vinu, že německým úřadům nepředal informace o ilegální činnosti ON. Tyto skutky generál Eliáš částečně doznal a hájil se tím, že nedokázal udat své krajany. Pro zvýšení efektu bylo jeho doznání živě přenášeno rozhlasem. Lidový soudní dvůr, kterému předsedal O. G. Thierack, odsoudil generála Eliáše k trestu smrti. Výkon popravy byl odložen a vykonán byl až po atentátu na Heydricha.⁷⁶

Praxe z let 1941-1945 bývá spojována se jménem Rolanda Freislera, předposledního prezidenta tohoto soudu. Nejen ze statistických přehledů lze označit toto období za nejtragičtější. R. Freisler patřil k velkým obdivovatelům ruského prokurátora Andreje Višinského. V roce 1937 hospitoval při procesu s Tuchačevským. Namísto toho, aby jednání u Lidového soudního dvora alespoň vytvářelo zdání řádně vedeného soudního řízení, stalo se jméno tohoto „soudce“ synonymem nacistického justičního teroru a tragikomické justiční frašky. Místo důstojného průběhu řízení šlo v jeho podání

⁷⁶ BRANDES, Detlef a Petr DVOŘÁČEK. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 1999. Obzor (Prostor), s. 255-256.

o divadelní představení, vedeného převážně formou monologu a teatrálního vystupování. Během hlavního líčení docházelo k omezování projevu a způsobu obhajoby obžalovaného. Z dochovaných dobových filmových záznamů je patrná snaha o ponížení a zesměšnění obžalovaných. Jeho nejčastěji udělovaným trestem byl trest smrti. Přestože bývá Freisler spojován s tímto způsobem vedení trestního řízení, nebyl zdaleka jediný, kdo se snížil k takovému jednání. Podobný způsob vedení hlavního líčení je popisován i u jiných soudců LSD, příkladem může být soudce Paul Lämmle, kdy zúčastnění popisovali průběh procesu takto: „*Lämmle má bílé, fešácky na stranu sčesané vlasy. Je výborný herec. Začíná tichým hlasem výslech Rašínův, klidně, pohrdlivě a aristokraticky povýšeně. Pak se teprve rozeřve a mistrně hraje rozhořčení nacistického ušlechtilého režimu nad nízkostí lidí, kteří se odvážili protivit plánům jeho geniálního vůdce.*“⁷⁷

Těžko lze za této situace věřit tomu, že rozhodování soudce bylo nezávislé a trest spravedlivý. Z dnešního pohledu proto nelze hovořit o rozsudcích ve jménu německého lidu, ale jako o obyčejných justičních vraždách. Přesto se někteří právní historici snažili toto období pochopit a provést analýzu rozsudků LSD. „*Z takto pojatých prací vyplývá, že se z VGH stával nástroj justičního teroru postupně. Vedle jednoznačně zmanipulovaných a svévolných rozsudků se tak objevují i takové, u nichž lze těchto přívlastků použít jen stěží. Praxe vynášení rozsudků vykazuje zejména do let 1942-1943, ale i poté, znaky justiční normality a zdání normálního právního postupu.*“⁷⁸ Tato poměrně zajímavá zjištění mohou nabízet otázku, co bylo za touto snahou a proč, alespoň na papíře, byla snaha navodit zdání legality a zastřít skutečnou praxi mnohých hlavních líčení. Některé z těchto rozsudků byly podrobeny právní analýze z pohledu právní argumentace a struktury. Uvádí se, že i v případě Rolanda Freislera měly písemně vyhotovené rozsudky formálně všechny náležitosti. Je až s podivem, že tuto koncepci povětšinou používal i Roland Freisler. Rozsudky obsahovaly právní, ale i ideologickou argumentaci. U jiných soudců LSD byla celá řada rozsudků, ve kterých byl většinou používán právní jazyk bez nesouvisejících politických poznámek a struktura rozhodnutí byla přehledná a jasná. Dále byla zkoumána otázka návaznosti rozhodovací praxe a judikatury z doby Říšského soudu, než přešla pravomoc a příslušnost na Lidový soudní dvůr. I zde bylo překvapivě zjištěno několik zajímavých faktů: „... *přibližně desetina*

⁷⁷ VLČEK, 2011, op. cit., s. 144.

⁷⁸ Tamtéž, s. 152.

*případů skončila zproštěním obžaloby, čímž se rozhodovací praxe VGH v politických trestných činech výrazně nelišila od té u Říšského soudu. Je ovšem fakt, že pro většinu osvobozených si obratem přišlo Gestapo a byla na ně uvalena ochranná vazba. Zdání normality pak navozuje důsledné dodržování všech formálních náležitostí. Odůvodnění rozsudku bylo ve většině případů obsáhlé (průměrná délka rozsudku činila 11,5 strany) a samotný rozsudek obsahoval veškeré části a údaje, které má i dnes."*⁷⁹

Průměrná doba trestního řízení, od zahájení vyšetřování do vynesení rozsudku, byla v průměru delší než jeden rok. V tomto směru nevybočovala praxe Lidového soudního dvora z normálu. Rovněž přítomnost obhájce byla obligatorní. S německou důsledností bylo přistupováno také k žádostem o milost, a to i v beznadějných případech. Německá pečlivost byla i ve vyúčtování nákladů řízení, nákladů obhajoby, režijních nákladů, poštovního a nákladů za vazbu, který činil 1,5 RM za jeden den vazby. V tomto ohledu poněkud morbidně a cynicky působil paušální poplatek 300 RM, v případě výkonu trestu smrti, který byl účtován pozůstalým. Tyto náklady německá správa vyúčtovala do posledního feniku.⁸⁰

Největší procento případů spadá do období let 1940-1945. V tomto období projednal LSD celých 80 % případů z celkového počtu. Rozhodně nelze považovat tento soud za ryze národní, který by soudil jen říšské Němce. Zajímavým srovnáním je procentuální poměr příslušníků jiných národností v poměru k říšským Němcům. Ještě v roce 1939 jednoznačně převládaly procesy s říšskými Němci šlo, o 85 % všech případů. Statisticky nejvyšší podíl říšských Němců byl v roce 1934, jednalo o 95,6 % případů. Oproti tomu v letech 1940-1945 tvořili říšští Němci podíl pouze 27 %, Volksdeutsche 14,3 %, ale Češi již 38,3 %, Poláci 9 % a zbytek tvořily ostatní národnosti. Z tohoto průměru tvořili Češi v letech 1941-1943 vždy nejvyšší podíl. Teprve s blížícím se koncem války a sledem dalších událostí, jako byl atentát na Hitlera, do kterého bylo zapojeno větší množství říšských Němců, případně množící se dezerte v armádě, vzrostl opět podíl říšských Němců až na 45 %.⁸¹

Během bezmála 11 let fungování Lidového soudního dvora bylo vyneseno nejméně 5.279 rozsudků smrti. Přitom v období let 1937-1941 byl trest smrti vynášen jen v 3,4 % až 8,2 % z celkového počtu odsouzených. Ovšem mezi léty 1942-1944 vzrostl

79 VLČEK, 2011, op. cit., s. 153.

80 Tamtéž, s. 144-167.

81 Tamtéž, s. 154.

tento podíl téměř na 50 %. Z toho jen Freislerův první senát uložil přibližně polovinu všech rozsudků smrti.⁸² Posledním prezidentem byl Harry Haffner. Ten funkci vykonával od 12. března do 24. dubna 1945. S tímto datem je spojeno rovněž ukončení činnosti LSD. Po 10 letech a 9 měsících tak definitivně skončila činnost tohoto soudu. Z původních 258 soudců a žalobců Lidového soudního dvora našlo po roce 1945 plných 95 nové uplatnění v soudnictví Spolkové republiky.

2.3 Mimořádné soudy

Mimořádné soudy (*Sondergerichte*) byly v Německu zřízeny již v roce 1933. Sloužily zejména jako nástroj k potlačení politických oponentů. Podle potřeby a okolností byla pravomoc těchto soudů několikrát rozšířena. Na území Protektorátu soudy rozhodovaly v případě činnosti namířené proti okupační moci, vojenskému zřízení, politickým organizacím a členům těchto organizací. Jejich cílem bylo odsoudit co největší počet osob v co nejkratším čase. Na území protektorátu měly začít působit na základě nařízení vrchního velitele německé armády z 15. března 1939. Podle nařízení o německém soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 14. dubna 1939, které předpokládalo jejich zřízení, došlo na místo toho k přenesení jejich pravomoci na trestní komory zemských soudů v Praze a Brně.⁸³

Do výlučné působnosti mimořádných soudů náležely zločiny a přečiny podle zákona o zákeřných útocích na stát a stranu a na ochranu stejnokrojů, zločin únosu dítěte za účelem vydírání, silniční loupeže, zločiny dle nařízení o mimořádných rozhlasových opatřeních, některé zločiny a přečiny podle nařízení o válečném hospodářství a nařízení proti škůdcům národa.

Jako orgán obžaloby bylo státní zastupitelství při zemském soudu dle obvodu mimořádného soudu. Mimořádný soud rozhodoval ve složení tří soudců z povolání. Předsedu mimořádného soudu určoval prezident vrchního zemského soudu. Řízení bylo zkrácené, předběžné vyšetřování prováděly orgány policie a bezpečnostní služby (*Sicherheitsdienst*). Po doručení obžaloby vrchním státním zástupcem příslušného německého zemského soudu proběhlo formální rychlé řízení, kde rozsudek býval vykonán okamžitě. Pro odsouzené mimořádným soudem nebyla připuštěna možnost

⁸² Tamtéž, s. 155.

⁸³ SCHELLE, SALÁK, TAUCHEN, 2010, op. cit., s. 94.

opravného prostředku. Pro výstrahu, aby bylo docíleno většího odstrašujícího účinku, byly rozsudky, respektive oznámení o vykonání rozsudků, vyhlašovány v rozhlase, uveřejňovány v denním tisku a vyvěšovány na veřejných místech.⁸⁴

2.4 Stanné soudy

Již v meziválečném Československu bylo několikrát přistoupeno k využití stanného práva. Zásadně se však stanné právo využívalo na nezbytně nutnou dobu a sloužilo jako krajní prostředek pro zcela výjimečné situace. Jeho cílem bylo situaci zklidnit a navodit zpět pořádek. Jako příklad lze uvést události z Brna při generální stávce v roce 1920, případně popisované nepokoje v pohraničí, záškodnická činnost Freikorps v roce 1938 nebo o rok později při akci známé jako Homolův puč, ale i dalších situacích popisovaných v předešlé kapitole.

Smutně proslulými se však staly zejména německé stanné soudy (*Standgerichte*), které lze bezpochyby řadit do skupiny zvláštních prostředků, které nacisté používali k represí a persekuci místního obyvatelstva na okupovaných územích. Již v roce 1939 byly na území Protektorátu vydávány vyhlášky s prvky stanného práva, které měly přímý dopad na české obyvatelstvo. Jedním z prvních případů byla událost v noci ze 7. na 8. června 1939, při níž byl v Kladně zastřelen člen německé policie Wilhelm Kniest. Následujícího dne 9. června 1939 byla vydána vyhláška, kterou bylo zakazováno opouštět byty v době mezi osmou hodinou večerní a pátou hodinou ranní. Na základě této vyhlášky měl být zastřelen každý, kdo pachatele znal a neučinil oznámení. Na dopadení pachatele byla vypsána odměna 100.000 K a obcím kladenského policejního obvodu byla uložena pokuta 500.000 K.⁸⁵ Asi tímto způsobem lze vnímat využití stanného práva nacisty. V případě stanných soudů však také nelze hovořit o soudech v pravém slova smyslu. Personální obsazení tvořili soudci z povolání, ale ve většině případů se jednalo o příslušníky gestapa, bezpečnostní služby, případně německé kriminální policie. Personální obsazení stanných soudů bylo pouze na libovůli Protektora. Složení a obsazení soudců tak rozhodně nebylo zárukou nestrannosti a nezávislosti. Senát sestával z předsedy, dvou přísedících, žalobce a přítomen byl tlumočník. Řízení před soudem neprobíhalo obvyklým způsobem. Obžalovaní neměli právo na obhájce a rovněž

⁸⁴ SCHELLEOVÁ, SCHELLE, 2004, op. cit., s. 157

⁸⁵ SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 178.

ani nebyly prováděny důkazy nebo výslech svědků. Vycházelo se pouze z výslechů, případně ze skutečností zjištěných v průběhu zatýkání. Proti rozsudku nebyl přípustný žádný opravný prostředek.

Za Protektorátu se zcela vytratila mimořádná ochranná funkce stanných soudů a mnohdy ani nešlo o události mimořádného významu. Stanné soudy bezprostředně rozhodovaly o osudu zatčených. Jejich cílem bylo především potlačit odbojové aktivity a hnutí na území Protektorátu. Ve své podstatě mělo pojetí stanného práva a stanných soudů za účel pouze maximalizovat vojenské úsilí branné moci a zcela ochromit domácí odboj. Institut stanných soudů byl využíván k represi a perzekuci nepohodlného obyvatelstva. Činnost těchto soudů měla šířit strach a donutit obyvatelstvo k absolutní poslušnosti a vyvolat nedůvěru obyvatel mezi sebou. Drakonický charakter trestů měl zcela paralyzovat společnost. Trestní odpovědnost byla přenášena i na rodinné příslušníky a jiné osoby, u kterých nemuselo vůbec dojít k naplnění subjektivní stránky trestného činu. Zneužíváno bylo toho, že proti rozhodnutí těchto soudů nebylo možné využít žádného opravného prostředku, a ani německé justiční orgány nemohly do těchto řízení jakkoliv zasahovat.

První stanné právo a stanné soudy

Výnosem Adolfa Hitlera z 27. září 1941 byl do funkce zastupujícího říšského protektora ustanoven Reinhard Heydrich. A právě s jeho osobou bylo spojeno vyhlášení prvního, ale i druhého stanného práva. Zřízení stanných soudů a vyhlášení prvního období civilního výjimečného stavu došlo plošně poprvé bezprostředně po nástupu do jeho funkce. Ještě téhož dne 27. září 1941, kdy přicestoval do Prahy publikoval Nařízení říšského Protektora v Čechách a na Moravě ze dne 27. září 1941, kterým na sebe přenesl pravomoc k vyhlášení výjimečného stavu. Zastupující říšský protektor tak hned následujícího dne, tedy 28. září 1941 od 12:00 zavedl v obvodech Oberlandrátů Praha, Brno, Moravská Ostrava, Olomouc, Hradec Králové a Kladno, a od 1. října 1941 od 19:00 i v obvodech Oberlandrátu Zlín, Hodonín, Uherský Brod a Uherské Hradiště stanné právo.

V rámci hlavní vlny teroru, kterou chtěl Heydrich zastrašit domácí odboj, bylo období od 27. září 1941 do 29. listopadu 1941, podle podkladů německých oznámení,

zastřeleno 404 osob. Dne 28. září bylo vyneseno 6 rozsudků smrti, 29. září více jak 20 rozsudků smrti, 30. září 1941 58 rozsudků smrti a poté začal počet postupně klesat. V období od 30. listopadu 1941 do 27. května 1942 bylo oznámeno zastřelení už „jen“ 33 osob.⁸⁶

V některých případech mohlo být řízení atrahováno k Lidovému soudnímu dvoru. Řízení u stanných soudů bylo velmi formální, návrh byl v mnoha případech již dopředu připraven a zbývalo ho jen podepsat. Řízení u stanných soudů v zásadě připouštělo pouze tři druhy rozsudků. Mohlo skončit odsuzujícím rozsudkem k trestu smrti nebo předáním gestapu, kdy ve většině případů následovala zajišťovací vazba nebo transport do koncentračního tábora. Zcela výjimečně skončilo řízení osvobozujícím rozsudkem. Stanné soudy nepodléhaly žádné kontrole, proti rozsudkům nebylo přípustné odvolání, a to dokonce ani ze strany nacistických justičních orgánů.

Výkon rozsudků stanných byl okamžitý. V Praze byly rozsudky obvykle vykonávány v ruzyňské jízdárně, v Brně v Kounicových kolejích a od prosince 1941 v Maunthausenu. Předání gestapu fakticky znamenalo deportaci do koncentračního tábora. Celkem bylo v období mezi 27. zářím 1941 až 20. lednem 1942 stannými soudy vyneseno 486 trestů smrti, 2.242 trestů deportace, osvobozena byla jen nepatrná část obviněných. V okresech Moravská Ostrava, Kladno, Hradec Králové, Olomouc a Zlín došlo ke zrušení výjimečného stavu 1. prosince 1941 z důvodu uvážlivého chování převážné části českého obyvatelstva. Zrušení výjimečného civilního stavu bylo doprovázeno opatřením na zpřísnění ustanovení o držení zbraní a povědomí o jejich držení. V Praze a Brně došlo ke zrušení výjimečného civilního stavu až 20. ledna 1942.⁸⁷

Druhé stanné právo a stanné soudy

Po spáchání atentátu na zastupujícího říšského protektora a *SS-Obergruppenführera* Heydricha 27. května 1942 byl nejprve formou vyhlášky na území Oberlandrátu v Praze a později výnosem nad celým územím Protektorátu zaveden civilní výjimečný stav. Výnos nabyl účinnosti jeho oznámením v rozhlase téhož dne ve 21:32 hod. Vyhláška zaváděla pro veškeré civilní obyvatelstvo Protektorátu zákaz vycházení z domu od 21:00 do 6:00 hod. Samotný civilní výjimečný stav trval od 27. května 1942 od 21:00 hod.

⁸⁶ BRANDES, DVOŘÁČEK, 1999, op. cit., s. 253.

⁸⁷ BRANDES, DVOŘÁČEK, 1999, op. cit., s. 254.

až do 3. července 1942 do 19:00 hod., když byl výnosem říšského protektora o zrušení výjimečného civilního stavu v Protektorátu Čechy a Morava z 3. července 1942 zrušen. Zavedení druhého stanného práva doprovázela některá represivní opatření. Kdo se přes uvedený zákaz objevil na ulici, mohl být zastřelen, nezůstal-li stát na první výzvu. Dále došlo k omezení veřejného života, měly být uzavřeny veškeré hostince, biografy, divadla a veřejné zábavní podniky, jakož i zastavena veškerá veřejná doprava a zavedena tzv. „policejní hodina“ stanovená na 22:00 hod. Na dopadení pachatelů byla vypsána odměna 10 miliónů korun. Kromě toho každý, kdo pachatele přechovával nebo jim poskytoval pomoc anebo měl vědomost o jejich osobě anebo o jejich pobytu a neoznámil to, mohl být zastřelen s celou svojí rodinou. Navíc mohla být další opatření, podle potřeby, oznámena rozhlasem.⁸⁸ Protože pátrání po atentátnících bylo bezvýsledné, rozšířily německé úřady ještě 28. května oznamovací povinnost pro osoby nad 15 let. Dále rozhlasem vyhlásily opatření s účinností od 30. května 1942, podle kterého měl být zastřelen každý, kdo se zdržoval na území Protektorátu a nebyl úředně přihlášen. Stejný osud čekal i toho, kdo takové osoby přechovával.⁸⁹ Zrušením výjimečného stavu však zůstaly stanné soudy i nadále příslušny pro odsouzení trestných činů spáchaných v přímé souvislosti s atentátem na *SS-Obergruppenführera* Heydricha.

Nebylo ani výjimkou, že během druhého stanného práva takzvaní soudci nařizovali samotné zatčení a zároveň se podíleli na vyšetřování. Jak dokládá například ve své studii dvou úředníků gestapa Jiří Plachý. *"Dennert vydal protektorátní policii příkaz, aby zatkla některé prominentní osobnosti, např. generálního tajemníka Národního souručenství Dr. Jana Hrušku, prezidenta Nejvyššího účetního a kontrolního úřadu Dr. Vladimíra Horáka, velkostatkáře a politika agrární strany Ing. Jindřicha Žilku a další. V té době zároveň zasedal u německého stanného soudu. Z této pozice poslal na smrt desítky českých vlastenců."*⁹⁰

Zejména v této době dopadaly sankce nejen na pachatele, ale i na rodinné příslušníky, a to pro banální provinění. Neoznámení určitých skutečností fakticky znamenalo vystavovat se velkému nebezpečí ve formě trestů smrti, případně internaci v koncentračním táboře. Jak bude v dalších kapitolách doloženo, znamenala rovněž

88 Podle Výnosu říšského protektora v Čechách a na Moravě o vyhlášení civilního výjimečného stavu ze dne 27. května 1942.

89 BRANDES, DVOŘÁČEK, 1999, op. cit., s. 304.

90 PLACHÝ, Jiří. Dvě cesty na šibenici. Životní osudy příslušníků pražského Gestapa Wilhelma Wollnera a Friedricha Dennerta. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Praha:Paměť a dějiny č. 2, 2014 s. 89-99 [cit. 21. 5. 2016].

internace v koncentračním táboře v mnohých případech pouze odložený trest smrti.

Podle zprávy pro vůdce bylo jen v období od 28. května 1942 do 1. září 1942 zatčeno 3.188 osob a z toho na základě rozsudků stanných soudů v Praze a Brně bylo 1.357 osob popraveno.⁹¹ Uvádí se, že 89 jich bylo popraveno pro neoprávněné držení zbraně, 105 pro chybějící policejní přihlášení, 8 pro křivé obvinění a 477 poprav bylo pro schvalování atentátu.⁹²

2.5 Kvazisoudy

S koncem války, od ledna 1944, docházelo k tzv. "*rychlým soudům*" (*Schnellgerichte*), jednalo se o zasedání mimořádných soudů přímo na místech, kde gestapo nebo policie odhalila odbojovou činnost. Rovněž i rozsudky těchto kvazisoudů byly vykonávány okamžitě, a také výkon rozhodnutí byl pro odstrašení, prostřednictvím tisku nebo rozhlasu, zveřejněn.

Existovali však ještě méně formálnější metody nacistické zvláště označované jako tzv. "*zvláštní zacházení*" (*Sonderbehandlung*), zde již nelze hovořit ani o kvazisoudu, zajištěná osoba byla popravena na základě rozhodnutí bezpečnostní policie. K tomuto zvláštnímu zacházení došlo například při demonstracích 17. listopadu 1939, kdy bylo v Praze popraveno devět funkcionářů studentských spolků. Jediná jejich podobnost se soudy spočívala v tom, že vyvolávaly podobné následky, tedy určitý způsob sankce, podobný soudnímu trestání.

91 DEJMEK, Jindřich, Jan NĚMEČEK a Jan KUKLÍK. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety: historické kořeny a souvislosti : (tři české hlasy v diskusi)*. 1. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, 101 s. .

92 BRANDES, DVOŘÁČEK, 1999, op. cit., s. 317.

3 Konstituování retribučního soudnictví v Československu

3.1 Vznik mezinárodní koncepce retribucí

Trestání zločinů a provinění v rámci retribucí nebylo jen jevem poválečného Československa. Využití retribučního soudnictví se stalo společné i pro další evropské státy. Důvody, proč většina států, které se staly cílem německé agrese, přistoupila k myšlence poválečné očisty, jsou zřejmé z válečné bilance mrtvých a zmrzačených, ze způsobu vedení války, jejího vyhlazovacího charakteru, genocidy, kolaborace, udavačství, výkonu státní správy formou zastrasování a teroru civilního obyvatelstva a ekonomických škod. To je jen malý výčet toho, s čím se musely státy v rámci následných retribucí vyrovnat. Ve výčtu těchto jevů, které válka přinášela, začali představitelé mocností a exilových vlád dopředu avizovat, že bude přistoupeno k formě mezinárodního trestání těchto činů. Špatné zkušenosti s trestáním viníků první světové války Říšským soudem v Německu, kdy v souhrnu bylo uděleno pouze několik symbolických trestů a zbytek viníků stačil buď uprchnout nebo emigrovat, byl považován za zcela nedostatečný. Po těchto zkušenostech bylo zřejmé, že ponechat trestání hlavních viníků jen na národních soudech, by nemuselo být opět dostatečné.

Ještě na konci první světové války znalo obyčejové mezinárodní právo válku jako jeden ze způsobů řešení sporů. Ke změně ve vývoji mezinárodního práva došlo ve dvacátých a třicátých letech, kdy byl položen základ pro vytvoření myšlenky trestní odpovědnosti států za vedení útočné války. V tomto směru byla významná *Všeobecná smlouva o odmítnutí války z 27. srpna 1928*, známá též jako tzv. Briand-Kellogův pakt. Hlavní myšlenkou této smlouvy bylo zřeknutí se války jako prostředku pro řešení sporů, neboť smlouva připouštěla pouze mírové řešení případných sporů. Text smlouvy zmiňoval i příkladnost států, které smlouvu podepsaly, a navíc tyto státy se měly stát příkladem pro státy další. Zajímavostí je, že v patnáctce těchto původních signatářských států mimo jiné figurovalo i Německo, Itálie a Japonsko. V oblasti humanitárního práva se stala dalším důležitým právním dokumentem *Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli* ve znění z roku 1929 a další multilaterální a bilaterální smlouvy. Na základě těchto smluv došlo později k definování skutkových podstat válečného zločinu, zločinu proti míru a zločinu proti lidskosti,

a navíc zde byl položen interpretační základ pro posun k trestní odpovědnosti jednotlivce v mezinárodním právu.

Již během války se začala formovat myšlenka společného postupu na potrestání válečných zločinců. Ústředím odporu proti agresi nacistického Německa se stala nejprve Francie a po její kapitulaci v roce 1940 Anglie. Jednotlivé porobené a anektované státy vytvářely exilové vlády a snažily se vzájemně spolupracovat. Edvard Beneš se od 24. července 1940 opět považoval za Československého prezidenta. V tomto období začínají vznikat též další exilové orgány. Postupně vznikla vláda, ministerstva, státní rada a právní rada. Podobně vznikly též polské exilové orgány, jugoslávské, řecké, holandské, norské, belgické a další. Úsilí těchto států vyvrcholilo 13. ledna 1942, kdy se v Londýně sešli zástupci devíti států, mezi nimi i ČSR, a společně vydali tzv. Svatojakubskou deklaraci, která byla prvním konkrétnějším prohlášením o potrestání válečných zločinců. K této dohodě se později připojili i spojenci.

Na třetí moskevské konferenci v říjnu 1943 byly dojednány zásady postihu válečných zločinců. Výsledkem jednání na této konferenci se 30. října 1943 stala společná *Moskevská deklarace*. Rovněž došlo k dohodě na sestavování seznamů válečných zločinců a vytvoření kategorií zločinců. Z Londýna byly do okupovaných zemí prostřednictvím rádia posílány zprávy o záměru na pozdějším potrestání válečných zločinců a instrukce pro obyvatelstvo, aby dokumentovalo nacistické zločiny na těchto územích. Což částečně vysvětluje a zároveň ospravedlňuje retroaktivní charakter retribučního zákonodárství.

Velmi významnou úlohu na poli dokumentace válečných zločinů, logistické podpory, provázanosti při výměně informací a koordinaci společného postupu, zajišťovala Komise pro válečné zločiny Spojených národů (*United Nations War Crimes Commission*) (dále též „UNWCC“ nebo „Komise“). Tato Komise byla ustavena 20. října 1943 na zasedání zástupců vlád sedmnácti spojeneckých národů, včetně všech hlavních mocností kromě Sovětského svazu na ministerstvu zahraničí v Londýně. První oficiální setkání se konalo 11. ledna 1944 a Komise pokračovala ve své činnosti až do konce března 1948. Komise plnila tři hlavní úkoly. V první řadě se podílela na formulování a provádění obecných opatření nezbytných k odhalování, zajištění, zatčení, souzení a potrestání osob obviněných z válečných zločinů. Plnila taktéž významnou poradní funkci v souvislosti s rozvojem zásad mezinárodního práva a přípravy mezinárodních tribunálů.

Její působnost byla ve shromažďování, prověřování a zaznamenávání důkazů o válečných zločinech, ze kterých bylo možné vyvodit osobní odpovědnost. Druhým úkolem Komise bylo podávat vládám zprávy, které obsahovaly jednoznačné případy (*prima facie case*), ze kterých bylo nade vší pochybnost jisté, že pachatele lze na základě zjištěných důkazů obžalovat a případně odsoudit a potrestat. A třetím úkolem Komise bylo vystupovat jako výbor právních expertů pověřených radit dotyčným vládám v otázkách obvinění, které byly technického charakteru. Jako například druh tribunálů, kterého má být využito v procesu s válečnými zločinci, jaké právo má být aplikováno, jaký má být procesní postup a také, které důkazní prostředky je možno využít.⁹³ Podle tiskové zprávy ze 4. července 2013, zveřejnil Mezinárodní trestní soud (*International Criminal Court*) na svých webových stránkách informace, ve formě databázové aplikace, obsahující více jak 2.240 dokumentů na 22.184 stranách, které pořídily právě orgány UNWCC.⁹⁴

Konkrétní podobu daly vítězné mocnosti tomuto záměru uzavřením Dohody o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropské osy (*Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis*) uzavřené 8. srpna 1945 v Londýně (dále též „londýnská dohoda“). Již z preambule této dohody je zřejmé, že rozdělovala válečné zločince v zásadě na dvě kategorie. Před vojenským válečným tribunálem měli stanout hlavní zločinci. A zároveň ti, u kterých nebylo možno jejich činy zvláště zeměpisně určit anebo ti zločinci, kteří se dopustili zločinů ve více okupovaných státech. Druhou kategorií tvořila zbývající část válečných zločinců, kteří měli být souzeni před národními soudy, podle jejich právních předpisů. Londýnská dohoda vytvořila právní základ, jímž legitimovala státy pro souzení válečných zločinců, na jejichž území byly zločiny páčány. Dohoda tak umožňovala soudit též německé zločince v Československu. Tato zásada, kdy měli být váleční zločinci souzeni před národními soudy jednotlivých států, byla konkretizací již Moskevské deklarace. Londýnská dohoda proto v Čl. 4 upravovala vzájemný vztah s Moskevskou deklarací a explicitně zmiňovala, že Londýnská dohoda nebude v ničem na újmu ustanovením daných Moskevskou deklarací při navrácení válečných zločinců do zemí,

93 History and organisation. *United Nations War Crime Commission*: United Nations Archives [online]. Centre for International Studies and Diplomacy, 1987 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.unwcc.org/wp-content/uploads/2013/03/UNWCC-finding-aid.pdf>

94 UN War Crimes Commission's archive is now available in the ICC Legal Tools Database. ICC: Press and Media [online]. ICC, © 2013 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: https://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Pages/pr925.aspx

kde se dopouštěli zločinů. Mimochodem i Prokop Drtina tuto skutečnost zmiňoval na 32. schůzi Prozatímního Národního shromáždění republiky Československé. „K tomu bych chtěl připomenout, že již za války se řešil a diskutoval problém, jak postihnout trestně ty, kdož uvrhli svět do války a kdo způsobem vedení války a postupem proti porobeným národům se provinili proti nejzákladnějším zásadám lidskosti. Stíhání těchto váleč. zločinců a zločinů proti lidskosti se stalo problémem mezinárodním, kterým se zabývali odpovědní státníci spojeneckých národů, a již za války došlo k některým zásadním usnesením o této otázce na rozličných konferencích, zejména na konferenci moskevské. Usnesení těchto konferencí a jednání mezinárodních komisí se při řešení otázky t. zv. retribuce stalo i pro nás důležitou pomůckou pro úpravu trestnosti těchto zločinů. Při tom však bylo přihlédnuto ke zvláštním poměrům způsobeným okupací Československé republiky. Základním požadavkem spravedlnosti bylo, aby nejen všichni nacisté, ale i jejich dobrovolní pomocníci a přísluhovači došli zaslouženého trestu.“⁹⁵

3.2 Důvody dualistické právní úpravy retribučního soudnictví

Dualistické pojetí právní úpravy retribučního soudnictví v Československu spočívalo v odlišném historickém vývoji v Čechách a na Slovensku. Jak již bylo v první kapitole zmíněno, vyhlásilo Slovensko *de iure* samostatný klerofašistický stát, na jehož území byly vydávány vlastní právní předpisy. Podobně jako v Německu měly též na Slovensku rasistický charakter, na jehož základě byla prováděna arizace židovského majetku a následné deportace židů, za které navíc Slovensko podle smlouvy ještě platilo 500 RM za osobu, jako tzv. vysídlovací poplatek. Masovým jevem ve společnosti byla účast v politických a jiných polovojenských organizacích, které bylo možné podřadit pod organizace podobné povahy, ve smyslu § 2 a § 3 VRD. To ovšem logicky implikovalo fakt, že by na Slovensku muselo dojít ke stíhání velkého množství tehdejších členů těchto organizací. Tuto skutečnost si dobře uvědomovali tehdejší političtí představitelé a ještě při rozpravě politického výboru v londýnském exilu byla místopředsedou Státní rady, poslancem F. Uhlířem přednesena otázka poměru viny na německé straně a na straně domácích kolaborace. Osnova retribučního zákona měla být

⁹⁵ Stenoprotokol z 32. schůze Prozatímního Národního shromáždění republiky Československé, svolané na středu dne 20. února 1946 na 14.00 hod. *Digitální knihovna: Prozatímní NS RČS 1945-1946: Stenoprotokoly: 32. schůze* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/032schuz/s032001.htm>

konceptně připravena tak, aby bylo možné rozlišit a postihnout jednak masovost německých zločinů, a zároveň selektivně vinu českou a vinu slovenskou, mezi nimiž nebylo rovnosti co do kvantity, ale též ani charakteru. To způsobovalo značné komplikace a názorovou nejednotnost nad pojetím skutkových podstat trestných činů a trestních sankcí. Krom toho existovaly i legislativně-technické problémy, jelikož v původní osnově návrhu zákona měl být v § 1 odkaz na zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, ovšem ten již SNR derogovala zákonem č. 320/1940 Sl.z., o trestných činech proti státu. Dalším problémem se stalo to, že Slovenská národní rada již 1. září 1944 převzala veškerou zákonodárnou, vládní a výkonnou moc na Slovensku. Stalo se tak Nařízením Slovenské národní rady č. 1 ze dne 1. září 1944. To se stalo po vypuknutí Slovenského národního povstání, kdy tím bylo právně znemožněno, aby dekrety prezidenta republiky byly bez dalšího právně účinné i na území Slovenska. Proto političtí představitelé raději přistoupili k vytvoření odlišné právní úpravy retribučního soudnictví na Slovensku a v českých zemích.

Z těchto důvodů se velký retribuční dekret nestal právní normou platnou na celém území osvobozeného Československa, ale z pohledu novodobých dějin se opět jednalo o formu právního dualismu, neboť pro území Slovenska existovala odlišná právní úprava retribučního soudnictví, jejíž základ tvořilo nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR ze dne 15. května 1945 (dále též „nařízení SNR“).

3.3 Konceptní rozdíly právní úpravy retribučního soudnictví

Odlišné pojetí obou právních úprav retribučního soudnictví dává tušit již jejich samotné rozdílné věcné vymezení, ale též jejich rozdílné vymezení skutkových podstat. Česká právní úprava VRD měla převážně formální pojetí trestných činů s materiálním korektivem, kde byla snaha maximálně využít odkazů na definice skutkových podstat trestných činů původní trestněprávní úpravy. Oproti tomu nařízení SNR používalo kazuistický opis a právně neurčitých pojmů s velmi širokým věcným vymezením. Nařízení SNR se snažilo o autonomní vymezení skutkových podstat. Celkem obsahovalo pět skutkových podstat jako § 1 *Fašističtí okupanti*, § 2 *Domácí zrádci*, § 3 *Kolaboranti*, § 4 *Zrada na povstání* a § 5 *Provinilci fašistického režimu*, kde ze samotného názvu paragrafu lze jen stěží dovodit, co je chráněným zájmem. U velkého retribučního dekretu

tvořil již samotný název objekt trestného činu, kterému byla poskytována ochrana. U nařízení SNR je potřeba provést poměrně pečlivou právní interpretaci ke zjištění hypotézy ve struktuře právní normy. Rovněž v některých případech hypotéza a dispozice splývá, a v mnohých případech jich obsahuje několik. Jako příklad může posloužit § 5 *Provinilci fašistického režimu*, kde nařízení SNR používá spojku „alebo“ v 8 případech a ve stejném počtu uvození podmínky hypotézy zájmenem „kto“, a to navíc způsobem, kdy celé ustanovení tvoří jedno dlouhé souvětí. Navíc jen velmi obtížně lze nalézt objekt trestného činu a takřka u všech vymezených skutkových podstat jich lze nalézt hned několik.

Pokud odhlédneme od legislativně-technického způsobu vymezení skutkových podstat a zaměříme se na jejich věcné vymezení, zjistíme, že i zde se projevila odlišnost historického vývoje obou zemí. Slovenská právní úprava obsahuje například skutkovou podstatu zrady na povstání v § 4 nařízení SNR, která byla přímou reakcí na vývoj události SNP, kde Slovensko vnímalo velmi citlivě jeho význam. To, jak citlivé toto téma bylo, svědčí nastavení trestní sazby, která obsahovala jedinou sankci, kterou byl trest smrti. O autonomním charakteru slovenského retribučního soudnictví svědčí i to, že rozsudky se vyhlašovaly jménem republiky a slovenského národa.

Zásadním rozdílem po procesní stránce bylo ukládání trestu smrti. V případě, že byl vynesen trest smrti, stanovila slovenská právní úprava soudu povinnost, aby usnesením rozhodl, zda doporučí žádost o milost pro odsouzeného. Pokud soud v usnesení doporučil udělení milosti, musel soud vyčkat na vyřízení této žádosti. Odsouzený se obracel se žádostí na Předsednictvo Slovenské národní rady, které o ní rozhodlo. Podle české právní úpravy sice žádost o milost mohl podat i sám odsouzený, ale podání žádosti nemělo odkladný účinek pro samotný výkon trestu smrti. Navíc délka lhůty pro výkon poprav, v řádu několika hodin, prakticky znemožňovala její kladné vyřízení. Nebylo proto výjimkou, že žádost o milost nebyla v této lhůtě prezidentskou kanceláří vůbec vyřízena.

Nařízení SNR připouštělo u 3 z 5 paragrafů uložení trestu smrti, ale v případě trestu odnětí svobody připouštěla trestní sazba uložit maximálně 30 let. Česká právní úprava připouštěla větší rozpětí trestních sazeb, neboť kromě základních skutkových podstat obsahovala i několik podstat kvalifikovaných. Nejvyšším trestem odnětí svobody byl trest těžkého žaláře na doživotí.

Obě právní úpravy přistupovaly rozdílně i k pojetí zásady rychlosti řízení. Jak česká tak i slovenská právní úprava proklamovala rychlost trestního řízení před soudem jako hlavní zásadu. Ovšem v českém pojetí byla tato zásada vztažena na délku samotného hlavního přelíčení, které nemělo před MLS trvat déle jak tři dny⁹⁶. Naopak slovenská úprava toto omezení neobsahovala. Nařízení SNR stanovilo podmínku v § 10 odst. 6 o rychlém řízení, ale ta se vztahovala na to, aby hlavní líčení bylo zahájené do 14 dnů po doručení obžaloby předsedovi lidového soudu. To, že v české právní úpravě nebylo dost dobře možné třídní lhůtu pro konání hlavního přelíčení dodržet, svědčí i skutečnost, že následnou novelizací muselo dojít k jejímu prodloužení.

Další větší rozdíl představovala nemožnost vést trestní řízení v nepřítomnosti obžalovaného. Slovenská právní úprava v § 10 odst. 1 nařízení SNR nepřipouštěla možnost vést trestní řízení v nepřítomnosti obžalovaného. V případě české právní úpravy bylo možné konat hlavní přelíčení i bez přítomnosti obžalovaného. Pro tento případ postačoval návrh veřejného žalobce podle § 26 odst. 4 VRD. Soud však musel navíc obžalovanému ustanovit obhájce ex offio.

3.4 Soustava retribučních soudních orgánů

Československá republika neměla jednotnou ani soustavu retribučních soudních orgánů. V českých a moravskoslezských zemích tvořilo její základ 24 mimořádných lidových soudů, jeden Národní soud v Praze a trestní komise okresních národních výborů. Z celkového počtu 24 MLS, bylo 23 zřízeno na základě velkého retribučního dekretu a jeden na základě původního londýnského dekretu prezidenta republiky č. 6 z roku 1945.⁹⁷ Zřizovány byly v sídlech krajských soudů s tím, že senáty, pokud se to ukázalo jako potřebné, mohly zasedat též v kterémkoliv jiném místě soudního okresu. V českých zemích MLS projednaly největší část případů.

Národní soud v Praze byl zřízen na základě samostatného právního předpisu⁹⁸ a podobně jako v jiných zemích měl soudit hlavní představitele vlastního státu, kteří se podíleli na kolaboraci s nacistickým režimem. Rovněž měl stíhat státního prezidenta

96 Ke změně došlo zákonem č. 22/1946 Sb., jímž se schvalují, mění a doplňují předpisy o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

97 BORÁK, 1998, op. cit., s. 48.

98 Dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

tzv. protektorátu, členy tzv. protektorátních vlád, členy ústředního vedení Vlajky, členy Kuratoria pro výchovu mládeže, členy výboru a činovníky České ligy proti bolševismu, vedoucí činovníky Národní odborové ústředny zaměstnanců a Svazu zemědělství a lesnictví, novináře, kteří propagačně sloužili vládě vetřelců v denním tisku nebo vůbec osoby, které vykonávaly vedoucí postavení v životě politickém, ve vysokých úřadech, ve vysoké funkci velitelské nebo zastávali význačná místa v životě hospodářském, kteří měli být svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem. Národní soud tak tvořil další část retribučního soudnictví a stejně jako MLS patřily i do jeho věcné působnosti všechny zločiny, které upravoval VRD v hmotněprávní části. Rozdíl byl de facto pouze ve zvláštním vymezení osobní působnosti a toho, že na rozdíl od MLS působil Národní soud nejen jako soud trestní, ale i soud čestný. Zřízen byl podle dekretu prezidenta republiky č. 17 ze dne 19. června 1945 o Národním soudu⁹⁹ a existoval pouze jeden se sídlem v Praze.

Triádu retribučních orgánů v českých a moravskoslezských zemích doplňovaly komise okresních národních výborů. Již z názvu je patrné, že se nejednalo o orgán soudní, ale svou povahou o orgán správní. Komise byly zřízeny na základě tzv. malého retribučního dekretu¹⁰⁰. Jejich věcná příslušnost byla dána, pokud se jednalo o nepřístojné chování urážející národní cítění českého nebo slovenského lidu, které vzbudilo veřejné pohoršení. Pachatel mohl být potrestán, nešlo-li o čin soudně trestný, vězením do jednoho roku nebo pokutou do 1.000.000 Kčs, případně veřejným pokáráním, přičemž tyto tresty bylo možno uložit též kumulativně. Zřízením trestních komisí ONV, znamenalo vyřešení hned dvou problémů. První problém představovala disproporce mezi výší trestních sazeb podle VRD a u některých menších provinění, která ale nebyla možná stíhat, pokud nebyla trestná podle VRD. Zároveň došlo částečně k vyřešení problému některých zajištěných osob, které bylo potřeba buď začít trestně stíhat, nebo je propustit. Stav, kdy bylo zajištěno velké množství osob a neexistoval právní předpis, na jehož základě by bylo možné nějak konat, byl neudržitelný. Vazební a vyšetřovací věznice byly v té době přeplněné a u některých takto zajištěných osob bylo zřejmé, že jejich provinění nelze stíhat v režimu VRD. Mnohdy se jednalo skutečně jen o morální selhání, případně nedostatečnou loajalitu k předmnichovské republice. Teprve koncem října a začátkem

99 Sběrka zákonů a nařízení STÁTU ČESKOSLOVENSKÉHO, Ročník 1945, Částka 9, Vydána dne 9. července 1945

100 Dekret prezidenta republiky č.138/1945 Sb., o potrestání některých provinění proti národní cti. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

listopadu 1945 bylo možné v rámci národní očisty pokrýt všechny druhy trestního jednání podle jejich charakteru a míry provinění.

Oproti tomu na Slovensku tvořily základ retribučního soudnictví lidové soudy zřízené podle nařízení SNR. V § 9 byly lidové soudy dále členěny na okresní lidové soudy a jeden Národní soud v Bratislavě a pro obvody politických obcí měly být zřízeny místní lidové soudy. Nařízení SNR vymezovalo lidovým soudům jejich působnost. Do působnosti Národního soudu patřilo rozhodovat o všech trestných činech uvedených v nařízení SNR proti bývalému prezidentovi, poslancům sněmu Slovenské republiky od 14. března 1939, členům státní rady od 14. března 1939, členům Hlavního velitelství Hlinkovy gardy, Hlinkovy mládeže a jejich důstojnickým funkcionářům, šéfům propagandy od 14. března 1939, vyslancům a zplnomocněným ministrům od 14. března 1939, vedoucím národních skupin a jejich zástupcům, vedoucím funkcionářům protirasistických činností, přednostům Ústřední státní bezpečnosti, členům Revizního senátu Nejvyššího soudu a veřejnému žalobci při tomto soudě a těm, které určí Předsednictvo Slovenské národní rady.¹⁰¹ Národní soud v Bratislavě měl rozhodovat v sedmičlenných senátech složených z předsedy a šesti přísedících. Požadavky na přísedící nebyly velké, podle § 14 nařízení SNR postačovalo, aby dosáhli věku 21 let, byli státními občany Československa, byli mravně a politicky bezúhonnými a uměli číst a psát.

Podobně jako v Čechách tvořily základ retribuční soudní soustavy MLS, na Slovensku měly plnit tuto úlohu okresní lidové soudy. Ty se zřizovaly v sídle okresu pro jeho jednotlivé obvody a celkově tak došlo ke zřízení 77 těchto soudů na území Slovenska. Do jejich působnosti patřily všechny trestné činy, které nepatřily do výlučné osobní působnosti Národního soudu. Okresní lidové soudy rozhodovaly v pětičlenných senátech složených z předsedy a čtyř přísedících. Předseda musel být soudce z povolání a přísedícím mohl být soudce z lidu, na kterého byly kladeny shodné nároky jako na přísedícího u Národního soudu. Přestože na Slovensku bylo nařízení SNR přijato již 15. května, zahájily činnost okresní lidové soudy o více jak dva měsíce později. První zasedání proběhlo 20. července 1945 a prvním případem Okresního lidového soudu v Bratislavě bylo pět příslušníků německých strážních oddílů, kteří pronásledovali

¹⁰¹ § 12 nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a zřízení lidového soudnictví. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

slovenské vojáky za zběhnutí na stranu SNP. Odsouzení byli k 10 až 18 letům žaláře.

Obdobou českých trestních komisí u okresních národních výborů byly na Slovensku místní lidové soudy, ale s tím rozdílem, že na Slovensku nemusela být pro zahájení jejich činnosti přijata nová právní úprava, tu obsahovalo již původní nařízení SNR. A na rozdíl od českých trestních komisí okresních národních výborů se v případě místních lidových soudů jednalo o skutečné soudy v právním smyslu. Tyto soudy byly zřizovány pro obvod politických obcí v sídle místních národních výborů. Do jejich působnosti patřily trestné činy podle § 5 nařízení SNR, kde bylo možné uložit trest maximálně do 2 let se zařazením do pracovního tábora a ztrátou občanských práv od 2 do 15 let, případně jen trest veřejného pokárání bez ztráty občanských práv. Místní lidové soudy rozhodovaly v 5 až 11 členných senátech, složených z předsedy a 4 až 10 přísedících, kterými byli soudci z lidu. Jejich jmenování prováděly okresní národní výbory.

Koncepční rozdíl obou částí republiky se projevil i ve výsledné bilanci činnosti lidového soudnictví. V letech 1945-1947 slovenské lidové soudy vynesly jen 65 rozsudků s trestem smrti, z toho počtu došlo k výkonu trestu smrti jen u 29 odsouzených. Oproti tomu v českých zemích MLS vynesly 713 rozsudků s trestem smrti, z toho počtu došlo k vykonání trestu smrti u 686 odsouzených. Podobné rozdíly lze zjistit i z celkového počtu odsouzených k trestu odnětí svobody. Na Slovensku soudy uložily pouze 4.785 trestů odnětí svobody, ale z toho počtu k nejvyššímu trestu od 20 až do 30 let odsoudily jen 127 osob. Naopak trestem do 1 roku potrestaly slovenské lidové soudy 2.950 osob. České MLS vynesly u 741 osob trest doživotní a k trestu dočasnému bylo odsouzeno plných 19.888 osob.¹⁰²

102 BORÁK, 1998, op. cit., s. 343-345.

4 Praxe mimořádných lidových soudů v poválečném Československu

4.1 Právní úprava a praxe mimořádných lidových soudů

Na činnost MLS lze nahlížet z různých úhlů pohledu. Jedním z nich je pohled *de lege applicata*, tedy podle skutečné činnosti tak, jak řízení před soudy reálně probíhala. Případně pohledem právních předpisů *de lege lata*, jak soudy podle právní úpravy měly postupovat. Jen jejich srovnání může dát představu o tom, jak soudy právo skutečně interpretovaly, případně představu o tom, jak účinný nástroj velký retribuční dekret představoval.

4.1.1 Systematické členění velkého retribučního dekretu

Velký retribuční dekret je systematicky členěn na preambuli a celkem 34 paragrafů, které jsou zařazeny do dvou hlav. Samotná preambule měla odrážet mimořádný význam tohoto právního předpisu. Byla zde snaha o vymezení cíle a formulování základního účelu a funkce dekretu. Cílem bylo potrestat přímé, ale i nepřímé viníky tak, aby došli zaslouženého trestu a nacistické a fašistické zlo bylo vyvráceno z kořenů, alespoň takto tvrdě to deklarovala preambule VRD. Účelem VRD byla snaha vytvořit podmínky pro efektivní naplnění cíle. Ti, kteří pomáhali nebo asistovali při porobení vlasti, vraždění, zotročování, loupení a ponižování, kde se obětí stal československý lid, měli dojit zaslouženého trestu bez průtahů. Za tímto účelem došlo ke zřízení MLS a ustanovení veřejných žalobců. V dalších oddílech se podrobněji zaměřím na konkretizaci těchto činů, které měly dojit k potrestání. Spravedlnost bývá slepá a potrestání může být přísné, ovšem formulace o „*přísné spravedlnosti*“ je právně poněkud schizofrenní a toto spojení nelze rozhodně považovat za běžnou idiomatickou vazbu. Modifikovat přívlastkem spravedlnost mělo zřejmě za cíl upozornit na charakter trestního řízení, které mělo být vedeno objektivně a korektně po stránce procesní a samotným přívlastkem měla být zdůrazněna ta skutečnost, že budou ukládány citelnější trestněprávní sankce pro pachatele těchto zločinů. V preambuli je použito i poněkud neprávního jazyka pro pojmenování některých jevů jako například „*stupňovaná německá zvěrstva*“ a rovněž

je využíváno i právně neurčitých pojmů jako „*neslýchané zločiny*“ nebo „*zrádní spoluviníci*“. Preambule jasně deklarovala i prioritou trestního řízení, kterou měla být zejména rychlost. Explicitně bylo uvedeno, že zločiny podle tohoto dekretu „*musí dojít zaslouženého trestu bez průtahů*“.

Hlava I. je svou podstatou hmotněprávní část, která v § 1 až § 11 vymezuje jednak jednotlivé skutkové podstaty zločinů, v § 12 až § 20 všeobecná ustanovení a z nich zásady pro ukládání trestů v § 12 až § 16. Dále stanoví nepromlčitelnost zločinů § 17, definuje dobu zvýšeného ohrožení republiky v § 18 a v § 19 vytváří domněnku o zvlášť zavržitelných zločinech spáchaných podle VRD pro účel ustanovení § 1 odst. 1 zákona č. 123/1931 Sb., o státním vězení. Skutkové podstaty trestných činů byly členěny na zločiny proti státu § 1 až § 4, zločiny proti osobám § 5 až § 7, zločiny proti majetku § 8 až § 10 a zvláštní kategorií byl zločin udavačství v § 11. V závěru hlavy první je zařazené ustanovení § 20 o nadřezování zločinům podle VRD.

Hlava II. se skládala jednak kompetenčních ustanovení v § 21, § 22 a § 24, kterými byly zřízeny mimořádné lidové soudy a § 21 vymezoval jejich pravomoc. Sídla soudů a jejich složení stanovil § 22. Institut veřejného žalobce upravoval § 24. Procesní část byla zařazena v § 25 až § 31 a způsob hlasování v senátu stanovil § 23. Přejícná a závěrečná ustanovení byla zařazena do § 32 až § 34.

4.1.2 Podmínka osobní působnosti

Z pohledu adresátů trestněprávních norem velký retribuční dekret označoval ty osoby, které se v době zvýšeného ohrožení republiky dopustily některého zločinu podle VRD. Prakticky nezáleželo na tom, jakou národnost měl pachatel. Soud mohl potrestat též cizince ze zločinu proti státu podle § 1 a § 4, zločinu proti osobám podle § 5 až § 7 nebo ze zločinu proti majetku podle § 8 a § 9. Možnost potrestání cizince za tyto uvedené zločiny výslovně upravoval § 12, a navíc to připouštěly i mezinárodní smlouvy¹⁰³. Soud musel zkoumat to, zda došlo ke kumulativnímu splnění podmínek, že se zločinu dopustil pachatel na československém státním občanu a pokud se jednalo o zločin proti majetku, zda došlo ke spáchání zločinu na československém majetku. Soud však již nemusel zjišťovat, zda se jednalo o veřejný nebo o soukromý majetek. Mohlo se však jednat

¹⁰³ Viz podkapitola 3.1.

i o pachatele takového trestného činu, kde objektem tohoto trestného činu byl život, zdraví nebo majetek státního občana republiky, který byl vězněn mimo území republiky nebo odvečen či poslán na nucené práce do Říše. Na překážku nebylo ani to, že obžalovaný nebyl z jakéhokoliv důvodu přítomný u soudu, bylo možné na návrh veřejného žalobce konat hlavní přelíčení i bez přítomnosti obžalovaného podle § 26 odst. 4 VRD.

V § 12 a § 1 VRD byl vyjádřen zájem na mezinárodní spolupráci, aby bylo reálně možné stíhání a potrestání i cizích státních příslušníků. Ve své podstatě je zde vyjádřena modifikovaná základní myšlenka zásady univerzality, podobně jako v současném trestním zákoníku¹⁰⁴ České republiky.

4.1.3 Vztah věcné a časové působnosti z pohledu právní kvalifikace

Důvody, proč doba zvýšeného ohrožení republiky podle § 18 pokrývala období již od 21. května 1938, tedy bezmála celých 5 měsíců před zabráním pohraničních území a 10 měsíců před 15. březnem 1939, byly vysvětleny již v první kapitole. Konec doby zvýšeného ohrožení republiky podle § 18 VRD byl určen na 31. prosinec 1946, a to vládním nařízením č. 217/1946 Sb., jímž se stanoví konec doby zvýšeného ohrožení republiky.¹⁰⁵

K tomu, aby soud mohl určité jednání právně kvalifikovat jako zločin podle VRD, muselo ke spáchání tohoto trestného činu dojít v této době. Z tohoto důvodu obsahují jednotlivé skutkové podstaty tento znak jako *conditio sine qua non*. V opačném případě, pokud by v jednání tento definiční znak chyběl, nejednalo by se o čin trestný podle VRD. Kromě této podmínky musel soud ještě zjišťovat, zda jednání obžalovaného vykazuje i ostatní znaky skutkové podstaty zločinu. MLS měly příslušnost projednat všechny zločiny trestné podle VRD, pokud za ně jako pachatelé, spolupachatelé, spoluviníci, účastníci nebo nadržovatelé odpovídaly osoby uvedené v § 2 a § 3 odst. 2 VRD. Pokud za ně trestně odpovídaly jiné osoby, mohl je MLS projednat jen tehdy, pokud jejich stíhání navrhl veřejný žalobce.

Tak jak byla stanovena doba ohrožení republiky je zřejmé, že VRD měl

¹⁰⁴ § 7 zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

¹⁰⁵ § 1 vládního nařízení č. 217/1946 Sb., jímž se stanoví konec doby zvýšeného ohrožení republiky. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

nastavenou zpětnou časovou působnost, když za trestné činy označoval jednání, ke kterému mohlo dojít i několik let před dobou jeho platnosti. Z pohledu právní teorie se jednalo o pravou retroaktivitu. Možnost retroaktivity u právního předpisu považují právní teoretici za nepřipustnou, respektive odůvodněnou jen v určitých případech. Retroaktivita bývá kritizována pro suspendování právní jistoty a legitimního očekávání. To samozřejmě zní logicky a požadavek zásady legitimního očekávání a právní jistoty je za normálních okolností zcela odůvodněný. Ovšem zde se nedá hovořit o normálních okolnostech. A proto z pragmatických důvodů k tomuto kroku nedošlo, neboť pokud by byla dána přednost právní jistotě a legitimnímu očekávání, znělo by to pro tehdejší společnost zřejmě poněkud cynicky. Z těchto důvodů přistoupila exilová vláda k tomu, že vysílala sdělení prostřednictvím rozhlasu BBC¹⁰⁶ o tom, která jednání budou po okupaci považována za zločiny a obyvatele Protektorátu instruovala, aby tyto zločiny dokumentovali. Krom toho ne všechny skutkové podstaty byly nově vytvořeny. Vymezení jednotlivých skutkových podstat využívalo formu odkazů na původní trestněprávní úpravu platnou již za první republiky. V tomto směru ani vymezení věcné působnosti VRD nebylo pro potencionální pachatele ničím novým a neočekávaným, neboť v několika desítkách případů odkazoval VRD na obecnou trestněprávní úpravu a zákon na ochranu republiky¹⁰⁷.

4.1.4 Účinnost velkého retribučního dekretu

Účinnost VRD podle § 33 měla být původně jen jeden rok ode dne jeho vyhlášení. Ve snaze, aby národní očista byla skončena co nejdříve, omezil zákonodárce již předem účinnost retribučního dekretu a dekretu o Národním soudu na dobu jednoho roku ode dne vyhlášení, tedy od 9. července 1945. VRD však připouštěl možnost změny účinnosti, a to jak prodloužení, tak i zkrácení. K případné změně účinnosti mohlo dojít jen cestou zákonodárnou. Možnost prodloužit účinnost VRD využil zákonodárce dvakrát, a to s ohledem na počet nevyřízených případů. K prvnímu prodloužení tak došlo na základě zákona č. 149/1946 Sb., do 8. ledna 1947. Tato doba, která podle odhadu opřehého o dosavadní postup v těchto věcech a o počet nevyřízených případů, se jevila již jako dostatečná pro dokončení všech trestních věcí. V rozpravě na 4. schůzi Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé vláda předložila

¹⁰⁶ JARKOVSKÁ, 2008, op. cit., s. 13-14.

¹⁰⁷ Viz oddíl 4.1.5 „Vztah k jiným právním předpisům“.

sněmovně návrh, aby účinnost VRD prodloužila a důvod tohoto prodloužení. Ústavně-právní výbor jako důvod uvedl, že v pohraničí nemohly MLS zahájit činnost v předpokládaném čase.¹⁰⁸

Podruhé došlo k prodloužení zákonem č. 245/1946 Sb., ze dne 18. prosince 1946. Důvodová zpráva ve sněmovním tisku č. 256 k tomu uváděla: „*Vzhledem k nynějšímu stavu retribučního soudnictví a pravděpodobnému počtu případů, které mohou ještě napadnouti, lze počítati s tím, že řízení o těchto trestných činech, pokud se vede nebo má vésti před mimořádným lidovým soudem nebo Národním soudem a které by nebylo vzhledem k povaze věci vhodné odnímati těmto lidovým tribunálům, bude skončeno do 4. května 1947, takže s druhým výročím revoluce lze přejíti k normálním poměrům i na poli soudnictví. K tomuto dni má býti skončena retribuce v širším smyslu a také účinnost dekretu č. 138/45 Sb. má k tomuto dni skončiti. Aby však pokud možno všechna řízení před těmito soudy byla skutečně k tomuto dni skončena, doporučují se některá opatření, která přispějí k odstranění průtahů v řízení. Některými navrženými opatřeními mají býti zdůrazněny snahy přejíti v oboru soudnictví k normálním poměrům. Není však vyloučeno, že ani k tomuto dni nebudou pravoplatně skončeny všechny trestní věci sem spadající, zejména pokud již nyní se o nich vede podle § 21 nebo 26 retribučního dekretu řízení před řádnými soudy. Je proto třeba vhodným způsobem upravití další řízení o těchto činech po skončení působnosti mimořádných lidových soudů a Národního soudu a učiniti opatření, aby i po skončení účinnosti dekretů o mimořádném lidovém soudnictví bylo možno o trestných činech, které byly alespoň úřadům veřejné žaloby oznámeny a rozhodnutím ve věci samé nebyly skončeny, souditi dále podle hmotně právních ustanovení retribučního dekretu.*“¹⁰⁹

Postupným prodlužováním účinnosti VRD mohly MLS projednávat trestní řízení až do 4. května 1947. Podle citované důvodové zprávy vše nasvědčovalo tomu, že po dvou letech se soudnictví vrátí opět k normálnímu stavu. Z politických důvodů došlo ještě k obnovení účinnosti VRD po únoru 1948 zákonem č. 33/1948 Sb., a to od 25. března 1948 do 31. prosince 1948.¹¹⁰

108 Stenoprotokol ze 4. schůze Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé, svolané na pondělí dne 8. července 1946 na 14.58 hod. *Digitální knihovna: Ústavodárné NS RČS 1945-1946: Stenoprotokoly: 4. schůze* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/004schuz/s004001.htm>

109 Sněmovní tisk, důvodová zpráva k návrhu zákona. *Digitální knihovna: Ústavodárné NS RČS 1945-1946: tisky* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0256_00.htm

110 Čl. III. § 1 zákona č. 33/1948 Sb., jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění se

4.1.5 VRD a vztah k jiným právním předpisům

Jak již bylo naznačeno, VRD byl funkčně provázán s jinými právními předpisy. Funkční vazby lze rozdělit na dvě hlavní skupiny. První skupinou jsou ty právní normy, které se svým rozsahem odkazovaly na VRD. A druhou skupinou naopak ty právní normy, na jejichž rozsah odkazoval VRD.

V hmotněprávní části VRD byly zločiny proti státu podle § 1 VRD vymezeny odkazem na některé skutkové podstaty trestných činů v zákoně č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky (dále též „ZoR“). Přestože byl zákon na ochranu republiky primárně určen ke zcela jinému účelu, našel své uplatnění i v rámci retribučního zákonodárství. Využity byly skutkové podstaty úkladů o republiku, příprava úkladů, ohrožení bezpečnosti republiky, prorady, zrady státního tajemství, vojenské zrady a násilí proti ústavním činitelům¹¹¹ a v § 20 č. 4 VRD odkazoval ještě na skutkovou podstatu nadřizování ukrýváním osob blízkých¹¹² ZoR. Podobně tomu bylo při využití obecných trestněprávních norem u zločinů proti osobám v § 5 odst. 1 písm. a) a § 5 odst. 2 písm. a) VRD, kde odkazoval na trestní zákon ze dne 27. května 1852 č. 117 ř. z.¹¹³ a dále v § 5 odst. 1 písm. b) a § 5 odst. 2 písm. b) VRD, kde odkazoval na trestní zák. čl. V/1878¹¹⁴. Podobně tomu bylo u zločinu proti osobám podle § 7 odst. 3 VRD a u zločinů proti majetku v § 8 VRD, kde rovněž odkaz na trestní zákon čl. V/1878 a na trestní zákon ze dne 27. května 1852 č. 117 ř. z.

Naopak dekret o Národním soudu hmotněprávní část vůbec neobsahoval¹¹⁵, ale rozsahem odkazoval na hmotněprávní ustanovení VRD, které v plném rozsahu přebíral. Obdobně byla řešena osobní působnost dekretu o Národním soudu, kde v § 2 jako *lex specialis* autonomně upravoval pouze okruh adresátů a splnění podmínky trestnosti posuzoval opět odkazem na VRD.

Provázanost byla i u VRD a MRD, pokud šlo o vymezení doby zvýšeného ohrožení republiky, kde MRD v § 1 odst. 1 plně přebíral vymezení této doby podle § 18

některá jejich ustanovení. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

111 § 1 až § 3, § 4 č.1, § 5 č.1, § 6 č. 1 až 3 a § 10 č. 1 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

112 § 39 č.4 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

113 Jednalo se o skutkové podstaty zločinu veřejného násilí loupeží lidí, veřejného násilí nakládání s člověkem jako s otrokem, vraždy, zabítí, těžkého poškození na těle, zločinu veřejného násilí neoprávněným omezováním osobní svobody člověka, veřejného násilí nebezpečným vyhrožováním a zločinu těžkého ublížení na těle.

114 Jednalo se o skutkové podstaty vraždy, úmyslného zabítí, těžkého ublížení na těle s následky smrtelnými a loupeže dětí, zločinu bezprávného omezování osobní svobody člověka, těžkého ublížení na těle a vydírání.

115 § 3 dekretu prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

VRD. A rovněž byla funkční vazba na okamžik zahájení trestního řízení podle MRD, kdy řízení muselo být zahájeno nejpozději před skončením účinnosti VRD.

Jinak tomu nebylo ani v případě procesní části VRD, který využíval některá ustanovení platného trestního řádu č. 119/1873 ř. z. (dále též „TrŘ“). Těch mělo být užito pro určení místní příslušnosti MLS, opodstatnění vazebních důvodů, při výslechu obžalovaného v hlavním přelíčení, při provádění důkazů, při vyhotovení zápisu o hlavním přelíčení a některých dalších procesních úkonech. Podle trestního řádu se mělo postupovat i v neveřejné poradě senátu a při vydání usnesení, nebo při poradě senátu o rozsudku. Pokud byl obžalovaný rozsudkem MLS osvobozen, nebylo tím vyloučeno jeho další stíhání před soudem řádným. V takovém případě měly soudy projednat věc znovu, a to podle hmotněprávních ustanovení VRD. Takto postupovat mohly příslušné řádné soudy nebo soudy uvedené v § 25 odst. 2 VRD a soudy státní podle zákona č. 68/1935 Sb., o vrchních soudech jako soudech státních, nebo soudy krajské příslušné pro souzení vojenské zrady podle zákona č. 130/1936 Sb., jímž se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky a vládní nařízení č. 238/1937 Sb., o příslušnosti krajských soudů ve věcech vojenské zrady. Tento postup byl možný za předpokladu, že takový návrh byl podán nejpozději do tří měsíců ode dne osvobozujícího rozsudku.

V ustanoveních přechodných a závěrečných byl vymezen vzájemný vztah k zákonu č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech, který pro zločiny podle VRD nebylo možné použít. Naopak v platnosti ve vztahu k VRD zůstal zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. Nejvyšším trestem tak u zločinu, kde bylo možné uložit trest smrti nebo trest doživotí, mohl být mladistvý starší 16 let potrestán tzv. trestem zavření bez jakéhokoliv zotřetí na maximálně 15 let¹¹⁶.

Poslední skupinou právních předpisů byly prováděcí předpisy, které byly vydávány na základě zmocnění v § 18, § 22 odst. 5 a § 34 VRD. Prováděcí předpisy ve formě vládních nařízení měly určit dobu zvýšeného ohrožení republiky, jaké bude znění slibu soudců z lidu a jaká náhrada výloh a ušlého zisku jim přísluší. K provedení VRD byli pověřeni všichni členové vlády. Jednalo se zejména o vládní nařízení č. 18/1945 Sb., vládní nařízení, jímž se provádí dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech nebo nařízení vlády č. 217/1946 Sb., vládní nařízení, jímž se stanoví

¹¹⁶ § 8 odst. 4 zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

konec doby zvýšeného ohrožení republiky.

Z dalších předpisů je možné zmínit například směrnici ministerstva vnitra čj. Z/II-31366-45 z 16. ledna 1946, která však měla sloužit pouze jako interpretační pomůcka § 2 a § 3 VRD.

4.1.6 Změny v praxi MLS a vývoj VRD v čase

Velké množství soudních řízení a hlavních přelíčení, které se konaly u MLS, ukázaly určité nedostatky a slabá místa právní úpravy. Zpětná vazba a snaha o efektivitu soudních řízení přiměla zákonodárce k určitým změnám v právní úpravě. První takovou změnu VRD přinesla novela zákonem č. 22/1946 Sb., jímž se schvalují, mění a doplňují předpisy o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Svou povahou šlo o technickou novelu, která reagovala na některé problémy, které praxe přinášela. Prioritou v řízení před MLS měla být jeho rychlost. Pokud MLS nedospěl v třídní lhůtě k rozsudku, měl podle původního ustanovení § 26 odst. 2 VRD postoupit věc příslušnému řádnému soudu. Původní myšlenkou byla snaha stíhat pouze ty zločiny, kde bylo možné nade vší pochybnost, rychle a jednoznačně rozhodnout o vině obžalovaného. Řízení nemělo být zdržováno zjišťováním nároků škody způsobené trestným činem, mělo být omezeno zpravidla jen na činy, pro které byl obviněný obžalován. A tím mělo být ulehčeno řádným soudům. Ale ani při tomto zjednodušení nebylo pamatováno na situace, kdy se obžalovaný dopustil takového množství zločinů, nebo v tak dlouhém období, a nebylo dost dobře možné v třídní lhůtě v rámci hlavního přelíčení tyto skutky projednat. Pro některá řízení se ukázala třídní lhůta jako zcela nedostačující. Někdy jen samotný přednes obžaloby a vyjádření obžalovaného zabralo tuto lhůtu. Ale i samotné průvodní řízení dávalo obžalovanému právo se vyjádřit ke každému skutku, který mu byl dáván za vinu. Novela proto umožnila, aby napříště bylo možné, a to i po uplynutí této třídní lhůty, v řízení před MLS pokračovat, pokud to veřejný žalobce navrhl. Například samotné hlavní přelíčení s K. H. Frankem trvalo 28 jednacích dnů. Pokud by tato novela nebyla schválena a pokud měl být Frankův případ projednán v obdobném rozsahu, muselo by se již trestní řízení konat před příslušným řádným soudem. Další významnou změnou, kterou tato novela zaváděla, představovala možnost odkladu výkonu trestu smrti. Nově mohl být podle § 31

VRD výkon trestu smrti na přiměřenou dobu odložen, pokud to žádal veřejný žalobce z důležitého veřejného zájmu. Podle původního znění VRD bylo možné lhůtu prodloužit pouze o hodinu, a v případě veřejného výkonu popravky o 24 hodin. Novela pamatovala též na pravidlo o pořadí výkonu trestu smrti pro případ, kdy v rámci spojeného řízení bylo k trestu smrti odsouzeno více pachatelů. Novela ukládala také povinnost ministerstvu vnitra, aby jako přílohu ve formě vyhlášky¹¹⁷ uveřejnilo úplné znění VRD ve znění této novely.

Druhou novelou na základě zákona č. 149/1946 Sb., o prodloužení účinnosti dekretů presidenta republiky a mimořádném lidovém soudnictví, došlo k prodloužení účinnosti VRD až do 8. ledna 1946.

Třetí novela byla nejrozsáhlejší a řešila hned několik dílčích problémů z praxe MLS. Zákonem č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost, byl přidán § 22a, který umožnil postih soudců z lidu. Reagovala tak na časté absence u některých soudců z lidu. Úřad soudce z lidu měl být chápán jako občanská povinnost. V případě porušení této povinnosti, zejména tím, že se soudce bez dostatečné omluvy nedostavil k hlavnímu přelíčení, ač byl řádně obeslán, nebo že se bez souhlasu předsedy senátu před skončením hlavního přelíčení vzdálil, mohl mu předseda soudu jako pořádkový trest uložit pokutu do 10.000 Kčs, nebo vězení do osmi dnů a podle okolností též náhradu útrat zmařeného hlavního přelíčení. Proti tomuto trestu mohl soudce do osmi dnů podat námitky, o nichž s konečnou platností rozhodl přednosta mimořádného lidového soudu. Změnou prošlo i ustanovení § 29 odst. 2 VRD v tom smyslu, že při usnesení o snížení trestu pod dolní hranici trestní sazby nebo záměně jeho způsobu za mírnější, případně jímž se zcela upouštělo od potrestání podle § 16 odst. 2 VRD, bylo napříště zapotřebí již čtyř hlasů. Kromě úprav v poměru hlasování v senátu přibýlo velmi významné ustanovení o mimořádných opravných prostředcích. Od účinnosti této novely již bylo možné podat mimořádný opravný prostředek, respektive se vyřešila interpretační nejednoznačnost právní úpravy¹¹⁸. O návrhu na obnovu trestního řízení rozhodoval sborový soud první stolice, v jehož sídle byl zřízen MLS, který ve věci rozhodoval podle ustanovení trestního řádu o obnově trestního řízení. Případné nové hlavní přelíčení se opět konalo

117 Vyhláška ministerstva vnitra č. 23/1946 Sb., o úplném znění zákona o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

118 SOLNAŘ, Vladimír. *Jsou přípustné tzv. mimořádné opravné prostředky proti rozsudkům Mimořádných lidových soudů a Národního soudu?* Právník, 1946, sešit 5–6, s. 158 ad.

před mimořádným lidovým soudem za podmínek uvedených v § 21 VRD. Rovněž byla přípustěna i zmateční stížnost. Pokud se mělo nově konat řízení před řádným soudem o činech trestných podle VRD a pokud šlo o čin, kde měl příslušnost porotní soud, mělo se celé řízení konat před sborovým soudem první stolice podle platného trestního řádu. Tento zákon novelizoval i některá ustanovení v dekretu o Národním soudu a již podruhé došlo k prodloužení účinnosti VRD, a to až do 4. května 1947.

Skončením účinnosti VRD se již mohlo zdát, že doba retribučního soudnictví se stala minulostí. Ovšem politický vývoj, a zejména únorové události roku 1948 zapříčinily, že 25. března 1948 se Ústavodárné Národní shromáždění usneslo a přijalo zákon č. 33/1948 Sb., jímž se obnovila účinnost VRD (dále též „zákon o obnově“) a zároveň došlo k jeho doplnění. MLS byly opět výlučně příslušné konat hlavní přelíčení o činech trestných podle VRD a rozhodovat o návrzích na obnovu řízení. Mimořádné lidové soudy měly mít nově již jen tříčlenné senáty, složené z předsedy, kterým měl být soudce z povolání a ze dvou soudců z lidu. Skončilo-li však předchozí řízení rozsudkem¹¹⁹, měl MLS rozhodovat opět v pětičlenných senátech ve stejném složení jako před účinností tohoto zákona. V souvislosti se zavedením tříčlenných senátů bylo nově potřeba jednomyslného rozhodnutí všech tří členů tam, kde bylo vyžadováno alespoň čtyř hlasů, pokud by rozhodoval pětičlenný senát podle § 29 VRD. U pravomocně skončených řízení, konaných u MLS před nabytím účinnosti zákona o obnově, bylo možné tyto řízení znovu zahájit na návrh veřejného žalobce, nebo v nich pokračovat, a to i bez formální obnovy. V obnoveném retribučním soudnictví prošlo změnou i jmenování soudců a veřejných žalobců. Přednosty MLS, jejich náměstky a soudce z povolání měl ustanovovat ministr spravedlnosti ze soudců v činné službě. Soudce z lidu měl jmenovat ministr spravedlnosti ze seznamů sestavených okresními národními výbory. Veřejné žalobce mimořádného lidového soudu měl jmenovat ministr spravedlnosti ze státních zástupců, ze soudců v činné službě nebo z osob zapsaných v seznamu obhájců. O delegaci mělo platit obdobně ustanovení § 62 TrŘ a rozhodnutí zemského soudu o delegaci mělo být konečné.

Z důvodu právní jistoty byla uzákoněna¹²⁰ nepromlčitelnost trestných činů proti míru, válečných trestných činů, trestných činů proti lidskosti a dalších trestných činů,

119 Řízení pro činy trestné podle retribučního dekretu, pravomocně skončené před nabytím účinnosti zákona č. 33/1948 Sb.

120 Zákon č. 184/1964 Sb., kterým se vylučuje promlčení trestního stíhání nejzávažnějších trestných činů proti míru, válečných trestných činů a trestných činů proti lidskosti, spáchaných ve prospěch nebo ve službách okupantů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

spáchaných v době zvýšeného ohrožení republiky válečnými zločinci nebo jejich pomahači ve prospěch nebo ve službách okupantů, které byly trestnými činy jednak podle zákona č. 140/1961 Sb., případně trestným činem i podle zákonů platných v době jejich spáchání, ale i zákonů pozdějších. Zákon stanovil nepromlčitelnost, jak samotného trestní stíhání, tak i výkonu trestu¹²¹.

4.2 Internace a zajištění osob

Podobně jako v jiných zemích nevyhnula se ani poválečnému Československu vlna násilí, vyřizování účtů a samozvaných soudců. Postupně docházelo i k zatýkání osob orgány revoluční moci, ve smyslu Košického vládního programu. Ten obsahoval závazek nové vlády na potrestání válečných zločinců, zrádců a kolaborantů. Docházelo k postupnému zatýkání též členů protektorátních vlád. Již 5. května byl zatčen Richard Bienert, ministr vnitra 3. protektorátní vlády, 9. května 1945 byl zatčen JUDr. Jindřich Kamenický, ministr dopravy a techniky 2., 3. a 4. protektorátní vlády, 12. května 1945 JUDr. Jaroslav Krejčí, ministr spravedlnosti 1., 2., 3. a 4. protektorátní vlády a předseda 3. protektorátní vlády. Dne 13. května 1945 byl zatčen státní prezident JUDr. Emil Hácha, který byl ve velmi vážném zdravotním stavu eskortován do pankrácké věznice, kde 27. června 1945 zemřel. Kritice neušel ani způsob, jakým bylo prováděno vazební zajištění potenciálně podezřelých osob. Rozhodnutí o zbavení svobody mnohdy probíhalo svévolně, ad hoc sestavenými revolučními nebo jinými pro tehdejší dobu charakteristickými kvaziorgány. Často tyto osoby byly drženy ve vazbě, a to bez obvinění i několik měsíců.

Teprve na základě právních předpisů bylo možné zajištěné osoby začít trestně stíhat. VRD pomohl řešit situaci zajištěných a internovaných osob jen částečně. Pokud měl být vynesena odsuzující rozsudek při řízení před MLS, nesmělo být pochyb o vině obžalovaného. Ale u některých obviněných nebylo možné nashromáždit potřebný důkazní materiál, který by řízení před MLS umožnil, případně se nejednalo o čin trestný podle VRD. Československé orgány si dobře uvědomovaly, že zajištěné a internované osoby je potřeba buď propustit, nebo nalézt nějaký jiný právní nástroj, který by umožňoval

¹²¹ § 1 zákona č. 184/1964 Sb., kterým se vylučuje promlčení trestního stíhání nejzávažnějších trestných činů proti míru, válečných trestných činů a trestných činů proti lidskosti, spáchaných ve prospěch nebo ve službách okupantů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

jejich postih. V mezidobí, plných 6 měsíců, tak někteří zajištění byli omezeni na svobodě a právní předpis, na jehož základě by mohli být odsouzeni, nebyl ještě ani vyhlášen. K nápravě protiprávního stavu došlo ústavním dekretem prezidenta republiky č. 137/1945 Sb., o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční, ze dne 27. října 1945. Tento právní předpis v § 1 vytvořil právní konstrukci, kdy na základě tohoto dekretu bylo zajištění, které přesáhlo dobu přípustnou zákonem, prohlášeno za zákonné a osoby zajištěné nad dobu přípustnou zákonem neměly nárok ani na náhradu škody. Zároveň s tímto dekretem došlo k vyhlášení MRD, který umožňoval stíhat pouhé provinění proti národní cti.

Z důvodu velkého počtu zajištěných osob, kdy vazební věznice byly přeplněné, byly dalším způsobem zajištění i takzvané internační tábory pro státně nespolehlivou část obyvatelstva, tedy především pro Němce a Maďary, ale běžně v nich byli internováni i čeští občané. V některých těchto táborech panovaly opravdu kruté podmínky. Zejména v prvních měsících nebyly výjimkou ponižující tresty, bití, týrání a u žen znásilňování. Na základě trestních spisů, když došlo k vyšetřování některých „strážných“ z internačního tábora v Hranicích, je z protokolu o výslechu J. Pavlase ze 17. srpna 1945 podle SOkAP, MNVH, k. 39 možné zjistit následující: *"Ve večerních hodinách přišel do internačního tábora starší Michalčík s 1 podporučíkem čsl. armády a ještě se dvěma partyzány. Žádali po mně jako po veliteli stráže vydání asi 4 žen pro výkon soulože. K tomu mně řekli, že k tomu mají povolení od velitele tábora Vladimíra Boudy. Já jsem tomu nechtěl věřit, odešel jsem do kanceláře Boudy se všemi se přesvědčiti, zda k vydání těchto německých žen dal skutečně souhlas. Přesně si již nepamatuji, zda v kanceláři byl přítomen sám Bouda, nebo byl v téže kanceláři i jeho zástupce František Bögel. Víím jen, že jsem k vydání P-ové a K-é dostal rozkaz od Boudy, aby odešly s těmito 4 muži do hotelu Brno. [. . .] Jak bylo s těmito ženami naloženo, již nevím. Pamatuji si, že P-ová i K-á tomuto vyzvání se zdráhaly vyhověti. K jejich přinucení, aby s těmito 4 muži šly, jsem nepoužil žádné pohrůžky ani bití. Jest dosti pravděpodobno, že těchto pohrůžek k donucení P-ové a K-é použil strážný, který tyto z ubikace na chodbu vyvolal. Jméno tohoto strážného si již nemohu vzpomenouti, ježto v tuto dobu se strážní tohoto tábora velmi často střídali."*¹²² Podobné praktiky sadistického a sexuálního násilí jsou dokumentovány i u vyšetřovatelů v Chrudimi. Další vězněné ženy se staly obětí

122 NEBESKÝ, Jiří J. *Příběh lágru: internační tábor a perzekuce Němců v Hranicích (1945-1946)*. Hranice: Tichý typ, 2003, s. 70.

znásilnění, když byly dodávány rudoarmějcům ke znásilnění, případně si je z vazby nebo internace vojáci sami vybírali.¹²³ Násilí na zajištěných osobách se netýkalo jen internačních táborů, ale i vyšetřovacích a zajišťovacích vazeb. V červnu 1945 na velitelství Národní bezpečnostní stráže byli ubiti Josef Genser a Robert Lerch výpomocným členem SNB Josefem Foltou.¹²⁴

Dalším podobným poválečným zařízením se stal internační tábor v Kolíně, kterému sami zajištění přezdívali „*Vernichtungslager Kolín*“. Důvod, proč ho zde uvádím je ten, že podle studie Staňka existovalo sice mnoho podobných zařízení, kde vězni byli bití, týráni a následně umučeni, ale kolínský tábor a tábor Hanke u Ostravy patřily k těm nejhorším na území republiky. Mnohdy lze praktiky na internovaných osobách v poválečné době srovnávat se zacházením s vězni v pankrácké věznici v době okupace. Jen v období mezi 15. květnem a 20. červnem 1945 zemřelo násilnou smrtí v tomto jednom táboře 231 internovaných osob. Popravám nepředcházelo řádné vyšetřování a jejich odůvodnění bylo ve většině případů následně označeno jako vzpoura, útěk, nález zbraně nebo sabotáž.¹²⁵ Velitelem tábora v Kolíně se stal Bedřich Kárník, jednalo se o bývalého vězně z období okupace. A zřejmě odtud pramenily jeho zkušenosti se zajištěním osob. Jeho agrese se přenášela i na Čechy, které podřizoval tvrdému dennímu režimu. Ten spočíval v tvrdé práci a ve vyhrožování vězňům, kde navíc zajištěné osoby podroboval bolestivému bití a jsou zaznamenány též případy, kdy vězňům botou vyrážel zuby, dupal po končetinách a po hlavě. Když takové hrůzné divadlo začalo znepokojovat okolní obyvatelstvo, které mělo výhled na dvůr tohoto tábora, Kárník jen nařídil, aby napříště se mučení na vězních konalo uvnitř v budovách.¹²⁶

V nezávislém týdeníku Dnešek č. 12 z 19. června 1947 byl otištěn článek *Kolínský koncentrační tábor*. Ten napsal Dr. Jan Bělehrádek¹²⁷ o svém kolegovi MUDr. Pospíšilovi, který se do tohoto tábora dostal a na vlastní kůži zažil, jaké poměry v tomto zařízení panovaly. Možná právě proto, že se o celou věc začal zajímat jeho kolega, toto zajištění přežil. Z motáků a dalších svědectví je možné si vytvořit představu, jak takový život v tomto zařízení vypadal. Ráno začínal budiček v půl páté ráno. Pracovní směna trvala od páté hodiny ranní do šesté hodiny večerní, ale u některých

123 FROMMER, 2010, op. cit., s. 90.

124 BORÁK, 1998, op. cit., s. 146.

125 STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945-1948*. U Ostravy: Nakl. Tilia, 1996, s. 74-77.

126 FROMMER, 2010, op. cit., s. 89.

127 Dr. Jan Bělehrádek byl lékař, rektor Univerzity Karlovy a poslanec Prozatímního Národního shromáždění a Ústavodárného Národního shromáždění za sociální demokracii v letech 1946-1948.

internovaných trvala až do desáté hodiny večerní. Příděly potravin představovaly zhruba 900 kalorií, ale denní výdej byl odhadován na 3000 až 4000 kalorií. Hygienické podmínky byly zcela nevyhovující, z tohoto důvodu se v táboře šířily nemoci a epidemie vodnatých průjmů s krví, dyzenterie, svrab a vši. Z podvýživy vznikaly otoky nohou, bércové vředy a hnisavé boláky. V takových podmínkách bylo jen v kolínském táboře k 10. srpnu 1945 zhruba 700 internovaných. V období od května do srpna 1945 nebyla polovina zajištěných osob ani vyslechnuta, odhad byl takový, že 80 % ze zajištěných vůbec nespadlo pod věcný rozsah VRD.¹²⁸

Pokud se někdo pokusil o útěk a podařilo se ho dopadnout, čekala ho bolestivá smrt ubitím. Takové informace obsahovaly motáky, jeden z nich zachycoval osud nešťastníka, který se pokusil o útěk z nucené práce ve firmě Bářská a Hutní v Kolíně takto: „*Chycený byl od oběda do večere v jediném ohni kopanců, bičování důtkami, obušky atd. Chvílemi musil ležet obličejem k zemi, přičemž mu údery bot vrážely obličej hlouběji do blátivé prsti. Večer byl ukřižován – pověšen za ruce – a já měl u něho míti noční službu. Úpěl a prosil mě, že chce pít, že žízni. Nesměl a nemohl jsem víc než mu poradit, aby chytal kapky deště, jenž právě padal. (...) Náš ukřižovaný skončil druhého dne.*“¹²⁹. Pokud se někdo pokusil o útěk, museli všichni internovaní za trest stát celou noc v pozoru a druhý den museli jít opět znovu do práce. K běžným trestům patřilo cvičení opakovaně tzv. leh a vztyk, stání celý den na slunci bez jídla a pití a bez pokrývky hlavy, bičování, kopání, rozbíjení hlavy pažbou pušky a jiné podobné tresty. Častokrát se stávalo, že dotyčný toto trestání nepřežil. Kolektivní tresty byly ukládány i za to, že došlo k nepokojům na zcela jiných místech republiky jako třeba v Ústí nad Labem. Trestání však nebylo pro porušení táborového řádu, ale pro sadistickou povahu dozorců. Podobně zajištěný psychiatr rovněž z kolínského tábora klasifikoval poruchy dozorce takto: „...*a ten zjistil tyto příznaky u tvora, v jehož moci se nalézáme: moral insanity, duševní nevin, sadismus, caesaromania, jakož i obávaný častý raptus...*“.

Vězněný lékař nakonec onu internaci přežil, v době zveřejnění tohoto článku již pracoval jako primář v nemocnici. Obdobně po vzoru gestapa však musel podepsat, že neprozradí, jak s ním bylo v táboře zacházeno. Za záchranu života vděčí také Dr. Bělohrádkovi, který jako poslanec, řešil celou záležitost s ministrem spravedlnosti profesorem Stránským a ministrem vnitra Noskem, ale ani tak nedokázal ONV v Kolíně

128 BĚLEHRÁDEK, Jan. Kolínský koncentrační tábor. Nezávislý týdeník Dnešek. 1947, roč. 2., č. 12, s. 187-188.

129 BĚLEHRÁDEK, 1947, op. cit., s. 187.

zasáhnout okamžitě. Poslanec Dr. Bělohrádek cítil, že ministři jsou slabí proti zvlí zpustlíků, přesto však byl ujištěn, že každý podobný případ bude řádně vyšetřen. Vedení tábora však nemělo respekt před nikým. „*Při probírání zpráv o stavu vyšetřování a o počtu zajištěných vyskytly se stížnosti na zacházení s vyšetřovanci. Rada okr. národního výboru uložila místnímu národnímu výboru i svému bezpečnostnímu referentu, aby zakázal surové zacházení s trestanci. To bylo učiněno ústně i písemně. Já sám jsem chtěl jako předseda učinit v táboře prohlídku, ale byl jsem Kárníkem odmítnut s tím, že tábor patří místnímu národnímu výboru a že tam nemám co dělat. Bylo to dokonce řečeno ještě ostřeji, asi v tom smyslu, že se tam mohu přijít podívat, ale že bych tam také mohl zůstat. A to nebylo v té době k smíchu, neboť nově ustanovený vedoucí vyšetřovací komise, soudní rada od krajského soudu, se šel do tohoto tábora podívat a byl donucen stát dlouhou dobu nosem ke zdi, než si dali ti, kdo to vedli, vysvětlit, o jakou funkci jde.*“¹³⁰ Přestože se o těchto krutostech, které se v tomto táboře odehrávaly, všeobecně vědělo, zastavit se je podařilo až koncem září 1945. Vše vyvrcholilo v noci z 23. na 24. září 1945 po dalších krvavých orgiích, kdy závodní rada kolínské petrolejky zasáhla a spolu s Kárníkem došlo k zatčení ještě Hály, Vilíma a Mikeše. Zajištění byli umístěni do věznice krajského soudu v Kutné Hoře. Ale jejich trestní stíhání netrvalo dlouho, neboť po šesti týdnech byli propuštěni a velitel tábora Kárník odešel do pohraničí.¹³¹

Se zajištěním v internačním táboře, mohli podezřelí čelit další zjevné nespravedlnosti. Před začátkem trestního řízení podezřelý neměl žádnou možnost ovlivnit způsob jeho zajištění. Ale i přesto měl způsob zajištění pro podezřelého zásadní význam. Záleželo totiž na tom, zda byl umístěn do řádné zajišťovací vazby nebo byl umístěn v internačním táboře před tím, než začalo případné trestní řízení. Rozhodovací praxe MLS nebyla totiž zdaleka jednotná v tom, zda doba strávená v internačním táboře až do okamžiku než na něj byla uvalena řádná vazba podle trestního řádu, bude započítávána do výkonu trestu. Ve své práci Borák uvádí, že soudy neměly jednotný postoj pro započtení doby strávené v internaci. V některých případech se stanovisko soudu opíralo o striktně formální gramatický výklad, kdy tento druh zajištění nebylo

¹³⁰ Stenoprotokol ze 56. schůze Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé, svolané na úterý dne 10. června 1947 na 14.30 hod. *Digitální knihovna: Ústavodárné NS RČS 1945-1946: Stenoprotokoly: 56. schůze* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056009.htm>

¹³¹ HORA, Ota. *Svědectví o puči: z bojů proti komunistické Československa*. V Melantrichu první vydání. Praha: Melantrich, 1991, s. 263.

možné podle dikce zákona považovat za vyšetřovací vazbu, a nebylo proto ani možné ji do výkonu trestu započíst. Jednalo se například o případ Františka Malinowského z Frýdku. Podle rozhodnutí Okresního soudu v Ostravě z února 1950 bylo konstatováno: „*Držení v zajateckém a internačním táboře před vzetím do soudní či policejní vazby není možno pokládati za vyšetřovací vazbu ve smyslu § 55 a) trestního zákona, takže tuto není možno do trestu započísti.*“¹³². U některých dokumentovaných případů nastala situace, kdy doba zajištění v internačním táboře převyšovala samotný uložený trest, ale ani v takových případech nebyla doba zajištění do trestu započtena. Dokumentovat to lze na případu odsouzeného Františka Pazourka sp. zn. Ls 1098/46, který byl zaměstnán v ostravském kině Odeon. Ten sice byl odsouzen k poměrně nízkému trestu odnětí svobody, jen na 6 měsíců žaláře, ale před tím strávil v zajištění internačního tábora plných 18 měsíců, tedy třikrát delší dobu, než ke které byl odsouzen, a navíc trest musel ještě následně vykonat.¹³³ Proto i samotní zajištění, kteří byli drženi bez jakéhokoliv obvinění, byli mnohdy rádi, že se již dostali před soud.

4.3 Zahájení činnosti mimořádných lidových soudů

Jedním z důvodů, proč se snažila vláda o urychlené zahájení činnosti MLS, byla snaha o zamezení svévolného výkonu spravedlnosti. Političtí představitelé si dobře uvědomovali, že jedině zahájení činnosti a první rozsudky MLS mohou ve společnosti ukojit touhu po pomstě.

Ne vždy se to však dařilo. V tomto ohledu jsou zajímavé samotné rozdíly v zahájení činností jednotlivých mimořádných lidových soudů. Otázkou však zůstává, od jakého okamžiku je možné považovat činnost MLS za zahájenou. Dobové prameny, ale i někteří autoři vnímají tento okamžik rozdílně a zahájení činnosti MLS vztahují k různým právním skutečnostem. Některé prameny spojují tento okamžik již se samotným jmenováním soudců. Zde je však nutné poznamenat, že samotné jmenování není jediným předpokladem pro výkon funkce soudce. Soudce z lidu měl povinnost složit slib podle vládního nařízení ze dne 19. června 1945, jímž se prováděl velký retribuční dekret¹³⁴. Další skutečností, která musela přistoupit, aby MLS mohly vykonávat svou

¹³² BORÁK, 1998, op. cit., s. 147.

¹³³ Tamtéž, s. 147-148.

¹³⁴ § 1 odst. 1 vládního nařízení č. 18/1945 Sb., jímž se provádí dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. In: *ASPI* [právní informační systém].

pravomoc, bylo vytvoření senátů podle § 22 odst. 1 VRD, obsazení dalších personálních pozic a zajištění technického vybavení.

Celý proces zahajovaly ONV. Ty měly za tímto účelem vytvořit seznamy osob, ze kterých měl prezident republiky jmenovat přednosta MLS, jejich náměstky a soudce z povolání. Z dalšího seznamu měla vláda jmenovat soudce z lidu. Kromě soudců však bylo potřeba zajistit i ostatní personál soudu, jako soudní úředníky, zapisovatele, ale i vykonavatele hrdelních trestů s potřebným počtem pomocníků a podobně. Bylo nutné též zajistit jednací síně, kancelářské vybavení, vězení a další technické prostředky nutné pro činnost soudů. Kromě personálně a technicky vybavených soudů bylo potřeba, aby vláda, případně pověřený ministr spravedlnosti jmenoval i veřejného žalobce.

Historicky prvním soudem, kterému se to podařilo, byl MLS v Brně. Tento soud jako jediný v republice zahájil svou činnost ještě podle původního londýnského dekretu presidenta republiky č. 6 z roku 1945¹³⁵. Již 23. května 1945 byli jmenováni soudci a když 25. května 1945 zahájil veřejný žalobce svou činnost, nic nebránilo tomu, aby se 8. června 1945 mohlo konat první hlavní přelíčení. Ještě téhož dne soud vyhlásil rozsudek a proběhla první veřejná poprava. Otázkou tak zůstává legitimita a legalita tohoto soudu, neboť prováděcí předpisy k tomuto dekretu nebyly vydány. Jak bylo uvedeno výše, k vydání prováděcích předpisů k VRD došlo až po výkonu prvních trestů smrti. Jako druhý zahájil svou činnost Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti. Rozhodnutí o jmenování soudců v Uherském Hradišti bylo k dispozici 31. července 1945 a tentýž den soudci z lidu složili svůj slib. Veřejný žalobce zahájil svou činnost 1. srpna 1945¹³⁶ a MLS zahájil svou činnost 8. srpna 1945. První rozsudek byl vynesena 14. srpna a druhý 16. srpna 1945, v obou případech byl vynesena trest smrti.¹³⁷ Třetím soudem v pořadí, který zahájil svou činnost, byl Mimořádný lidový soud v Českých Budějovicích. Poté následovaly další soudy. Naopak úplně posledními soudy, které zahájily svou činnost, se staly – Mimořádný lidový soud v Mostě, který zahájil činnost 30. října 1945, Mimořádný lidový soud v Liberci, ten zahájil svou činnost 28. listopadu 1945 a úplně poslední zahájil svou činnost 12. února 1946 Mimořádný lidový soud v Chebu. Vznikl tak poměrně značný časový rozdíl, kdy doba v zahájení činnosti mezi prvním a

Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

135 BORÁK, 1998, op. cit., s. 48.

136 Tamtéž, s. 340.

137 MÜLLER, Jan. *Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti 1945-1948. Hradec Králové.*, 2015. 22 s. Diplomová práce.

Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce Jiří ŠTĚPÁN.

posledním soudem činila plných osm měsíců.¹³⁸

4.4 Personální obsazení mimořádných lidových soudů

Podle právní úpravy měl být výběr vhodných kandidátů pro jmenování soudcem prováděn na základě seznamů, které připravovaly národní výbory. Pořizovaly se celkem tři seznamy kandidátů, a to na soudce z lidu, na soudce z povolání a též samostatný seznam možných kandidátů na veřejné žalobce. *„To znamená, že v mimořádném lidovém soudnictví nefunguje vůbec ani jedna osoba, která by byla neprošla sítím našich revolučních a lidových orgánů správních, t. j. národních výborů. Má tedy lid prostřednictvím národních výborů rozhodující vliv na výběr osob soudců i veřejných žalobců mimořádných lidových soudů. Výběr osob pro tyto funkce je velmi pečlivý a přihlíželo se k tomu, aby tyto funkce byly propůjčovány osobám, které se účastnily boje o osvobození národa nebo které samy byly postiženy činy okupantů, i které pro politické činy neb pro své smýšlení byly vězněny nebo internovány v koncentračních táborech.“*¹³⁹

Již od počátků musely některé MLS řešit nedostatek soudců z lidu. Ve spisech je možné nalézt omluvné dopisy a listy ať z důvodů nemoci nebo neodkladných úředních povinností. Přednosta MLS je v takových případech musel řešit náhradním soudcem z lidu, případně dotyčnému sdělit, že jeho omluvu nemůže akceptovat, a na jeho účasti při hlavním přelíčení trvá. Podobně jako tomu bylo u soudce z lidu Josefa Veverky MLS v Kutné Hoře, který se omluvil tři dny před hlavním přelíčením prostřednictvím dopisu, kde jako důvod uvedl neodkladné úřední záležitosti. Přednosta MLS v Kutné Hoře na jeho omluvu reagoval takto: *„K Vašemu omluvnému dopisu sděluji Vám, že není možno povolati za Vás náhradníka, protože tento náhradník byl stejně k hlavnímu přelíčení na den 20.9. 1945 již předvolán a musí býti jako náhradník kromě 4 soudců z lidu přítomen. Jiného soudce z lidu místo Vás volati není také možno, neboť je všech soudců z lidu z okresu Kutnohorského jen d v a n á c t a při pravidelných přelíčeních, které nyní budou následovat za sebou, bude třeba každého jednotlivého soudce z lidu, kteří by pak byli při častých absencích jiných velmi přetížení.“*¹⁴⁰

138 FROMMER, 2010, op. cit., s. 329.

139 Stenoprotokol z 32. schůze Prozatímního Národního shromáždění republiky Československé, svolané na středu dne 20. února 1946 na 14.00 hod. *Digitální knihovna: Prozatímní NS ČR 1945-1946: Stenoprotokoly: 32. schůze* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/032schuz/s032001.htm>

140 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 195.

Druhý rok fungování retribučního soudnictví byla cítit určitá vyčerpanost. Společnost již nevnímala procesy u MLS tak, jak na jejich začátku. Postupem času byla ve společnosti patrná snaha o návrat k normálu. K celkově větší shovívavosti se začali přiklánět i někteří bývalí perzekvovaní vězni z koncentračních táborů. U soudců z lidu již nebyla taková odhodlanost jako na začátku, navíc se začali objevovat jejich časté absence a nedochvilnost, které vážně narušovaly činnost MLS. Někteří soudci z lidu se již ani nesnažili vymýšlet případnou omluvu. Tyto stížnosti docházely od různých soudů v rostoucí míře a, to mělo za následek časové prodlevy, ale i zmatečná soudní rozhodnutí. Tuto situaci vyřešila novela¹⁴¹ VRD, která umožňovala podobné jednání soudců z lidu napříště sankcionovat.¹⁴²

4.5 Z trestních spisů Mimořádného lidového soudu v Kutné Hoře

MLS v Kutné Hoře, Karel Svoboda, sp. zn. Ls 1/45

První nápad, kterým zahájil MLS v Kutné Hoře svou činnost, byl případ Karla Svobody. Zároveň se jednalo též o první případ, ve kterém MLS v Kutné Hoře vynesl a vykonal veřejně trest smrti. Obviněný Karel Svoboda byl stíhán vazebně, neboť za činy, které měl spáchat, bylo možné podle VRD uložit i trest smrti. K jeho zatčení a zajištění došlo již 8. května 1945 v jeho bydlišti v Malíně kolem sedmé hodiny ranní.

Veřejný žalobce ho obvinil ze zločinu udavačství podle § 11 VRD a ze zločinů proti státu § 3 VRD. Zločinu udavačství se měl dopustit tím, že v době zvýšeného ohrožení republiky udal větší počet osob na gestapu v Kolíně pro skutečnou, ale i smyšlenou činnost. Jednalo se zejména o protiněmecké štvavé a hanobící řeči proti říši, proti Hitlerovi, NSDAP a taktéž mělo jít o udání pro schvalování atentátu na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha. Podle rozsudku byla tato udání učiněna v období 1940-1944. Jeho udání směřovala převážně na zaměstnance společnosti Báňská a Hutní v Kolíně, kde vykonával funkci jako závodní stráž (*Werkschutz*). Ale neváhal učinit udání i na svou vlastní manželku. Z výslechnů a provedeného hlavního přelíčení měl soud za bezpečně prokazané, že minimálně u Květoslava Jägera, Josefa Hermana, Karla Moravce, Františka Nevoleho, Václava Vinkláta, Bohuslava Sobíška a Václava Doležala měla jejich udání za následek smrt. Bylo zjištěno,

141 § 22a zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].
142 FROMMER, 2010, op. cit., s. 186-187.

že se obžalovaný dozvěděl o tom, že jeho udání zapříčinilo smrt některých osob. V této souvislosti byl obžalovaný veřejným žalobcem dotazován, zda když se dozvěděl, že jím udaný Karel Moravec byl popraven, ještě dál udával, bylo namísto odpovědi obžalovaného do spisu jen poznamenáno: „*Obžalovaný na tento dotaz mlčí.*“¹⁴³ Odpověď byla beztak zbytečná, neboť ji bylo možné zjistit již ze samotného spisu. Touto otázkou chtěl veřejný žalobce spíše poukázat na to, že obžalovaný měl povědomí a byl smířen s tím, za jaké činy německé soudy ukládají trest smrti, že obžalovaný věděl o příčinné souvislosti, že jeho jednání bylo způsobilé zapříčinit smrt jím udaných osob a že i s tímto vědomím v této činnosti pokračoval. Obžalovaný tak jednal vědomě a s tímto vědomím dál udával občany, které tak dál ohrožoval na životě. Zajištěný Josef Horn, člen gestapa, který byl toho času ve vazbě u Okresního soudu v Kolíně vypovídal: „*Syn rolníka Svobody z Malína byl v úzké spolupráci s našim vedoucím Feustlem a učinil veliký počet udání. Ještě dříve než pracoval pro nás, byl činný pro SD / Sicherheitsdienst/, býval v častých případech ke konfrontaci a mnohdy vycházelo najevo, že jde o udání buď docela falešná anebo silně přehnaná, ale Feustel i přes to nepřestal nad ním držeti ruku. Má určitě mnoho lidí na svědomí. Za odměnu byl potom zaměstnán jako Wertschutz*¹⁴⁴ v *Báňské a hutní spol.*“¹⁴⁵

Zločinu proti státu se měl dopustit tím, že podporoval fašistické a nacistické hnutí, přispíval do časopisu *Árijský boj*, v němž obhajoval nacistické činy a názory a také upozorňoval, kde a co je potřeba zařídit a změnit podle nacistických zásad, nebo co naopak těmto zásadám odporuje. Taktéž využil tohoto periodika pro své soukromé zájmy, aby mohl nepřímo upozornit úřady na určité osoby, které mu byly nějakým způsobem nepohodlné.¹⁴⁶ V článcích, které zaslal 24. března 1941 kritizoval například ředitele občanské záložny a advokáta JUDr. Musila, který byl opětovně zvolen do této funkce. Popisoval jeho židovsko-jidášský úsměv, když půjčuje peníze s velkým ziskem a vyjadřoval se k jeho charakterovým vlastnostem. Kritice neušli ani lidé kolem něj, kteří mu zřejmě pomohli k funkci ředitele občanské záložny. A jeho kritice neušla ani jeho práce advokáta, když zastupoval jeho manželku při rozvodu a nebral údajně ohled na nezaopatřené děti, ale jen na svoji kapsu. V závěru dopisu vyzýval: „*Ptáme se jak dlouho bude ještě tento benešovský legionář zastávat své místo? /.../ Prosím uveřejněte to*

143 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 219.

144 Závodní stráž, mělo být zřejmě Werkschutz.

145 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 108.

146 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 233-235.

v sobotu 29/3 v *Árijském boji*. *Aby se toho ujmulí úřady.*¹⁴⁷ Z příspěvků je patrná snaha řešit soukromé neshody a jeho životní situace prostřednictvím německých úřadů a ani se netajil tím, že existuje soukromý vztah k věci a negativní postoj k osobě JUDr. Musila. Dalším dopisem osočuje kováře pana Koděru z Malína, na kterého opět prostřednictvím článku vznáší obvinění, že jeho kovárna slouží jako místo ilegálních schůzek a schovává se za plurál v dopise uvádí: „*Ale jsme velmi neradi, když do naší obce zavítá smradlavý žid Janovský z Kutné Hory. Tento žid zanechá po sobě jen šeptandu a smrad u pana Koděry kováře. V této kovárně se vede taková šušskanda, kam se schází Malínští sedláci a ulehčují si šeptandou, kterou má pan Koděra moc rád.*“¹⁴⁸ A opět doplněný o prosbu, aby byl jeho dopis zveřejněn v periodiku *Árijský boj*. Spis obsahuje ještě další podobně zaměřené články.

Během hlavního přelíčení se obžalovaný k většině udání doznal. Veřejný žalobce navrhoval trest smrti provazem, vyslovení ztráty občanské cti navždy a propadnutí veškerého majetku. Obhájce navrhoval, aby vzhledem k doznání obžalovaného byl uložen trest odnětí svobody a sám obžalovaný žádal, aby mu byl uložen trest odnětí svobody na doživotí.

Po přerušení jednání za účelem porady senátu byl 20. září 1945 vyhlášen rozsudek. MLS v Kutné Hoře uznal obžalovaného jednomyslně vinným ze zločinu udavačství podle § 11 VRD a ze zločinů proti státu § 3 VRD a vyhověl tak návrhu veřejného žalobce, když mu uložil trest smrti provazem a jednomyslně též rozhodl o veřejném výkonu této popravě. Podle ručně dopisovaných poznámek na poradním protokolu trvala porada senátu pouhou půlhodinu¹⁴⁹. V odůvodnění rozsudku soud rozvádí důvody, pro které byla poprava vykonána veřejně. Za tyto důvody soud označil zejména zvrhlou povahu obžalovaného, kterou dal najevo počtem spáchaných udání, ale též jeho chováním k vlastní manželce. Soud v rozsudku uvádí výčet 26 případů udání, která zapříčinila ztrátu svobody. Jeho udání měla, ať již přímo, nebo nepřímo za následek smrt minimálně sedmi občanů republiky. Současně s tím soud vyslovil, podle § 14 VRD, ztrátu občanské cti navždy a ztrátu celého jmění obžalovaného a povinnost nést trestní útraty. Nakonec předseda senátu poučil odsouzeného o možnosti prodloužení lhůty popravě o hodinu. Odsouzený tohoto prodloužení pro sebe nežádal. Proto byla poprava

147 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 93, Ručně psaný dopis.

148 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 94, Ručně psaný dopis.

149 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 230.

v souladu s § 31 odst. 3 VRD stanovena na dvě hodiny po vyhlášení rozsudku. Téhož dne ve 14:15 hod. bylo hlavní přelíčení skončeno a odsouzený byl odveden zpět do vazby, kde čekal na popravu.¹⁵⁰

Podle zápisu samotný průběh popravu byl následující. Za necelé dvě hodiny, podle zápisu o výkonu trestu smrti v 16:05 hod., byl odsouzený přiveden v přítomnosti faráře Fejfara z věznice krajského soudu v Kutné Hoře na druhý vězeňský dvůr Krajského soudu, který přiléhá k budově soudu a který byl určen jako místo pro veřejný výkon popravu. Přítomni byli soudní rada předseda senátu JUDr. Jaroslav Zvěřina a soudci z lidu František Netopil, Bohumil Čihák, František Urban a Jaromír Pavlát. Dále zapisovatel soudce Dr. Vladislav Duchoň, veřejný žalobce Karel Boháč, obhájce JUDr. František Beneš z Kutné Hory, soudní znalci lékaři MUDr. Přemysl Tardy a MUDr. Lukavec, duchovní farář Fejfar, popravčí a jeho pomocníci a veřejnost. Na místě samém přečetl předseda MLS rozsudek a poté byl odsouzený předán popravčímu s tím, aby vykonal rozsudek. V 16:15 hod. hlásil popravčí, že výkon trestu smrti provazem nad Karlem Svobodou byl proveden. Předseda vyzval přítomné soudní znalce, aby ohledali popraveného. Přítomní lékaři MUDr. Tardy a MUDr. Lukavec po 8 minutách v 16:23 hod. konstatovali smrt. Předseda proto prohlásil veřejný výkon trestu smrti provazem za skončený a vyzval přítomnou veřejnost, aby opustila vězeňský dvůr a vyzval popravčího, aby tělo Karla Svobody zůstalo ještě viset povinnou dobu jedné hodiny. Skončeno a podepsáno bylo v 16:30 hod.¹⁵¹

Zajištěná hotovost, kterou měl obžalovaný u sebe, celkem 103,70 K, byla 26. září 1945 poukázána prostřednictvím složenky berní správě v Kutné Hoře na účet poštovní spořitelny jako část trestní útraty.¹⁵²

Na případu jsou zajímavé také další konsekvence, které mohl mít vyslovený trest propadnutí majetku. Podle § 14 písm. c) VRD, pokud soud obžalovaného nezprostil obžaloby, případně neupustil od potrestání, musel zároveň s hlavním trestem vyslovit, že část nebo celé jmění obžalovaného propadá ve prospěch státu. Soud postupoval podle tohoto ustanovení i v tomto případě, když vyslovil propadnutí celého jeho jmění. Na první pohled se může tento postup jevit jako správný, obzvláště v případech, kdy obžalovaný získal trestnou činností nějaký majetkový prospěch. V provedeném hlavním

150 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 233-235.

151 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 232.

152 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 238.

přelíčení se však nepodařilo prokázat, že by obžalovaný ze svého jednání takový majetkový prospěch měl. Na druhou stranu výrok o propadnutí alespoň části majetku odsouzeného musel soud obligatorně vyslovit, a nezáleželo na tom, zda k nějakému obohacení nebo majetkovému prospěchu došlo. Jak bude dále rozebráno, šlo ve své podstatě o ne zcela promyšlenou související sankci.

Anna Svobodová byla manželkou Karla Svobody. K jejich sňatku došlo 10. března 1945, po známosti, která netrvala ani půl roku. Podle jejího vyjádření neměla žádné povědomí o tom, že její manžel je udavač gestapa. Krom toho i podle rozsudku jeho udání spadala do období 1940-1944. S odsouzeným Karlem Svobodou přišla krátce po svatbě do jiného stavu a počítala s tím, že se manžel existenčně o dítě postará. Necelé dva měsíce na to, však byl zatčen a zajištěn a zůstal ve vazbě až do své popravy. Podle potvrzení MNV v Malíně byla Anna Svobodová české národnosti, národně a politicky úplně spolehlivá a žádným zločinem podle VRD, ale ani jiným jednáním se neprovinila. Požádala tedy prezidenta republiky, aby změnil cestou prezidentské milosti, podle § 411 TrŘ, výrok o propadnutí celého jmění nebo alespoň jeho části, aby majetek mohlo získat dítě, jehož narození očekávala, k zajištění jeho výchovy. Jednalo se o ideální polovinu domu čp. 119 v Malíně, ve kterém byla pouze jedna obytná místnost a přístavek, postavený ze stavebních desek, sloužící jako komora a pozemků o výměře 51 a 50 m². Dále bylo v žádosti o milost argumentováno tím, že dítě za vinu svého rodiče nemůže, že případné prezidentovo rozhodnutí bude v zájmu tohoto dítěte a žádost zakončila slibem, že z něj vychová řádného občana ČSR.¹⁵³

Z prvního manželství měl odsouzený Karel Svoboda 3 děti ve věku 9, 11 a 13 let. Jejich matka a bývalá manželka Marie Lhotanová, dříve Svobodová, obdržela po rozvodu jako vyrovnání pozemky o výměře 1,2 ha a kromě toho se stala spoluvlastnicí předmětného domu čp. 119 v Malíně, jehož větší část užívala, a to včetně stodoly a chléva. Rovněž i ona se dostala do podobných problémů ohledně trestu propadnutí majetku. S Karlem Svobodou sice byla od 18. května 1943 právoplatně rozvedena a 19. dubna 1944 znovu provdána za Josefa Lhotana, ale i přesto na ni dopadl právní důsledek vysloveného trestu propadnutí majetku. Před rozvodem jejich manželství došlo též k rozdělení společného majetku na základě notářského zápisu ze dne 7. února 1942 čj. 270. Provedením smlouvy byl pověřen JUDr. Jaroslav Liska, advokát v Kutné Hoře.

153 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 9-11.

Když se následně dozvěděla o rozsudku jejího bývalého manžela, byla upozorněna na skutečnost, že jeho majetek propadne státu, a z toho důvodu se rozhodla přesvědčit, zda rozvodová smlouva byla řádně provedena. Kontrolou však zjistila, že k provedení zaknihování advokátní kanceláří JUDr. Jaroslava Lisky nedošlo. Proto 13. listopadu 1945, prostřednictvím notáře Břetislava Doška, upozorňuje formou oznámení na tuto skutečnost MLS v Kutné Hoře a žádala, aby byl brán zřetel na rozvodovou smlouvu, případně aby mohla dodatečně provést její zaknihování.¹⁵⁴ Podle sdělení z 24. listopadu 1945 však byla panu Břetislavu Doškovi, notáři v Kolíně žádost vrácena s tím, že MLS v Kutné Hoře již není příslušný, vzhledem ke směrnici ministerstva spravedlnosti ze dne 9. července 1945 čj. 22.531/45-Pr/4, neboť rozsudek již byl 20. září 1945 vynesena, výkon trestu smrti proveden a ostatní řízení po rozsudku již spadají do kompetence příslušného krajského soudu. Navíc bylo sděleno, že zaknihování bylo provedeno, poznámka národní správy na konfiskovaném majetku již byla zapsána a lustrum majetku Karla Svobody již bylo zasláno berní správě v Kutné Hoře. V závěru byl ještě dovětek a rada, že JUDr. Liska, advokát v Kutné Hoře, který opomněl smlouvu zaknihovat, je povinen případné náhrady škody.¹⁵⁵

Nelze si nevšimnout, že sankce propadnutí majetku v případě, že byl vynesena trest smrti, je trestem spíše pro pozůstalé a pro ty, kteří měli v minulosti společný majetek s odsouzeným. Ve své podstatě tento trest nedopadal na odsouzeného, který zpravidla dvě hodiny po vyhlášení rozsudku byl již prost pozemských starostí.

Jak plyne ze spisu Ls 1/45 MLS v Kutné Hoře, jeho bývalá manželka Marie Lhotanová byla navíc obětí vlastního manžela. Přestože odmítla proti bývalému manželovi vypovídat, je možné z jiných výpovědí zjistit, že jen souhrou okolností neskončila před Sondergerichtem v Praze jako ostatní, které udal. Ve výpovědi, během hlavního přelíčení, vrchní četnický strážmistr z Nových Dvůrů Karel Veber uvedl: *„Na naší četnickou stanici poslal obžalovaný v roce 1942 písemné udání na svoji manželku a v tomto udání uváděl výroky své manželky, které směřovaly proti Německu. Když jsem ten dopis obdržel, prováděli jsme náhodou současně šetření ohledně hospodaření manželky obžalovaného a proto, dopis, který nám zaslal obžalovaný, připojili jsme k tomuto spisu, až se na to zapomnělo.“*¹⁵⁶. Tentýž svědek potvrdil

154 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 241-242.

155 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 243.

156 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 221.

skutečnost, že jeho manželka byla již v roce 1941 vyslýchána na gestapu pro výroky, které pronesla, že její manžel je „*kurevník jako Hitler*“¹⁵⁷. Tento svědek zakončil svou svědeckou výpověď stručným shrnutím jejich soužití: „*Pokud jde o manželku obžalovaného, byla tato hotovou mučednicí, manžel se o ní nestaral a také se nestaral ani o děti. Byla odkázána pouze na dobrodiní cizích lidí. Obžalovaný se vůbec o rodinu nestaral, ačkoliv jsme mu domlouvali, aby se staral alespoň o děti.*“¹⁵⁸. Uvedené skutečnosti potvrzovala taktéž vyžádaná zpráva o pověsti obžalovaného. Ta obsahovala zápis, který dokládá, že Karel Svoboda byl 20. ledna 1942 Okresním soudem v Kutné Hoře odsouzen pro přestupek podle § 8 zákona č. 4/1931 Sb. na jeden měsíc vězení se dvěma posty a ztrátou volebního práva do obce.¹⁵⁹ Tento trest byl uložen za to, že porušil vyživovací a zaopatřovací povinnost. Ze samotné výpovědi obžalovaného při hlavním přelíčení, konaného 19. září 1945, vyplývá, že trest nebyl nikdy vykonán. „*Trest jsem zatím neodpykal, neboť mě byl stále povolován odklad. Když jsem měl asi po prvním nebo druhém odkladu výkonu trestu nastoupit, hlásil jsem se u komisaře Kostky, dosazeného úřadem práce do továrny Baňské a Hutní v Kolíně, aby mně pomohl, abych nemusel trest nastupovat. Ten mne poslal na Kamila Hájka, agenta gestapa v budově Oberlandrátu. Tam jsem mluvil s tímto Hájkem a přítomen byl také úředník Krüger. Ti oba mně poradili, abych šel k okresnímu soudu v Kutné Hoře JUDru Urbanovi a abych na něho začal mluvit německy. Když jsem řekl, že německy neumím, poradili mi, abych tedy zdvihl pravici podle německého pozdravu a že to Dr. Urban vše zařídí. Učinil jsem tak, jak mně poradili. Dr. Urban hned zavolal úředníka, napsal nějakou žádost, kterou jsem podepsal a s tím jsem šel zase domu. Dostal jsem potom písemné vyřízení své žádosti, myslím, že to bylo tak asi za 14 dnů, že se mé žádosti vyhovuje.*“¹⁶⁰.

Ve své podstatě představovalo propadnutí majetku nepřímý trest pro jednu z jeho obětí udání, kterou byla navíc jeho bývalá manželka. Krajský soud v Kutné Hoře předložil Ministerstvu spravedlnosti v Praze žádost, aby prezidentská kancelář rozhodla formou milosti o ponechání jmění odsouzeného Karla Svobody jí a jejím dětem. Podle příloh, které žádost obsahovala, doporučil ONV v Kutné Hoře, stanice SNB v Kolíně a další instituce žádosti vyhovět. Jak dokládají příписy soudu a státního zastupitelství, nemusela být vždy jejich stanoviska souladná. Na rozdíl od státního zastupce doporučil

157 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 221.

158 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 221.

159 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 221.

160 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45, č. 192.

Krajský soud v Kutné Hoře žádosti vyhovět, aby jmění odsouzeného připadlo v pozůstalosti manželce a jejím dětem. „*Státní zastupitelství v Kutné Hoře navrhuje zamítnutí žádosti /čl.20/. Soud doporučuje příznivé vyřízení žádosti žadatelky.*“¹⁶¹

MLS v Kutné, Hoře Zikmund Ratz, sp. zn. Ls 75/45

Veřejný žalobce u MLS v Kutné Hoře obvinil Zikmunda Ratze, německé národnosti, z toho, že v době zvýšeného ohrožení republiky působil od roku 1940 ve funkci jako *Zellenleiter*¹⁶² NSV, a současně v období od 1. listopadu 1941 do 31. července 1943 vykonával tutéž funkci jako *Zellenleiter* NSDAP. Tímto jednáním se měl Zikmund Ratz dopustit zločinu proti státu, neboť byl činovníkem organizace výslovně uvedené v § 3 odst. 2 VRD. Na základě tohoto obvinění byl Zikmund Ratz ohrožen trestní sazbou od 5 do 20 let těžkého žaláře. V případě uznání viny mu měl být podle § 14 VRD vysloven rovněž trest pozbytí občanské cti na dobu určitou nebo navždy, odpykání části nebo celého trestu ve zvláštních pracovních oddílech a propadnutí části nebo celého jmění ve prospěch státu. Veřejný žalobce zároveň s návrhem na zahájení trestního řízení podal i návrh na uvalení vazby podle § 175 č. 2 TrŘ. Veřejný žalobce tento návrh vyhotovil 4. prosince 1945 a soudu byl doručen 9. ledna 1946.¹⁶³ Soudce návrhu veřejného žalobce vyhověl. Zikmund Ratz byl zatčen a dodán do věznice Okresního soudu v Čáslavi. Na rozkaz NV byl Zikmund Ratz jako Němec zajištěn již od 11. května 1945 od 18:00 hod.¹⁶⁴

Ze spisu je možné zjistit, že obviněný Zikmund Ratz, přestože byl německé národnosti a funkcionářem organizace NSDAP, postupoval vždy loajálně a poctivě, a to jak vůči zaměstnancům, tak vůči zákazníkům fy. *JOSEF REICH zasilatelství, konc. autodoprava, obchod s uhlím a palivovým dřívím* v době, kdy měl v této firmě vykonávat komisařskou správu. Přípis, který dokládal tuto skutečnost, byl opatřen podpisy několika svědků.¹⁶⁵ Svědek Antonín Musílek vypověděl, že obviněný Ratz mu pomohl zajistit propustku na bývalém RAV Čáslav, aby mohl převézt svého těžce zraněného syna z města Osvětimi v Polsku, což jinak bylo nemožné s ohledem na skutečnost, že se tam nacházel koncentrační tábor.¹⁶⁶ Obviněný Ratz zařídil i propuštění syna místního řezníka

161 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. NtVII 1/45, č. 34.

162 Jedná se o pozici vedoucího buňky, ve smyslu místní organizace.

163 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45, č. 14.

164 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45, č. 16.

165 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, Ls 75/45, č. 23.

166 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45, č. 22.

a uzenáře pana Václava Kořínka a dalších dvou osob z vazby pro nedovolené obchodování s masem.¹⁶⁷ Ze svědectví majitele pekařství pana Laňara z Čáslavi vyplývá, že na jeho přímluvu bylo v roce 1942 zastaveno trestní stíhání za nelegální nákup mouky.¹⁶⁸ A rovněž prostřednictvím svého vlivu pomohl dostat z pracovního nasazení v Říši několik osob.¹⁶⁹ Z výpovědi samotného obviněného je zřejmé, že on sám záměrně zamlčel jemu známé skutečnosti, které byly způsobily přivodit trestní stíhání a následný postih pro dané osoby a jejich rodinné příslušníky. Jednalo se o neoznámení některých protiněmeckých výroků známost o úschově zbraní a podobně.

V průběhu vyšetřování byly z doznání obviněného, ale také ze zabavené německé kartotéky zjištěny informace, ze kterých bylo zřejmé, že obžalovaný Zikmund Ratz skutečně byl členem NSDAP a zastával i výše uvedené funkce. Jako *Zellenleiter* NSDAP působil od 1. září 1941 do 31. července 1943 a jako *Zellenleiter* NSV od 1. listopadu 1940 až do konce války.¹⁷⁰ Vyšetřování prováděla trestní vyšetřovací komise Okresního národního výboru v Čáslavi. Zprávy byly zasílány veřejnému žalobci při MLS v Kutné Hoře.¹⁷¹ I přes výše uvedené skutečnosti veřejný žalobce na Zikmunda Ratze podal obžalobu.

MLS v Kutné Hoře ve složení předsedy JUDr. Jaroslava Bošiny a soudců z lidu Josefa Olivy, Antonína Kutiny, Václava Zálabského a Josefa Kaubeho po provedeném hlavním přelíčení, konaného dne 17. ledna 1946, uznal obžalovaného Zikmunda Ratze vinným ze zločinu proti státu podle § 3 odst. 2 VRD a uložil mu trest odnětí svobody na šest měsíců nepodmíněně. Zároveň vyslovil ztrátu občanské cti na 3 roky a ztrátu 1/5 jeho jmění. Při hlasování senát rozhodl o vině a uloženém trestu jednomyslně.¹⁷² Do trestu odnětí svobody byla započtena zajišťovací a vyšetřovací vazba od 11. května 1945, kterou obžalovaný vykonal trest odnětí svobody těžkého žaláře. Proto byl neprodleně po vynesení rozsudku propuštěn. Není bez zajímavosti, že délka uloženého trestu odnětí svobody se nápadně shoduje s celkovou délkou vazby. Důvodem proč soud uložil trest pod dolní hranicí trestní sazby byl ten, že zohlednil výše uvedené svědectví a využil ustanovení § 16 odst. 2 VRD jako případ zvláštního zřetele hodný, kdy obžalovaný jednal s úmyslem prospět českému nebo slovenskému národu. Obžalovaný svým vlivem

167 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45, č. 24.

168 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45, č. 25.

169 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45, č. 40.

170 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45, č. 32.

171 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45, č. 34.

172 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45, č. 50, Zápis o poradě.

prokazatelně pomohl několika osobám a naopak nebylo žádného svědectví, které by prokazovalo, že by svou funkci ve straně jakkoliv zneužil. Krom toho bylo prokázáno, že o funkci *Zellenleiters* v NSDAP neusiloval, ale tato mu byla svěřena bez jmenování a jen dočasně. Navíc tato buňka čítala pouze tři členy a fakticky výkon funkce představoval pouze výběr členských poplatků. Naopak důvody toho, proč soud vůbec přistoupil k potrestání, v rozsudku uvedeny nejsou. Celkově odůvodnění rozsudku je velmi krátké a některé úvahy soudu chybí úplně. Je sice pravdou, že skutečně došlo formálnímu naplnění všech znaků skutkové podstaty trestného činu, ale s největší pravděpodobností byla hlavním důvodem jeho odsouzení ta skutečnost, že soud měl potřebu, alespoň dodatečně, ospravedlnit důvod vazebního stíhání.¹⁷³ Je poněkud zvláštní, že se soud spokojil pouze s formálním naplněním skutkové podstaty trestného činu, navíc při existenci řady ospravedlňujících důkazů a při neexistenci jediného usvědčujícího důkazu, který by dokládal zneužití funkce nebo získání nějakého prospěchu z této funkce. Možná právě naopak, díky tomuto postavení, mohl Zikmund Ratz pomáhat a intervenovat za některé české občany. Výpovědi svědků charakterizují obviněného jako člověka, který se snažil v rámci svých možností a s ohledem ke svému postavení pomáhat českým občanům.

Ze spisu lze zjistit, jaká byla provázanost jednotlivých kauz a osudů lidí, ale též jak jednotlivé soudy vzájemně spolupracovaly. Snahu o očistu své osoby vyvíjel například MUDr. Arnošt Buriánek z Čáslavi, kterému vytýkali přátelské styky se Zikmundem Ratzem po dobu okupace. Z toho důvodu požadoval, aby MLS v Kutné Hoře poskytl opis výpovědi obžalovaného Ratze, aby tento opis mohl zaslat Lékařské komoře a komisi pro očistu lékařského stavu.¹⁷⁴ Spis proti odsouzenému Ratzovi sp. zn. Ls 75/45 požadoval také MLS v Mladé Boleslavi pro účely hlavního přelíčení v trestní věci proti Otílii Ratzové pro zločin udavačství podle § 11 VRD, které se mělo konat 26. března 1946.¹⁷⁵ Spis si 23. ledna 1947 vyžádal i Mimořádný lidový soud v Praze, zde však chybí důvod tohoto vyžádání.

MLS v Kutné Hoře, Arnošt Mauder, sp. zn. Ls 79/45

MLS v Kutné Hoře rozhodoval i případ Arnošta Maudera, poštovního úředníka německé

¹⁷³ SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45, č. 10-11.

¹⁷⁴ SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45, č. 21.

¹⁷⁵ SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45, č. 57.

národnosti z Poděbrad, pod sp. zn. Ls 79/45. Arnošt Mauder byl zadržen 19. června 1945 a zajištěn v internačním táboře v Poděbradech. Dne 7. září 1945 byl z internačního tábora převeden do soudní vazby.¹⁷⁶ V mezidobí od 15. září do 17. října 1945 byl držen v policejní zajišťovací vazbě ONV v Poděbradech. Podle poznámek v soudním spise byl propuštěn 28. října 1945 ve 14:00 hod.¹⁷⁷

Podobně jako v minulé kauze obvinil 4. prosince 1945 veřejný žalobce také Arnošta Maudera ze zločinu proti státu pro členství v organizacích NSDAP a SA podle § 2 VRD, kde hrozila trestní sazba od 5 let do 20 let těžkého žaláře. Pokud by se prokázaly okolnosti zvláště přitěžující, hrozil by stíhanému trest doživotního odnětí svobody. Mimořádnému lidovému soudu v Kutné Hoře byla 28. prosince 1945 doručena obžaloba. Veřejný žalobce i v tomto případě žádal uvalení vazby podle § 175 č. 2 TrŘ.¹⁷⁸ Soud tomuto návrhu vyhověl a 5. ledna 1946 ve 12:00 hod. byl Arnošt Mauder znovu zatčen a dopraven do vazby Krajského soudu v Kutné Hoře.¹⁷⁹

Hlavní přelíčení proběhlo 10. ledna 1946, kde soud Arnošta Maudera rozsudkem obžaloby zprostil. Důvody pro zproštění soud odůvodnil následujícím způsobem. Pokud šlo o jeho členství v NSDAP, považoval soud jeho vstup za vynucený, jelikož jako rozený Němec musel pod nátlakem gestapa z Kolína do této organizace vstoupit. Odznak NSDAP obžalovaný nenosil a ani nevykonával v této straně žádnou funkci, a dokonce došlo k jeho vyloučení z této strany, neboť byl údajně zapsán na černé tabuli a nedával dostatečně najevo svou německou národnost. Pokud jde o jeho členství v SA, do tohoto útvaru se dostal tak, že komisař města a velitel SA Messner od něj požadoval dvě fotografie a prohlásil, že jako Němec patří do SA. Žádnou přihlášku obžalovaný nikdy nepodepsal, ale jen se neodvážil Messnerovi v této záležitosti odporovat. Svědecké výpovědi dokládají jeho protinacistický postoj, někteří svědci udávají, že obžalovaný byl velmi důvěryhodný, a přestože věděl určité skutečnosti jako poslouchání zahraničního rozhlasu, skrývku lovecké pušky a finanční příspěvky pro rodiny vězněných, tyto skutečnosti neoznámil. Soud proto na základě těchto zjištění dospěl závěru, že byl dán důvod ke zproštění podle § 259 č. 2 TrŘ, respektive § 16 odst. 2 VRD.¹⁸⁰

V porovnání s předchozím případem Zikmunda Ratze je zajímavé, že zde pro

176 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 79/45, č. 15.

177 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 79/45, č. 20.

178 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 79/45, č. 20-21.

179 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 79/45, č. 26.

180 SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 79/45, č. 9.

zproštění obžaloby postačovaly jen svědecké výpovědi toho, že obžalovaný určité skutečnosti neoznámil s tvrzení, že byl ke vstupu do uvedených organizací přinucen. Pokud srovnáme tento případ s předchozím případem Zigmunda Ratze, máme tu dvě velmi podobné kauzy, kde na jedné straně postačuje ke zproštění pouhé omisivní jednání, jako byl zmíněný nedostatečný projev němectví, nenošení odznaku NSDAP nebo neoznámení určitých skutečností a na druhé straně nepostačuje komisivní jednání a zásluhy ke zproštění českých občanů, které byly popsány výše. Oba sice byli stíháni vazebně, a ani jeden nemusel vykonat trest odnětí svobody, avšak u Z. Ratze tímto důvodem byla započtená vazba, ale u A. Maudera tímto důvodem bylo zproštění obžaloby. Přestože jsou oba případy velmi podobné a liší se jen v maličkostech, Z. Ratz spáchal zločin, byl odsouzen, byla vyslovena ztráta občanské cti na tři roky a propadnutí 1/5 majetku. A ve druhém případě tu máme osobu nevinou, která byla obvinění zcela zproštěna, a to bez dalších právních následků.

MLS v Kutné Hoře, Františka Medová, sp. zn. Ls 4/45

Srovnání může nabídnout i druhý zprošťující rozsudek, kterým byl případ Františky Medové z Kutné Hory. Pro její německou národnost byla zajištěna již od 8. května 1945. Veřejný žalobce proti ní 19. září 1945 vznesl návrh na zahájení trestního řízení, že měla v letech 1940-1945 propagovat a podporovat nacistické hnutí podle § 3 VRD. Toho se měla obviněná dopustit tím, že přijala německou státní příslušnost, vstoupila do NSDAP, odváděla ze své mzdy pravidelně měsíční příspěvky na německý červený kříž a na německou válečnou zimní pomoc. Údajně se obviněná měla o Čechách vyjadřovat s opovržením a nenávistí. Po atentátu na R. Heydricha si dala do rámečku jeho podobiznu a ozdobila ji černým florem. Za vinu jí bylo dáváno i to, že v roce 1945 měla spravovat punčochy pro německé vojíny.¹⁸¹ Podle zjištění vyšetřující komise v trestních věcech pro MLS v Kutné Hoře svědkyně Marie Lancová a Anna Janáčková tvrdily, že Františka Medová údajně nenáviděla vše, co bylo české. Pro Čechy měla jen označení „čecháčkové“, o prezidentu Masarykovi se vyjadřovala jako o „*mrskofousovi*“ a o prezidentu Benešovi jako o „*spravém beliku*“. Po atentátu na Heydricha se vyjadřovala tak, že polovina Čechů bude vystěhována ještě za války a druhá polovina po válce. Rovněž jí bylo vytýkáno to, že se ve společnosti stýkala s Němci a měla pro ně péct

¹⁸¹ SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 4/45, č. 3.

cukroví.¹⁸²

Návrh na zahájení trestního řízení MLS v Kutné Hoře projednal 20. září 1945. Tento návrh jí byl přečten a přednosta MLS v Kutné Hoře Jaroslav Zvěřina následně vydal usnesení o zahájení trestního řízení a usnesení o vzetí obviněné do vazby podle § 175 odst. 2 TrŘ. Téhož dne v 16:00 hod. na ni veřejný žalobce podal obžalobu a došlo k ustanovení obhájce ex offio JUDr. Františka Kobrče, advokáta z Kutné Hory.

Hlavní přelíčení se konalo 4. října 1945 u MLS v Kutné Hoře, v senátu složeném ze soudce z povolání Jana Schödlbauera a soudců z lidu Františka Urbana, Františka Zoubka, Antonie Voslařové a Dr. Josefa Demhartera. Zapisovatelem byl JUC. Václav Převrátíl a obhájcem již zmíněný ustanovený advokát JUDr. František Kobrč z Kutné Hory. V průběhu průvodního řízení při hlavním přelíčení někteří svědci korigovali své výpovědi oproti přípravnému řízení. Obsah některých výpovědí byl zpřesněn v tom smyslu, že skutečnosti, které obžalované byly dávány za vinu, svědci slyšeli jen z doslechu. Podobně vypověděla i svědkyně Marie Lancová, která korigovala svou výpověď, že jen slyšela o pomlouvání prezidentů a Čechů pouze z doslechu. Během hlavního přelíčení bylo postupně prokázáno, že německou příslušnost získala při žádosti o zaměstnání, kde s ní byl jen vyplněn formulář. Obdobně do NSDAP nechodila, ale pouze Němci k ní, a navíc jen vybírat příspěvky. Ohledně některých hanlivých tvrzení pouze opakovala to, co o prezidentech Masarykovi a Benešovi vypravoval jeden pán z Prahy. O Čěších se prý nijak špatně nevyjadřovala. Punčochy spravovala od ledna 1945, ale ty jí posílala jistá paní Poledníková. Svědkyně Anna Janáčková potvrdila, že obžalovaná hledala práci, a když ji dostala, měla z toho radost, ale již ne proto, že ji vedli jako Němku. Získáním německé příslušnosti se obžalovaná nechlubila. Dále svědkyně potvrdila, že nikdy neslyšela od obžalované, že by se nějak špatně vyjadřovala o Čěších nebo o prezidentech. Další svědeckou výpovědí bylo též prokázáno, že obžalovaná Medová jako Němka odmítla udat Annu Janáčkovou, přestože k tomu byla jednou nájemnicí naváděna.

Obžalovaná Františka Medová byla nakonec obžaloby zproštěna. Soud to konstatoval s ohledem na výše uvedené a zjištěné skutečnosti. Z odůvodnění rozsudku je možné zjistit, že vyvěšením obrázku R. Heydricha nedošlo k propagování nacismu, protože jak obžalovaná sama vypověděla, měla tento obraz pověšený doma na zdi, a

182 SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 4/45, č. 17.

podle názoru soudu nelze za propagování nacismu považovat vyvěšení obrazu doma v soukromí, neboť se nejednalo o vystavování na místě veřejném. Za propagaci ani podporu nacizmu podle soudu nelze považovat opravu punčoch pro německé vojáky, ani sbírky pro německý červený kříž a zimní válečnou pomoc, protože tyto sbírky se konaly i mezi českým obyvatelstvem. V odůvodnění rozsudku soud též uvádí, že tak musela konat, ale již neuvádí proč. V odůvodnění rozhodnutí je zajímavá i pasáž, kdy soud neprováděl jen právní hodnocení, ale objevuje se zde i subjektivní hodnocení obžalované jakým dojmem působí. V rozsudku se uvádí: „...obžalovaná dělala na soud dojem staré upracované ženy...“.¹⁸³

Z poradního protokolu vyplývá, že došlo ke zproštění většinou hlasů, a to v poměru 4 soudci pro zproštění a pro odsouzení hlasoval pouze soudce z lidu Dr. Josef Demharter. Podle téhož zápisu měl písemné vyhotovení rozsudku vypracovat předseda senátu Jan Schödlbauer.¹⁸⁴ Po zprošťujícím rozsudku nechal soud Františku Medovou, jako německou příslušnici, dne 9. října 1945 umístit do internačního tábora v Kutné Hoře.¹⁸⁵ Spis byl zaslán 16. ledna 1946 k nahlédnutí ONV v Kutné Hoře z důvodu možného trestního řízení podle MRD. Znovu ještě 22. dubna 1947 ovšem u tohoto zapůjčení absentuje jeho důvod.¹⁸⁶

MLS v Kutné Hoře, Růžena Votavová, sp. zn. Ls 30/45

Růžena Votavová z Kolína, bývalá úřednice české národnosti, která od roku 1943 pracovala ve firmě Báňská a Hutní, byla veřejným žalobcem Dr. Balvínem obviněna ze zločinu proti osobám podle § 7 VRD a zločinu udavačství podle § 11 VRD. Křivým svědectvím měla zavinit ztrátu svobody několika osob, a v jednom případě její udání zavinilo též smrt. Ještě před konáním hlavního přelíčení docházely informace z výslechů členů gestapa, příkladmo Františka Wittigera, který při jedné z výpovědí uvedl: „*Na jaře r. 1944 udala jistá Votavová, bytem v Kolíně III., v Zidkách pro nějaké protiněmecké výroky nebo něco takového. Votavová byla zaměstnána v Báňské a Hutní a stýkala se s konfidentem SD z Malína, který byl popraven*¹⁸⁷. Rovněž Linhartová byla zaměstnána v Báňské a Hutní. Linhartová byla asi 4 neděle na základě jejího udání vězněna.

¹⁸³ SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, Ls 4/45, č. 8-10.

¹⁸⁴ SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, Ls 4/45, č. 35.

¹⁸⁵ SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, Ls 4/45, č. 37.

¹⁸⁶ SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, Ls 4/45, č. 4.

¹⁸⁷ Karel Svoboda, viz oddíl „*MLS v Kutné Hoře, Karel Svoboda, sp. zn. Ls 1/45*“.

*Linhartová by byla jistě přišla před soud, kdybych nebyl na přání Linharta u referenta Hentschla intervenoval.*¹⁸⁸. Tyto zjištění prováděla vyšetřující komise ONV v Kolíně.

Vyšetření a zajištění Růženy Votavové stěžovala i její nemoc. Národní výbor v Kolíně 13. října 1945 informoval o jejím zdravotním stavu příslušné vyšetřovací oddělení MLS v Kutné Hoře a sdělil: „*K Vašemu přípisu z 11.10.1945 sděluji, že Růžena Votavová, nar. 23.2.1905 z Kolína nemůže být eskortována do vazby krajského soudu v Kutné Hoře, ježto táž nachází se nyní ve Všeobecné veřejné nemocnici v Kolíně na léčení. Doba jejího pobytu v nemocnici není známa.*“¹⁸⁹. Tuto skutečnost prověřoval i MLS v Kutné Hoře, kdy se uvedené nemocnice v Kolíně dotazoval na zdravotní stav a případnou dobu hospitalizace. V přípisu z nemocnice primář oddělení 20. října 1945 sděloval: „*K Vašemu dotazu ze dne 17.10.1945 sdělujeme, že u nemocné Růženy Votavové jde o zhoubnou chudokrevnost. Tato nemoc není v souvislosti s událostí v internačním táboře. Do věznice krajského soudu v Kutné Hoře bude moci být dopravena asi za 2 měsíce.*“¹⁹⁰. Až 15. ledna 1946 rozhodl MLS v Kutné Hoře o vzetí Růženy Votavové do vazby, neboť činy uvedené v obžalobě připouštěly uložení trestu smrti. Téhož dne přednosta Okresního soudu v Kutné Hoře požádal o zajištění jednací síně v budově Okresního soudu v Kolíně a prostřednictvím MNV nechal zajistit policejní asistenci na hlavní přelíčení, které se mělo konat o týden později. Obviněná Růžena Votavová byla doručena obžaloba a sděleno datum konání hlavního přelíčení, to bylo nařizováno na 22. ledna 1946 v 9:00 hod. v budově Okresního soudu v Kolíně v jednací síni č. 5. Jako obhájce ex officio jí byl ustanoven JUDr. František Procházka, advokát v Kolíně. Předsedou senátu byl JUDr. Jaroslav Zvěřina a soudci z lidu byli Emanuel Čermák, vrchní ředitel v Kolíně, František Malý, vaříč v Kolíně, Oldřich Čech, dělník ze Záspek a Jaroslav Startl, ředitel Obchodní akademie v Kolíně.

Během hlavního přelíčení byli vyslechnuti svědci, které udala, a proti kterým svědčila u německých soudů. Udání Doroty Sovové dosvědčili pozůstalí, její zeť Rudolf Hanuš¹⁹¹ a spoluvězeňkyně Zdeňka Jablečnicková a Marie Seidlová.¹⁹² Podle zjištění vyšetřující komise v trestních věcech v Kutné Hoře dostávala Růžena Votavová za tyto udání lístky na oběd v závodní kuchyni. Součástí spisu byly i výkazy těchto lístků, ale

188 SOA Praha, k. č. 3, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 30/45, č. 62.

189 SOA Praha, k. č. 3, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 30/45, č. 24.

190 SOA Praha, k. č. 3, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 30/45, č. 42.

191 SOA Praha, k. č. 3, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 30/45, č. 24.

192 SOA Praha, k. č. 3, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 30/45, č. 31.

také lístků ošatních, které obžalovaná rovněž dostávala za své udání. Byla přečtena výpověď již popraveného Karla Svobody¹⁹³, který byl odsouzen k trestu smrti ve výše uvedené kauze u MLS v Kutné Hoře ve věci sp. zn. Ls 1/45.

Růžena Votavová byla odsouzena ze zločinu proti osobám podle § 7 VRD a zločinu udavačství podle § 11 VRD, kdy křivým svědectvím zavinila ztrátu svobody Stanislava Veselého na dobu 15 měsíců, Marie Veselé na dobu 16 měsíců a Růženy Píšové na 14 dnů. V září v roce 1943 dále udala Dorotu Sovovou z Kolína za výroky proti Německu a zavinila ztrátu její svobody a následně též její smrt v koncentračním táboře Ravensbrück. Za tyto skutky MLS v Kutné Hoře odsoudil Růženu Votavovou podle § 11 a § 29 odst. 2 VRD k trestu těžkého žaláře.¹⁹⁴

Z rozsudku MLS v Kutné Hoře čj. Ls 30/45-40 a poradního protokolu čj. Ls 30/45-38 byla jednomyslně uznána vinnou a při hlasování jen těsně unikla trestu smrti. Při poradě hlasovali 3 soudci pro trest smrti a 2 proti. Z tohoto důvodu soud obžalované Růženě Votavové uložil „jen“ trest těžkého žaláře na doživotí, z toho 15 let měla být zařazena do nucených pracovních oddílů.¹⁹⁵ Pro případ jejího podmíněného propuštění jí soud započtl vazbu od 5. června 1945 od 8:00 hod do 22. ledna 1946 do 17:00 hod. Zároveň došlo k vyslovení ztráty občanské cti navždy a propadnutí celého jejího jmění ve prospěch státu. Jako polehčující okolnosti vzal soud její zachovalost¹⁹⁶ a těžkou nevléčitelnou chorobu¹⁹⁷. Za přitěžující soud naopak označil tu skutečnost, že spáchala více zločinů.¹⁹⁸ Odsouzená však zemřela během výkonu trestu 6. července 1947 v trestnici v Řepích.¹⁹⁹

4.6 Z trestních spisů Mimořádného lidového soudu v Praze

MLS v Praze, Karel Hermann Frank, sp. zn. Ls 1527/46

Bezesporu patřilo hlavní přelíčení s K. H. Frankem u MLS v Praze mezi jedno z nejsledovanějších trestních soudních řízení v poválečném Československu. Osoba K. H. Franka byla pro české a moravskoslezské země symbolem útlatku, dočasné ztráty

193 SOA Praha, k. č. 3, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 30/45, č. 47.

194 SOA Praha, k. č. 3, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 30/45, č. 9, Rozsudek.

195 SOA Praha, k. č. 3, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 30/45, č. 86, Poradní protokol.

196 Dobovou terminologií „čistý trestní rejstřík“ jednalo se doposud soudně netrestanou osobu.

197 Podle lékařské zprávy se jednalo o zhoubnou chudokrevnost. Tato choroba zapříčinila její hospitalizaci ve Všeobecné veřejné nemocnici v Kolíně, což mělo za následek odklad uvalení řádné vazby a posunutí termínu konání hlavního přelíčení In: SOA Praha, k. č. 3, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 30/45 č. 38, 42, 52 a 75.

198 SOA Praha, k. č. 3, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 30/45, č. 9 a 10, Rozsudek.

199 SOA Praha, k. č. 3, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 30/45, č. 97.

státní suverenity, represe a teroru v období Protektorátu.

K. H. Frank vystudoval gymnázium v Karlových Varech a čtyři semestry Právnické fakulty Německé univerzity v Praze a jednoroční kurz německé Obchodní akademie v Praze. Původním povoláním knihkupec, úředník, od roku 1935 poslanec československého parlamentu a předseda poslaneckého klubu SdP. Od roku 1939 vykonával funkci velitele policie a státního tajemníka úřadu říšského protektora. Po atentátu na R. Heydricha se v nově zřízené funkci říšského státního ministra pro Čechy a Moravu stal fakticky nejmocnějším mužem v Protektorátu. K němu směřovaly všechny případné žádosti o milost. Stal se za ně osobně odpovědný a věděl, nebo alespoň musel být srozuměn s tím, za jaké provinění jsou ukládány tresty smrti a jakým způsobem německé úřady zachází se zadrženými osobami a vězni na území Protektorátu. Do jeho kompetence patřila též trestněprávní regulace na území Protektorátu. Dosáhl hodnosti *SS-Obergruppenführera* a generála zbraní SS (*SS-Obergruppenführer und General der Waffen-SS*), což ho činilo odpovědným i za zločiny páchané v rámci této organizace.

Při útěku z Prahy došlo 9. května 1945 kolem 11:00 hod. u Rokycan k jeho zadržení a zajištění v americkém internačním táboře. Po oficiální žádosti československé vlády, za přispění JUDr. Bohuslava Ečera na UNWCC, došlo 16. července 1945 k uzavření dohody o jeho vydání. Za americkou stranu dohodu podepsal hlavní žalobce Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku Robert Jackson. Z pohledu retribučního zákonodárství obsahovala dohoda podmínku, podle které mohl být K. H. Frank, v případě odsouzení k trestu smrti popraven teprve tehdy, pokud spojenecká komise sdělí, že již nebude potřebovat Franka jako svědka při mezinárodním vyšetřování válečných zločinů při norimberském procesu. Předání K. H. Franka českým orgánům se uskutečnilo 7. srpna na letišti v Praze Ruzyni. Téhož dne prokurátor Dr. Tion vznesl obvinění a návrh na vzetí Franka do vyšetřovací vazby, kterému soud vyhověl. V obvinění prokurátor uvedl zatímně dva zločiny jako důvod pro vazební stíhání, a to přípravy úkladů dle § 2 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky a dále ze zločinu ohrožení bezpečnosti republiky podle § 3, č. 1.3. rovněž zákona na ochranu republiky. Vzhledem k osobě zajištěného šlo o návrh do značné míry formální, neboť i pro tyto zločiny trestní řád v § 175 č. 2, 3 a 4 a § 180 odst. 2 počítal s obligatorní

vazbou.²⁰⁰

Návrhu Státního zastupitelství v Praze bylo vyhověno a Frank byl vzat do vazby. Pro výše uvedené zločiny bylo usnesením rozhodnuto o přípravném vyšetřování. Po umístění do vazby K. H. Frank požádal, aby mu bylo dovoleno ponechat si snubní prsten, náramkové hodinky a album fotografií jeho dětí. U věci snubního prstenu a náramkových hodinek to neumožňoval vězeňský řád.²⁰¹ Druhý den vyšetřující soudce Dr. Mizerovský ve zprávě adresované Prezidiu krajského soudu trestního v Praze ze dne 8. srpna 1945 informoval o tom, že nemá námitek proti tomu, aby obviněnému K. H. Frankovi z jeho vlastních věcí bylo vydáno album s fotografiemi jeho dětí²⁰². Později byla výjimka rozšířena i na snubní prsten, tuto výjimku zajistil jeho obhájce JUDr. Resler. Ve zprávě byla také zmíněna informace, že v 15:00 hod. bylo fotoreportérem Alexem Hamplem a redaktorem Vilémem Rydvalem z ČTK provedeno fotografování obviněného Franka v jeho cele č. 20 a na vězeňském dvoře. Od každého snímku byl vyžádán jeden exemplář jako dokumentární snímek pro spisy.²⁰³

Značná péče byla věnována i jídelníčku K. H. Franka. Kalorická hodnota jeho stravy byla vypočtena na 14.772,75 kalorií, pro srovnání ostatní vyšetřovanci německé národnosti dostávali ve sledovaném období 8.170,50 kalorií a čeští vyšetřovanci 9.724,75 kalorií.²⁰⁴ Z protokolů v trestní věci proti K. H. Frankovi je patrné, že bylo při jeho výsleších postupováno s maximální pečlivostí. Předmětem výslechu se staly rovněž události, které nespádaly do časové působnosti VRD²⁰⁵. Výslechy trvaly několik hodin. Příkladem může být výslech, který se uskutečnil 24. srpna 1945 v době od 9:00 do 19:00 hod. včetně polední přestávky.²⁰⁶ Soud se snažil vytěžit maximum ze samotných výpovědí K. H. Franka, ale i výpovědí dalších svědků. Díky tomu má celý spis i vysokou historicko-dokumentační hodnotu. V jiných kauzách byl K. H. Frank vyslýchán jako svědek. Jako například v trestní věci proti Dr. Kruliš-Randovi²⁰⁷, který byl s blízcím se koncem války požádán, právě K. H. Frankem, aby se účastnil jednání o přechodu německé branné moci pod americkou kontrolu. Dne 10. srpna 1945 se v této věci

200 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 8.

201 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 3.

202 V době zatčení měl K. H. Frank 5 dětí ve věku 20, 14, 4, 3 a 1^{1/4} roku.

203 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 6.

204 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 40a a 40b.

205 Viz první kapitola „Historické souvislosti“.

206 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 35.

207 Dr. Kruliš-Randa byl obviněn a vzat do zajišťovací vazby. V roce 1946 byl obžalován ze spolupráce s německou brannou mocí. Národním soudem v Praze při jednání konaném v prosinci 1946 byl obžaloby zproštěn.

uskutečnil hodinový výslech, který vedl Dr. Josef Fryc.²⁰⁸

V kauze K. H. Franka byla pozornost věnována opravdu všemu. Kromě již zmíněné stravy, fotodokumentace a jeho osobních věcí byla náležitá péče věnována i jeho zdravotnímu stavu. Frankův duševní a tělesný stav se stal dokonce veřejným zájmem, jak dokládá zpráva vyšetřujícímu soudci Dr. Mizerovskému z 10. srpna 1945, kde MUDr. Josef Reim uvedl: *„Jelikož jest ve veřejném zájmu a hlavně v zájmu ministerstva spravedlnosti a vyšetřujících orgánů, aby duševní stav Karla Hermanna Franka byl pokud možno co nejlepší, doporučuji odbornou prohlídku očním lékařem. Prohlídku by provedl po Vašem schválení, po dohodě s panem profesorem MUDr. Kadlickým přednostou oční kliniky asistent MUDr. Diensbier.“*²⁰⁹ Vyšetřující soudce Dr. Mizerovský proto 13. srpna 1945 kontaktoval asistenta I. Oční kliniky v Praze MUDr. Emila Dienstbiera a mimo jiné mu sdělil: *„Tato prohlídka se jeví nutnou v zájmu veřejném, neboť nezbytným předpokladem pro dobrý výsledek trestního řízení jest, aby všechny okolnosti, které by jakkoliv mohly ovlivniti nepříznivě duševní a tělesný stav vyšetřovance, a tím i výsledek trest. řízení, byly odstraněny. Mezi uvedené okolnosti patří v případě K. H. Franka i stav jeho zraku, ježto má pouze jedno oko a stížnosti v tomto směru mohly by působiti na něho nepříznivě a nepříznivě ovlivniti i průběh trestního řízení, na kterém jest celá veřejnost interesována. Proto žádám, abyste tomuto příkazu zdejšího soudu, kterým jste vyzýván k provedení odborné prohlídky zraku obv. K. H. Franka z důvodů shora uvedených vyhověl.“*²¹⁰

Dne 4. března 1946 veřejný žalobce JUDr. Jaroslav Drábek vypracoval obžalobu. Z důvodu závažnosti obžaloby bylo nutné, aby měl Frank přiděleného obhájce. S ohledem na osobu obžalovaného činilo samotné ustanovení obhájce značný problém. Lídři politických stran, ale i někteří advokáti v komorním výboru se snažili prosadit zásadu, že čeští advokáti nebudou dobrovolně obhajovat zrádce. Obhajoba tak byla možná pouze za situace ustanovení obhájce ex offio, tedy jako obhájce z úřední povinnosti ustanoveného soudem. Uvádí se, že na takových zásadách se usnesli například advokáti v Pardubicích.²¹¹ Několik advokátů skutečně odmítlo dobrovolně převzít obhajobu. Proto musel předseda MLS v Praze JUDr. Kozák požádat advokátní komoru, aby ustanovila Frankovi advokáta ex offio. Nakonec se i přes některé obstrukce podařilo

208 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 12.

209 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 13.

210 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 16.

211 DRÁPAL, 2014, op. cit., s. 99.

JUDr. Kamilla Reslera ustanovit advokátem. Přestože vynaložil mnoho úsilí, aby nemusel Franka obhajovat, nakonec byl nucen obhajobu přijmout. Ale ani tento fakt nebyl na překážku tomu, aby následné hodnocení obhajoby bylo považováno za profesionální.

Začátek hlavního přelíčení byl stanoven na 22. března 1946, JUDr. Resler se ujal obhajoby pouhé tři dny před tímto datem. Doba k přípravě na hlavní přelíčení nebyla podle Reslera dostatečná. Nebylo objektivně možné, aby během těchto tří dnů dokázal nastudovat všechny výpovědi a posudky, které tvořily celý spis. Proto některé části spisu viděl JUDr. Resler poprvé teprve během hlavního přelíčení.²¹² Den před začátkem hlavního přelíčení se snažil JUDr. Resler poukázat na to, že MLS v Praze nemá pravomoc a příslušnost k tomu, aby u něj mohlo proběhnout hlavní přelíčení. Argumentoval Frankovou imunitou jako poslance Národního shromáždění ČSR, že Frank nepodléhá české jurisdikci, že by měl být souzen v Norimberku, že české soudy jsou podjaté a rovněž navrhoval, aby byl odložen začátek hlavního přelíčení pro nedostatek času na prostudování celého spisu.²¹³

Návrhům však nebylo vyhověno a následující den byla věc vyvolána. Začátek hlavního přelíčení stěžoval velký zájem médií, který rušil jeho samotný průběh. Veřejný žalobce JUDr. Jaroslav Drábek přednesl obžalovací řeč, která čítala celkem deset bodů. Z výčtu obžaloby dle jednotlivých bodů mu veřejný žalobce kladl za vinu tyto skutky:

- 1. Pokusil se násilím změnit ústavu republiky, zejména pokud jde o samostatnost, jednotnost, nebo demokraticko-republikánskou formu státu a území republiky přivtělit k cizímu státu nebo odtrhnout jeho část. Vešel ve styk přímý nebo nepřímý s cizí mocí nebo cizími činiteli. Vyzradil přímo i nepřímo cizí moci skutečnosti, opatření nebo předměty, jež vláda tajila v důležitém zájmu republiky.*
- 2. Členství v organizacích SdP, FS, NSDAP a SS*
- 3. Za propagaci a podporu nacistického hnutí veřejně tiskem, rozhlasem, filmem nebo divadlem.*
- 4. Ve službách nebo v zájmu Německa nebo jeho spojenců dopustil se zločinu: spoluviny na zločinu vraždy prosté (§ 5, § 134 TrZ), vzdálené spoluviny*

212 DRÁPAL, 2014, op. cit., s. 103.

213 Tamtéž, s. 116.

na zločinu vraždy (§ 137 TrZ), spoluviny na zločinu nakládání s člověkem jako otrokem (§ 5, § 95 TrZ), veřejného násilí neoprávněným omezováním osobní svobody člověka (§ 93 TrZ), veřejného násilí vydíráním (§ 98 písm. a) a písm. b) TrZ) a nebezpečným vyhrožováním (§ 99 TrZ).

- 5. Protože nařídil ve prospěch válečného úsilí Německa nucenou nebo povinnou práci a obyvatelé republiky byli tak donuceni pracovat v cizině nebo za okolností nebo na místech jejich životu nebo zdraví nebezpečných.*
- 6. Sám nebo v součinnosti s jinými ve službách nebo v zájmu Německa způsobil ztrátu svobody, těžké ublížení na těle a smrt, přičemž takto postižen byl větší počet osob.*
- 7. Ve službách nebo v zájmu Německa dopustil se zločinu spoluviny na zločinech: veřejného násilí násilným vpadnutím do cizího nemovitého statku (§ 5, § 83 TrZ), žhárství (§ 166 TrZ) za okolností a s následky podle § 167 písm. a), b), c) TrZ*
- 8. Sám nebo součinnosti s jinými ve službách nebo v zájmu Německa způsobil správním rozhodnutím jakéhokoliv druhu, že československému státu nebo právnické či fyzické osobě bylo proti zákonu republiky odňato jmění zcela nebo zčásti.*
- 9. Zneužil tísně, způsobené národní, politickou či rasovou persekucí k tomu, aby se obohatil na úkor státu, právnické či fyzické osoby.*
- 10. Ve službách a v zájmu nepřítelů nebo využívaje situace zapříčiněnou nepřátelskou okupací pro skutečnou nebo smyšlenou činnost udal, přičemž tímto udáním zavinił ztrátu svobody československých občanů a udání jeho mělo za přímý nebo nepřímý následek ztrátu svobody většího počtu lidí nebo těžkou újmu na zdraví a něčí smrt.*

K. H. Frank byl obžalován prakticky ze všech zločinů, které VRD nabízel, zločiny proti státu podle § 1, § 2, § 3 odst. 1 a 2, zločin proti osobám § 5 odst. 1 písm. a), § 5 odst. 2 písm. a), § 6, § 7 odst. 1, 2 a 3, zločiny proti majetku § 8 odst. 1 písm. a), § 8 odst. 2 písm. a), § 9, § 10 a zločin udavačství podle § 11 VRD. Nebyl obžalován pouze z rozvracení odbojového hnutí v zahraničí podle § 4 VRD, kde tento zločin byl z objektivních důvodů fakticky vyloučen. V šesti bodech z deseti mu hrozil trest smrti,

v ostatních trest odnětí svobody s horní hranicí dvacet let, případně trest odnětí svobody na doživotí a pouze u bodu č. 9 byla horní hranice jen deset let.²¹⁴

Obžalovaný Frank se vyjádřil k obžalovací řeči a jeho obhájce znovu vznesl námitky imunity Franka jako poslance, nepřislušnosti a nedostatku pravomoci MLS v Praze, že Frank nespadá pod československou jurisdikci, ale že je ochoten se zodpovídat před Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku. Frank požádal Reslera, aby připojil návrh námitky, která měla směřovat na neplatnost retribučního zákonodárství jako takového. Návrh této námitky JUDr. Resler sice osobně vypracoval, ale nechal ji přednést Franka osobně. Frankovi to zdůvodnil tím, že jeho osobním přednesem by překročil meze advokátních povinností. Z důvodu vznesených námitek soud přerušil jednání na jeden a půl hodiny za účelem porady senátu.²¹⁵ Po poradě senátu soud usnesením rozhodl, že se žádné z námitek nevyhovuje. Bylo pouze rozhodnuto, že bude předvolán jako svědek právě JUDr. Bohuslav Ečer. S odvoláním na Moskevskou deklaraci a další mezinárodní předpisy se Frank dozvěděl, že nespadá do kategorie hlavních zločinců, a dokonce se s ním nepočítá u norimberského procesu, a to ani jako se svědkem. Bývalému prvnímu říšskému Protektorovi Konstantinu von Neurathovi, který jako jediný požadoval svědectví obžalovaného Franka, postačovalo pouze písemné svědectví. K dalším jeho námitkám soud konstatoval, že imunitu poslance ztratil tím, když 1. října 1938 přijal německé občanství. Poté následoval několikadenní výslech obžalovaného, kterým byla doplněna výpověď, kterou Frank učinil do protokolů v přípravném řízení.

Pro hlavní přelíčení byly vypracovány znalecké posudky z oboru mezinárodního práva. Tyto posudky vypracovali JUDr. František Kropáček a prof. Ladislav Vošta. Obžalovaný K. H. Frank však upozornil na to, že prvně jmenovaný znalec JUDr. Kropáček v přednesu jeho znaleckého posudku na místo soudu řeší právní otázky a provádí sám skutkové zjištění. Frank namítal: „...*nález, který počíná slovy „komplex zločinů, jež spáchal obžalovaný K. H. Frank...“ a pokračuje tak, že z nálezu je na první postřeh jasně zřejmo, že při něm pan znalec vychází ze stanoviska, že K. H. Frank dopustil se zločinů, která mu veřejná obžaloba klade za vinu a že se pan znalec staví sám nad mimořádný lidový soud, protože provádí jako znalec sám již skutková zjištění, rozhoduje právní otázky a posuzuje trestní vinu obžalovaného, tím zasahuje do výlučných*

²¹⁴ Tamtéž, s. 116.

²¹⁵ Tamtéž, s. 116-117.

*práv soudu, kdežto úkolem znalcovým jest vysloviti se o skutkových okolnostech z hlediska odborných znalostí a pravidel vědy, kdežto skutková zjištění a posouzení z hlediska trestního práva musí ponechati k uvážení a rozhodnutí soudu. Z přednesu páně znalceva jest zřejmo i osobní nepřátelství, které vůči obžalovanému chová. Obžalovaný proto odmítá pana JUDra Františka Kropáče jako znalce pro zřejmou podjatost.*²¹⁶. Obhájce JUDr. Resler se snažil minimalizovat dopad odpovědnosti Franka vhodně volenými dotazy právě na znalce mezinárodního práva. Snažil se získat odpovědi na otázky z čeho pramení právotvorná moc státu, jak je tvořena hranice mezi právotvornou mocí a činy proti právu nebo jaké orgány jsou oprávněny vytvářet právo a z čeho čerpají svou pravomoc. Dotaz z oboru mezinárodního práva směřoval i na akce velmocí v letech 1938-1945, a zejména pak Mnichovskou dohodu. Otázky směřovaly i na akt abdikace prezidenta Edvarda Beneše, proč neodešel do ciziny, aniž by se vzdal úřadu a proč oslovoval na podzim roku 1938 JUDr. Emila Háchu prezidentem. Dotaz na znalce směřoval k tomu, jaké skutečnosti zabránily prezidentu Benešovi vykonávat jeho úřad, respektive jaké okolnosti ho donutily tento úřad nevykonávat. Dotaz směřoval i na platnost a účinnost právních předpisů pro jednotlivé fáze vývoje Československa, malého Československa, tzv. druhé republiky až do jejího obsazení, ale i v době po jejím rozdělení a obsazení a zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

V rámci průvodního řízení byla vyslechnuta řada svědků. Mezi svědky nechyběl již zmiňovaný JUDr. Bohuslav Ečer, který pomohl k vydání Franka k trestnímu stíhání do Československa. MLS v Praze využil svědectví poslankyně JUDr. Milady Horákové, která vypovídala o stavu a poměrech v koncentračním táboře Terezín, kde byla vězněna a za který byl Frank osobně zodpovědný. Soud využil i svědectví velitele koncentračního tábora Malá pevnost v Terezíně Heinricha Jöckela²¹⁷, který potvrdil osobní návštěvy obžalovaného v tomto táboře a také to, že osobně a bez soudu nařizoval některé popravy. Byly čteny dálnopisné zprávy, které dokládaly, že ještě v květnu 1945 Frank na území Protektorátu efektivně rozhodoval. Tento důkaz vyvracel tvrzení Franka, že moc již fakticky převzal maršál Schörner, navíc tuto skutečnost dokládalo i svědectví Hedviky Lukešové.²¹⁸

V průběhu hlavního přelíčení došlo i na promítání filmů, které pořídili spojenci

216 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 1345.

217 Sadistický terezínský dozorce přezdívaný „Pind’a“, který byl v říjnu 1945 vypátrán v zajateckém táboře a zatčen. Taktéž on byl předán do Československa, kde byl souzen a následně popraven.

218 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 1332.

během osvobození koncentračních táborů, které ukazovaly poměry, které v těchto táborech panovaly, a jak se zacházelo s vězni. Proti filmům, které ukazovaly záběry z koncentračních táborů mimo území Protektorátu, vznášel JUDr. Resler námitky z toho důvodu, že tyto filmy nemají vztah k činům obžalovaného a na zacházení s vězni v těchto táborech mimo Protektorát nemohl mít obžalovaný Frank jakýkoliv vliv. Filmy přesto senát připustil, neboť do těchto koncentračních táborů německé soudy a gestapo posílalo též Čechy, a to mnohdy z malicherných příčin.²¹⁹ Došlo i k promítání instruktážních filmů, které zajistilo ministerstvo vnitra jako například němý film o organizování a výcviku *Sudetendeutsche Freikorps* pod vedením říšskoněmeckých instruktorů, příslušníků SS, SA a Wehrmachtu, o ozbrojeném povstání proti Československu a dále filmy, které zkreslují a překrucují události z roku 1938 jako film „*Sudetendeutschland kehrt heim*“ a film oslavných přehlídek na Staroměstském náměstí „*Wehrkampftage der SA, Gruppe Sudeten*“. K usvědčujícím důkazům, předložených veřejným žalobcem, patřil též dokumentární film pořízený v Malé pevnosti v Terezíně, který obsahoval záběry při epidemii tyfem, záběry vyhublých vězňů z května 1945 těsně po osvobození, záběry zesláblých vězňů vysílených hladem, bránu smrti, šibenice, kde se konaly popravy, záběry hromadných hrobů a pohledy do těchto hrobů a terezínský hřbitov. Nechyběly ani snímky popravčí sekery na Pankráci a dokumentární film o exhumaci obětí květnového povstání v Přerově, dokumentární film o otevření hromadných hrobů obětí pochodu smrti v Bohosudově a ve Fojtovicích a další.²²⁰

Obžalovaný Frank se hájil tím, že jako státní sekretář a státní ministr vždy zachovával zásady spravedlnosti. Na tento argument veřejný žalobce předložil přílohu č. 279, podle níž K. H. Frank 9. května 1944 rozhodl podle návrhu gestapa v Praze, aby Jan Zrno, dělník z Plzně byl až do konce války držen v koncentračním táboře a jeho dva „spolupachatelé“ Julian Frank a Josef Vild, aby byli potrestáni šesti měsíci v Terezíně. Jan Zrno dostal trest proto, že oslněn sluníčkem nechtěně vrazil do německého důstojníka, přičemž samo gestapo zjistilo, že se tak stalo zcela neúmyslně. Spolupachatelé Frank a Vild dostali tresty jen proto, že se německému důstojníkovi za chování kamaráda následně omluvili.²²¹ Smysl pro spravedlnost se projevil též v případě ze 17. listopadu 1939, kdy referent úřadu říšského protektora Rudolf Železný

219 DRÁPAL, 2014, op. cit., s. 120.

220 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 1333-1334.

221 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 1338.

jel vozem tramvaje č. 9 a v tomtéž voze seděl hudebník František Lögner a policejní inspektor František Nachtmann. Při vystupování inspektor Nachtmann zavadil o Železného, z čehož vznikla hádka a Železný dal oba předvést na policejní komisařství v Praze XI. Na tomto komisařství byla snaha případ smírně vyřešit. Rudolf Železný však ve 23:45 hod. telefonicky informoval o případu svého nadřízeného Wolframa von Wolmara, jemuž případ ohlásil, a ten kontaktoval přímo K. H. Franka. Na to přijelo na komisařství gestapo, které zatkl hudebníka Františka Lögnera, inspektora Nachtmanna a jednoho uniformovaného strážníka. Tito byli převezeni do ruzyňských kasáren, kde byli ve 3:00 hod. popraveni. Frank si byl vědom nesprávnosti tohoto postupu a z toho důvodu nařídil, aby spisy nebyly dány Konstantinu von Neurathovi k nahlédnutí.²²² Frankův smysl pro spravedlnost tím byl zcela vyvrácen, a navíc tím bylo prokázáno, že je odpovědný za ztrátu svobody a smrt několika dalších lidí.

V hlavním přelíčení soud zjišťoval charakter zavinění a míru odpovědnosti v kauzách dehonestace a odstranění hrobu neznámého vojína a kaple na staroměstské radnici v roce 1939-1940, odpovědnost za události 17. listopadu 1939, kdy bylo popraveno 9 jeho organizátorů a následně uzavřeny české vysoké školy. Odpovědnost za události v obci Lidice, kde podle archivu ze Štěchovic bylo prokázáno, že Frank osobně dával příkazy bezpečnostní policii v Praze a Kladně, aby obec Lidice byla srovnána se zemí a mužské obyvatelstvo nad 16 let zastřeleno, ženy transportovány dokoncentračního tábora a děti byly odvečeny na převýchovu a nevhodné usmrceny. Z doznání obžalovaného Franka bylo zjištěno, že sám obžalovaný navštívil obec Lidice minimálně třikrát. Poprvé 10. června 1942 po poledni, kdy celá akce vrcholila, a následně ještě dvakrát v době, kdy již probíhaly zahlazovací práce. Během těchto prací měly být zničeny všechny stopy tak, aby obec Lidice fakticky zanikla a mohla být vymazána z mapy. Obdobně dovozena odpovědnost za obec Ležáky, kde bylo 48 obyvatel odvezeno do Pardubic a následně 33 obyvatel zastřeleno a obec Ležáky vypálena. Odpovědnost shledal soud i ve způsobu provedení akce ve vesnici Zubří a při dalších podobných akcích.

Obžaloba popisovala jak cynicky nechal K. H. Frank vybudovat v Terezíně židovské Ghetto, když na veřejnost v zahraničí pronikaly zprávy o stavu a způsobu života

²²² SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 1339.

v židovských ghettech na území Říše a Protektorátu. Nacistické špičky se tak snažily přesvědčit komisi Červeného kříže o „humánním jednání“ a podmínkách, které v takových ghettech panovaly. Před naplánovanou návštěvou komise bylo Ghetto na tuto návštěvu dočasně adaptováno. Místa, kudy měla procházet komise vedena, byla náležitě připravena a budovy na této trase náležitě opraveny. Aby byla dokumentována „láska k dětem“, byl postaven velký dětský pavilon, jedna jeho místnost byla naplněna hračkami, v další byla zřízena dětská jídelna, kde každé dítě mělo dřevěnou sedačku s ručně malovanými obrázky, jiné místnosti byly upraveny jako pohodlné ložnice a uprostřed budov bylo zřízeno koupaliště pro děti. Za budovami bylo postaveno zábavné centrum, kde nechyběl ani kolotoč a jiné zábavné atrakce pro děti. Sokolovna a biograf byla upravena na taneční a přednáškový sál. Byly zřízeny kavárny a jiné společenské a reprezentativní budovy a nezapomnělo se ani na banku. Náměstí bylo zavezeno ornici, kde byla zaseta tráva a zřízen sad a hudební pavilonek. Domy na cestě, kudy komise měla procházet, byly upraveny na byty a původní obyvatelé vystěhováni na půdu. Lidé, s nimiž měla komise hovořit, byli pečlivě instruováni o tom, co mají říci. Před příchodem komise se provedla i generální zkouška. Soud neuvěřil tvrzení obžalovaného, že mu nebylo známo, že ke zřízení Ghetta došlo pouze z důvodu návštěvy komise Červeného kříže, a to pro jeho výlučné postavení jakožto jediného vedoucího protektorátních záležitostí v českých zemích.²²³

Výpověď svědka Theodora Hochause a tvrzení dalších svědků dokládá, že obžalovaný Frank ještě 2. května 1945 v Terezíně neváhal podepsat návrh se zvláštním řízením a popravou 53 osob. To již bylo v době, kdy Hitler spáchal sebevraždu a v Terezíně působil Mezinárodní červený kříž. Tvrzení obžalovaného Franka, že plnil pouze rozkazy, šlo tak jen stěží uvěřit.

V závěrečné řeči obhájce JUDr. Kamill Resler připomněl atmosféru v jednací síni to, že někteří svědci se pasovali do role žalobců a taktéž soudní znalci se neubránili subjektivnímu hodnocení právních otázek, neboť jejich posudky obsahovaly výroky s právním hodnocením, které přísluší pouze soudu. Obhájce připomněl, že MLS v Praze jednal v zastoupení Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku, který na MLS v Praze přenesl pravomoc v této věci. Resler se systematicky znovu vyjádřil ke všem bodům obžaloby a jednotlivým skutečnostem, které měly vyvrátit některá tvrzení

223 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 218-220.

veřejného žalobce ohledně zločinů, které byly uvedeny v obžalovacím návrhu. V závěrečné řeči JUDr. Resler znovu rozebral závěry znaleckých posudků z oboru mezinárodního práva a návrhy obžaloby. Ohledně poslanecké imunity uvedl: „...*bezpečně doloženo, že všechno, co bylo od 29. září 1938 do 5. května 1945 Německem prohlašováno nebo uznáváno u nás za právo, bylo ve skutečnosti jen komplexem aktů ryze faktických, právně irelevantních. Z toho plyne důsledek, ostatně ve shodě s pojetím žaloby, že obžalovaný zůstal československým občanem, že opatření stálého výboru ze dne 27. října 1938 Sb. č. 253, o zániku mandátů poslanců německé národnosti a stejně i rozhodnutí dr. Háchy o rozpuštění československého Národního shromáždění, jsou nicotná a že obžalovaný proto, ať to zní jakkoliv podivně, nepřestal být československým poslancem.(...) Proto by také musel soud obžalovanému sám vnutit ochranu poslanecké nedotknutelnosti, i kdyby si ten na ni nečinil nárok nebo kdyby se jí přímo vzpíral.*“²²⁴

Resler se v závěrečné řeči snažil Franka označit také za duševně nezpůsobilého, dokládal to na záběrech, které byly promítány u MLS v Praze a k nim uvedl: „*Viděli jste konečně na plátně obžalovaného, jak se zvednutou paží třeští své oko na německou vlajku s takovým výrazem v obličejí, že ho veřejnost v této síni provázela zaleklým, zdušeným smíchem. Rozpomeňte se na to, co vám v tomto okamžiku šlehlo myslí, nesnažte se tento pocit v sobě potlačit a odpověď pravdy bude: směšný, ale nebezpečný šílenec.*“²²⁵

Opět byly zdůrazněny tři polehčující okolnosti, které obžalovaný Frank vnímal jako zásadní. První bylo stálé úsilí o zabezpečení Protektorátu potravinami. Druhou polehčující okolností byla záchrana 30.000 Čechů, kteří měli být po atentátu na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha popraveni a kde si Frank v tomto činil osobní zásluhy, že při jednání přesvědčil A. Hitlera, aby upustil od kolektivního trestu, popravy zmíněných 30.000 Čechů, kterou Hitler požadoval. Třetí polehčující okolností měla být záchrana českého průmyslu, kterou zajistil dohodou s Malzacherem proti nařízeným destrukcím, kdy ustupující německá vojska měla ničit klíčový průmysl.

Mimořádný lidový soud v Praze, v senátu složeném z předsedy Dr. Vladimíra Kozáka a soudců z lidu Václava Koubka, Františka Kliky, Aloise Fiřta a JUDr. Vladislava Sutnara podle poradního protokolu uznal jednomyslně obžalovaného K. H. Franka vinným a odsoudil ho k trestu smrti.²²⁶ Soud vyslovil podle § 14 písm. a)

224 DRÁPAL, 2014, op. cit., s. 129.

225 Tamtéž, s. 129.

226 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 1292, Poradní protokol s. 5.

VRD pozbytí občanské cti navždy a podle § 14 písm. c) vyslovil, že celé jmění obžalovaného propadá ve prospěch státu a podle § 389 TrŘ byl obžalovaný povinen nahradit náklady trestního řízení. Obžaloby byl Frank v některých bodech částečně zproštěn tak, jak bylo uvedeno v rozsudku na straně 5 a 6. Ovšem ani tato skutečnost nepostačovala k tomu, aby byl vynesena jiný trest než trest smrti, a ani k tomu, aby poprava nebyla vykonána veřejně podle § 31 odst. 3 VRD. Obhájce zaslal prezidentské kanceláři žádost o milost, ovšem ta skončila bez odpovědi prezidentské kanceláře. Reslerovi se ještě podařilo vyjednat to, že odsouzený Frank nemusel mít během popravy spoutané ruce, za což mu byl Frank velmi vděčný.²²⁷

Průběh přelíčení byl tlumočen do angličtiny, francouzštiny, ruštiny a němčiny. Přelíčení bylo živě vysíláno rozhlasem. Každý den rozhlas informoval o hlavních událostech a průběhu jednacího dne. Jen v měsících březnu a dubnu se u MLS v Praze uskutečnilo celkem 28 jednacích dnů.²²⁸

Poprava se konala veřejně na velkém dvoře pankrácké věznice. Při jejím průběhu byli přítomni předseda MLS v Praze Dr. Vladimír Kozák, veřejný žalobce JUDr. Jaroslav Drábek, advokát Kamill Resler, vězeňští strážníci Beneš a Jankovský, kat a jeho pomocníci a soudní lékař MUDr. Navarra. Dále byli přítomni též novináři a filmaři, kteří z popravy pořizovali kamerový záznam a přítomna byla rovněž veřejnost, odhadem více jak pět tisíc lidí, mezi kterou nechybělo ani sedm lidických žen a další pozůstalí po obětech nacistického násilí.

Poté, co byl přiveden odsouzený, předseda senátu JUDr. Kozák přečetl rozsudek. Protože obžalovaný nežádal odkladného účinku a odpověď na žádost o milost nedorazila, byl rozsudek vykonán. Smrt u K. H. Franka nastala ve 13:35 hod. Poté následovala povinná hodina, kdy tělo muselo zůstat viset, než mohlo být sejmuto a odneseno do vězeňské márnice. V márnici byly vyjmuty Frankovy zlaté zuby a umělé oko, které bylo zabaleno do ponožky a které JUDr. Resler odevzdal v budově věznice.²²⁹

Důslednost obhájce byla příkladná, dne 7. prosince 1946, více jak půl roce po popravě, urgoval JUDr. Resler prezidentskou kancelář, že jeho žádost o milost nebyla doposud vyřízena. Odpověď dorazila teprve 30. prosince 1946 s vyrozuměním, že ministr spravedlnosti nepodal kladný návrh pro udělení milosti, a z tohoto důvodu považovala

227 DRÁPAL, 2014, op. cit., s. 144-145.

228 Tamtéž, s. 111.

229 Tamtéž, s. 145.

kancelář prezidenta republiky celou věc za vyřízenou.²³⁰

MLS v Praze, Karel Čurda a Viliam Gerik, sp. zn. Ls 1290/45

Ve spojeném trestním řízení projednával MLS v Praze případ dvou výsadkářů rotného Karla Čurdy a četaře Viliama Gerika. Oba byli příslušníky československé armády v Anglii a oba pojil podobný osud.

Četař Gerik nedokázal zvládnout špatnou situaci, do které se jejich paradesantní skupina ZINC dostala. Svou roli sehrál strach obyvatel Protektorátu a neochota poskytnout četaři Gerikovi pomoc a ubytování. Strach z trestního postihu zcela paralyzoval společnost. Několikaměsíční působení nového zastupujícího říšského protektora Heydricha, které mělo významný dopad na změnu chování obyvatel v Protektorátu způsobilo, že kontaktní adresy, které získali v Londýně, nebyly použitelné. Lidé se obávali tzv. agentů provokatérů, nikdo nevěděl, komu může důvěřovat. Souhra těchto okolností zapříčinila, že četař Viliam Gerik nedokázal zvládnout situaci a raději se dobrovolně přihlásil na gestapu.

Také Karel Čurda nebyl připraven na to, co po atentátu na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha bude následovat. Vyhlášení civilního výjimečného stavu a vyhlášky stanného práva včetně dalších odvetných opatření vyvolala předpokládaný dopad na psychiku obyvatelstva v Protektorátu. Dennodenní zatýkání osob, které byly podezřelé z účasti na atentátu nebo z pomoci útočnickům anebo jen atentát schvalovali a každodenní předčítání rozsudků smrti stanných soudů, psychicky nezvládl ani Karel Čurda. Dobrovolně se přihlásil na služebně gestapa a poskytl informace, které přispěly k dopadení útočníků. Poskytnutí těchto informací vedlo k vlně zatýkání a následným popravám osob, které výsadkářům pomáhaly anebo jim poskytovaly podporu.

Každý získal polovinu z vypsané odměny 10.000.000 K. Karel Čurda však za skutečné informace, které vedly ke zjištění místa, kde se skrývali výsadkáři, kteří atentát na Heydricha provedli. Oba výsadkáři byli stíháni vazebně a oba byli nakonec popraveni. Náčelník hlavní správy OBZ mjr. Bebřich Reicin již 30. května 1945 žádal o pokračování trestního stíhání proti bývalým příslušníkům československé armády Augustinu Přeučilovi²³¹, Karlu Čurdovi a Viliamu Gerikovi.²³² Polní soud I. armádního

²³⁰ Tamtéž, s. 137.

²³¹ Dlouhou dobu pracoval ve službách gestapa, když předal Němcům letadlo, se kterým přiletěl z Anglie. Za to získal odměnu 1.000.000 K.

²³² SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 208.

sboru v Praze usnesením čj. Pv 709/45-IX.-84 dne 24. listopadu 1945 postoupil trestní věc MLS v Praze.²³³

V hlavním přelíčení, které se konalo ve dnech 28. a 29. dubna 1947, bylo prokázáno, že roku 1942 jako příslušníci československé výsadkové skupiny, vysazené v týlu nepřátelské armády se spojili s gestapem a pomáhali při pátrání po jiných československých výsadkářích a osobách, které je přechovávali. Tímto jednáním opatřili nepříteli prospěch a způsobili škodu branné moci a vojenským podnikům republiky a jejich spojencům. Zároveň vyrazili nepříteli umístění výcvikových táborů československých jednotek v Anglii, jména jejich velitelů, výzbroj těchto jednotek a další skutečnosti a opatření, které měly zůstat utajeny, přestože věděli, že jsou povinni zachovávat mlčenlivost. Bylo tak prokázáno, že v době zvýšeného ohrožení republiky se na území Protektorátu, ale i mimo něj, dopustili zločinu vojenské zrady podle § 6 č. 1 a č. 2 ZoR. Dále se oba obžalovaní, Čurda do konce okupace a obžalovaný Gerik do roku 1943, dopustili podpory fašistického nebo nacistického hnutí tím, že se dobrovolně přihlásili a dali do služeb gestapa. Pro tuto organizaci oba pracovali jako placení informátoři a konfidenti. Karel Čurda používal krycího jména Karel Jerhot a stal se německý státním příslušníkem. Oproti tomu Viliam Gerik se snažil navázat kontakt s českým odbojem a znovu se do něj zapojit. Za tuto snahu byl gestapem zatčen a uvězněn. Jeho posledním místem věznění byl koncentrační tábor Dachau. Oba sami, nebo v součinnosti s jinými, způsobili ztrátu svobody většího počtu osob, a navíc u některých z nich zavinili jejich smrt.²³⁴

Obžalovaný Karel Čurda se měl trestného jednání dopustit tím, že v době zvýšeného ohrožení republiky zaslal anonymní dopis četnické stanici v Benešově, ve kterém označil pachatele útoku na Heydricha a totéž následně 16. června 1942 vypověděl na gestapu v Praze. Jeho oznámení vedlo k vypátrání úkrytu útočníků v kryptě kostela Karla Boromejského v Praze II, kde v důsledku tohoto jednání zavinil smrt Josefa Gabčíka, Jana Kubiše, Jana Hrubého, Jaroslava Švarce, Josefa Valčíka, Adolfa Opálky a Josefa Bubníka. Zároveň s tím vyrazil gestapu osoby, které mu poskytly úkryt, a ty osoby, o nichž věděl, že nějakým způsobem podporovaly jiné výsadkáře. Jednalo se o seznam několika desítek jmen²³⁵. Rovněž se měl obžalovaný Karel Čurda koncem

233 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 322.

234 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 625-626.

235 Viz písemné vyhotovení rozsudku str. 3 a 4.

roku 1942 dopustit spolupráce s gestapem, když předstíral, že jako parašutista hledá úkryt, aby vyzvěděl jména dalších výsadkářů, ale i dalších skutečností, což zapříčinilo ztrátu svobody dalších pěti osob. Obdobným způsobem v roce 1943 vylákal výsadkáře Františka Pospíšila z Prahy do Brna, kde jej odevzdal gestapu, to mělo za následek smrt tohoto výsadkáře.²³⁶

Také obžalovaný Viliam Gerik se v květnu 1942 vydával za parašutistu a získal informace od Josefa Svobody. Následkem tohoto jednání zapříčinil zatčení a smrt samotného Josefa Svobody, Aloisie Svobodové a Ireny Svobodové a ztrátu svobody Alžběty Pužmanové.²³⁷

Tím se měli oba obžalovaní dopustit zločinu proti státu podle § 1 VRD, zločinu proti státu podle § 3 odst. 1 VRD, zločinu proti osobám podle § 7 odst. 1 a 3 VRD a obžalovaný Čurda navíc zločinu udavačství podle § 11 VRD.²³⁸ Senát MLS v Praze ve složení předsedy soudce Amose Pokorného a soudců z lidu Josefa Hlaváče, Zdenky Herdové, Josefa Hejbla a Václava Kinkory uznal oba výsadkáře jednomyslně vinnými a odsoudil je k trestu smrti. Dále bylo v poradním protokolu podle § 339 TrŘ určeno pořadí výkonu trestu smrti. Jako první byl popraven Viliam Gerik a jako druhý Karel Čurda. U obou byla vyslovena ztráta cti navždy, ztráta celého jejich majetku a bylo rozhodnuto, že náklady trestního řízení jsou nedobytné.²³⁹

Rozdíl v jednání Karla Čurdy a Viliama Gerika, sp. zn. Ls 1290/45

Osudy obou výsadkářů se zdají skutečně velmi podobné, oba nezvládli tlak okolností a přihlásili se na gestapu, kde museli následně vypovídat. Oba řešili záchranu nejen vlastního života, ale také životů svých blízkých a rodinných příslušníků. Tyto okolnosti bezpochyby ovlivnily jejich další rozhodování. Podobnost však lze spatřovat jen do okamžiku jejich přihlášení na úřadovně gestapa. Naopak odlišně lze hodnotit okolnosti jejich přihlášení a důsledky jejich výpovědí, a zejména následný způsob spolupráce s německými orgány.

Určitou neobjektivitu v předjímání soudních rozhodnutí lze pozorovat již během vyšetřování a zajištění obviněných. Náčelník hlavní správy OBZ major Bedřich Reicin po opětovném dopadení Viliama Gerika, kterému se podařilo 1. června 1945 při denní

236 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 621.

237 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 625.

238 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 618.

239 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 612.

vycházce vězňů uprchnout z vazby, při jeho předání 14. června 1945 ve zprávě čj. 924/I-taj.zprav.45 uvedl: „*Dodáváme Vám opět zločince Viliama Gerika svého času tam již dodaného, který však uprchl a byl bezpečnostními orgány znova dopaden. Žádám, aby bylo učiněno co nejprísnější opatření proti jmenovanému, ježto týž obdržel od Gestapa 5 Mil.K za prozrazení českých lidí, kteří se zúčastnili atentátu na Heydricha.*“²⁴⁰ Ze zprávy je na první pohled patrné, že ještě před tím než došlo k jeho obžalobě a odsouzení, označil ho major Reicin za zločince a učinil skutkové zjištění a následně tvrzení ohledně způsobu získání peněz. Obdobné zprávy přicházely z různých míst republiky. Dalších podobně „zaručených“ a „hodnověrných“ informací je ve spise více. Příkladem může být sdělení formou dopisu ze dne 11. října 1945, kde úřednice repatriačního odboru ministerstva ochrany práce a sociální péče Růžena Šikýřová uváděla, že byla v roce 1942 důvěrně upozorněna předsedou *Rolnické pokladnice v Nových Zámcích*, statkářem Arnoštem Rozsívalem z Malého Váradu, že rodina Gerikova ze slovenského Meděru si uložila u této instituce větší částku peněz, jednalo se údajně kolem 100.000 K. Přičemž tato rodina nebyla nikdy tak movitá, aby mohla tak velkou částku naspořit. Rovněž uvedla skutečnosti, že z doslechu ví, že četař Gerik jezdil velmi často do Berlína k Himlerovi, že se dal do služeb gestapa, kde dostal služební auto a sbíral parašutisty po bývalém Protektorátu. Za takové zrádcovské služby dostal 10 milionů korun. To uvedla Růžena Šikýřová, která od dubna 1940 působila u přesídlovací komise, která podléhala ministerstvu vnitra v Budapešti.²⁴¹ Přestože se na první pohled jedná o nepravdivé informace, je zřejmé jaké nálady a fámy se ve společnosti šířily.

Při hlavním přelíčení soud zjistil, že mnozí čeští občané odmítli poskytnout parašutistům pomoc, bez které se jejich další činnost v Protektorátu stávala prakticky nemožnou. Soud však nevzal tuto skutečnost jako polehčující okolnost do úvahy. Jako k polehčující okolnosti nepřihlédl soud ani k tomu, že v souvislosti se špatnou navigací byl výsadek proveden u Gbel na Slovensku namísto plánovaného Buchlova na Moravě. Navíc měl výsadek poškozenou vysílačku a německé hlídce se podařilo zadržet jejich velitele npor. Pechala. Hlídku se mu sice podařilo zneškodnit, ale přišel o doklady, čímž byla jeho totožnost prozrazena. Proto Pechal celou skupinu dočasně rozpustil a každý musel jednat samostatně. Naproti tomu veřejný žalobce namítal, že k plnění těchto úkolů byli zájemci vybíráni dobrovolně, a při výcviku jim bylo doporučeno raději spáchat

240 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 253.

241 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 311.

sebevraždu, než se dát zajmout. Pro tento účel měl každý parašutista ampuli s jedem a před výsadem každý z výsadkářů musel složit přísahu, že učiní vše podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Každý byl před plněním úkolu upozorněn, že gestapo má postupy, jak ze zajištěných dostat požadované informace. Z toho soud dovodil, že obžalovaný musel vědět, že pokud se dobrovolně přihlásí, bude přinucen informace prozradit.²⁴² Jako četař československé armády měl výslovnou povinnost zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které měly zůstat utajeny pro obranu republiky. Informace, které obžalovaný četař Gerik poskytl, označili znalci za informace, které měly zůstat utajeny.²⁴³

Způsob jakým Karel Čurda vešel ve styk s gestapem dokládají svědecké výpovědi Josefa Chaluského, Heinze Jantura a Josefa Wittka, dále zprávy vojenského zpravodajství a tajná zpráva pražského gestapa z 25. června 1942 o vysvětlení atentátu, ale i jeho vlastní doznání. Rozdílný způsob spolupráce je patrný i z rozsudku. *„Jednak udal v dopise zaslaném anonymně 13. června 1942 četnické stanici v Benešově jako útočníky na Heydricha parašutisty Josefa Gabčíka a Jana Kubiše, jednak toto udání opakoval 16. června 1942 ústně u gestapa v Praze a připojil takové okolnosti, že jeho údaje vedly k vypátrání obou útočníků a jiných parašutistů v Kostele Karla Boromejského v Reslově ulici v Praze. Německé vojsko pak v ranních hodinách dne 18. června 1942 obklíčilo tento kostel a v něm po hrdinné obhajobě našli smrt parašutisté Josef Gabčík, Jan Kubiš, Jan Hrubý, Jaroslav Švarc, Josef Valčík, Adolf Opálka a Josef Bublik. Obžalovaný udání učinil úmyslně a v plném vědomí jeho důsledků, jen aby sobě zajistil život a bezpečnost. Příčinná souvislost mezi udáním obžalovaného Čurdy a smrtí sedmi parašutistů je plně prokázána tajnou zprávou pražského gestapa o vysvětlení atentátu, z níž plyne, že před Čurdovou zradou neměli Němci žádných stop po útočnicích. Protože pak obžalovaný Čurda učinil udání zřejmě v zájmu nepřítele, a to pro skutečnou činnost uvedených parašutistů, a že se tak stalo v době zvýšeného ohrožení republiky, je činem dána skutková podstata zločinu udavačství podle § 11 retr. dkr.“²⁴⁴*

V rozsudku je uvedeno, že oba obdrželi odměnu každý ve výši 5.000.000 K. To dokládají i výpisy z účtů *Kreditanstalt der Deutschen*, které tvoří součástí spisu. U obžalovaného Karla Čurdy byl důvod pro vyplacení odměny zřejmý. Jeho výpověď

242 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 619, rozsudek s. 7-8.

243 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 620, rozsudek s. 9.

244 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 621 a 622, rozsudek s. 12-13.

přímo pomohla k dopadení výsadkářů, kteří atentát provedli. Soud již v rozsudku neuvádí, z jakých důvodů dostal odměnu obžalovaný Gerik. Informaci však lze dovodit z výpovědí, které probíhaly před vojenským prokurátorem a vyšetřujícím soudcem MLS v Praze. Odměnu pro Gerika pomohl zajistit Oskar Fleischer, ten na něj také nechal následně polovinu odměny převést. Původně však měl celou odměnu za dopadení útočníků na Heydricha získat K. Čurda, ale Oskar Fleischer zamýšlel si oněch 5.000.000 K ponechat pro svou potřebu. Proto nechal polovinu této odměny vyplatit Gerikovi na vkladní knížku u společnosti *Kreditanstalt der Deutschen*. Podle výpovědi počítal s tím, že si po válce za tyto peníze koupí statek v Polsku. Při každém setkání tuto skutečnost Gerikovi připomínal.²⁴⁵ Tomu nasvědčuje i to, že po válce byla tato suma prakticky celá zajištěna. Oproti tomu K. Čurda s penězi volně disponoval, což dokládají pravidelné výběry z vkladní knížky.

Obžaloba jim oběma kladla za vinu, že spolupracovali s gestapem, ale i v jejich spolupráci lze nalézt několik významných rozdílů. Prvním rozdílem je počet zatčených a popravených osob, kterou jejich dobrovolná výpověď zapříčinila. Soud dovozoval, že Čurdova obsáhlá výpověď z 16. června 1942 zavinila smrt několika set lidí. Při výslechu udal podrobně místa pobytu všech osob, které mu poskytly pomoc v době od seskoku až do jeho přihlášení na gestapo, a to i přesto, že věděl o vyhlášeném stanném právu, a musel si být vědom, že uvedené osoby budou zatčeny a mnohdy včetně rodinných příslušníků i popraveni. Navíc musel vědět, že prostřednictvím výsledků těchto osob získá gestapo další informace, které zapříčiní další následnou vlnu zatýkání a poprav. Soud k tomu ve svém rozhodnutí uvedl: „*Gestapo na základě jeho údajů provádělo hned v různých krajích Čech rozsáhlé zatýkání prozrazených osob i jejich rodin a od nich vynutilo pak svými metodami další údaje, takže počet zatčených osob v souvislosti s prozrazením obžalovaného Čurdy dosáhl několika set, které byly až na malé výjimky vesměs popraveny.*“²⁴⁶ Dále následoval na straně 13 a 14 rozsudku výčet osob, případně odkazy na další seznamy osob, které byly v této souvislosti popraveny. Skutečnost, že Němci na základě stanného práva popravují i rodinné příslušníky musela, být podle soudu Čurdovi známa, jelikož i on u soudu uvedl: „*Plyne to i z jeho doznání, neboť udává, že se přihlásil v obavách o svůj život i o život svých příbuzných.*“²⁴⁷

245 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 221.

246 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 622, rozsudek s. 13.

247 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 622, rozsudek s. 14.

Krom toho měl soud za prokázané, že se Karel Čurda aktivně zapojil do spolupráce s pražským gestapem. Minimálně dvakrát přijal úkol jako tzv. agent provokatér. Poprvé ve Studenci na Moravě, kde se měl infiltrovat do místního odboje a vyzvědět informace, které gestapo potřebovalo. Tímto úkolem ho pověřil konfident gestapa Nachtmann. A podruhé na akci, při níž byl dopaden výsadkář František Pospíšil, který se skrýval v Brně. Na příkaz gestapa Čurda vylákal Františka Pospíšila do Prahy, kde byl následně zatčen. Gestapo se poté ještě radilo s Čurdou, zda lze využít Pospíšila jako konfidenta gestapa. Z důvodu jeho vlastenectví však Čurda tuto spolupráci nedoporučil.²⁴⁸

U obžalovaného Gerika měl MLS v Praze za bezpečně prokázané, že prozradil des. Svobodu, který sloužil v zahraniční armádě v Aglii a jehož otec měl sodovkárnu u Kladna. Ze svědeckých výpovědí Josefa Chalupského a Alžběty Pužmanové měl soud dále zjistit, že gestapo vyslalo obžalovaného k Josefu Svobodovi do Slaného, kde měl vyzvědět, zda se tam ukrývají výsadkáři, kteří seskočili v křivoklátských lesích. Podle tvrzení obžalovaného Gerika mu měl gestapák Fleischer sdělit, že mají zjištěno, že u Josefa Svobody v určité době pobývali výsadkáři.²⁴⁹ Zároveň obžalovaného Gerika upozornil, že Svobodu sledují, a že zatím nedošlo k jeho zatčení jen proto, aby od něj mohli získat informace, kde se výsadkáři ukrývají. Gerik sice úkol splnil, ale podal hlášení, že Svobodovi není známo, kde se výsadkáři ukrývají. V hlášení záměrně neuvedl, že u Svobodů hovořil též s Alžbětou Pužmanovou, která tehdy nebyla zatčena. Soud však obžalovanému neuvěřil a v odůvodnění rozsudku konstatoval: *„Kdyby to bylo gestapo už předtím bezpečně zjistilo, bylo by zajisté užilo jiných prostředků. Obž. Gerik přinesl zprávu kladnou, takže tím gestapo zjistilo jednu ze záchytných stanic těchto parašutistů. Obžalovaný tedy již tím, že gestapu prozradil otce des. Svobody, zvláště pak tím, že pro gestapo vypátral, že u Josefa Svobody se ukrývají parašutisté, způsobil smrt tří obyvatel republiky a ztrátu svobody dalšího obyvatele, Alžběty Pužmanové. Ostatně obž. Gerik byl gestapem odměněn pěti miliony korun. Třebas tato odměna mohla mít zároveň i jiné pozadí, přece nelze pochybovat o tom, že nějakou zásluhu si Gerik musil získat, a že se ve své konfidentské službě musil něčím vykázat.“*²⁵⁰

Při výměře trestů oběma obžalovaným soud zvažoval i polehčující okolnosti.

248 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 623-624, rozsudek s. 16-17.

249 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 624, rozsudek s. 18.

250 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 625, rozsudek s. 19-20.

U obou byla polehčující okolností jejich zachovalost a jejich doznání. U obžalovaného Gerika vzal soud jako polehčující okolnost i to, že se pokusil „o návrat na cestu povinností“²⁵¹. Naopak jako přitěžující okolnost soud spatřoval ve skutečnosti, že obžalovaný Gerik spáchal tři zločiny, z nichž u dvou hrozil trest smrti. Protože měl soud prokázané, že zavinil smrt celkem tří československých občanů, uložil obžalovanému Gerikovi podle § 7 odst. 3 VRD rovněž trest smrti.²⁵² Soud zhodnotil poměr viny a možných polehčujících okolností a závěry shrnul takto: „*Obžalovaný Gerik se sice pokusil vzepřít gestapu a navázat styky s ilegálními skupinami a byl za to gestapem potrestán těžkou vazbou v Terezíně, a pak po dvě léta v Dachau, kde se rovněž snažil být prospěšným odporu proti německému nepříteli, ale tyto zásluhy jsou nepatrné ceny v porovnání s těžkými zločiny, kterých se předtím dopustil. Proto neshledal soud důvodů k použití § 29, odst. 2 nebo § 16, odst. 2 retr. dekr.*“²⁵³ Jinak řečeno soud neshledal takové polehčující ani jiné okolnosti, v důsledku kterých by se mohl zdát trest smrti nepřiměřeně přísným, a mohl tak uložit alternativně trest těžkého žaláře od dvaceti let až na doživotí.

MLS v Praze, František(Franz) Jenne, sp. zn. Ls I 32/45

Posledním zde dokumentovaným zločinem, který projednával MLS v Praze, je případ vězeňského dozorce Františka Jenneho. Z trestního spisu je patrné, jaké poměry panovaly v době okupace ve věznici v Ruzyni. Jak bude dále uvedeno, výše a druh trestu zdaleka nezávisel jen na pomyslném žebříčku důležitosti obžalovaného v rámci Protektorátu nebo Říše. Odsouzen k trestu smrti mohl být i „obyčejný“ vězeňský dozorce.

František²⁵⁴ Jenne se narodil 21. srpna 1915 v obci Rudolfov u Českých Budějovic a přihlásil se k německé národnosti. Od roku 1935 byl politicky organizován v SdP. V letech 1936-1938 sloužil jako voják pěšího pluku v československé armádě. V roce 1939 se stal členem NSDAP, ovšem jak ve výpovědi uváděl, byla důvodem jeho vstupu podmínka zaměstnavatele v německém podniku Hardmuth, kde mu naznačili, že pokud je zaměstnán v německém podniku, měl by být organizován ve straně. V červenci 1939 narukoval do německé armády, ve které sloužil 16 měsíců. Z armády byl propuštěn 1. dubna 1941. Na vlastní žádost byl roku 1941 přijat jako vězeňský dozorce na politické

251 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 625, rozsudek s. 20.

252 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 625, rozsudek s. 20.

253 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 626, rozsudek s. 21.

254 V rozsudku je jeho jméno uvedeno jako Franz Jenne.

oddělení německé státní policie na Pankráci. Posledním místem jeho pobytu se stala Praha XII, ulice Příbinova čp. 14, kde také 8. května 1945 došlo uniformovanou policií k jeho zatčení.²⁵⁵

Krátce po jeho zatčení do protokolu z 8. června 1945 uvedl, že na základě žádosti byl v roce 1941 přijat jako dozorce vězňů u gestapa v Praze. Téhož roku vykonával funkci dozorce v policejní věznicí na Pankráci, kde měl na starosti politické vězně. Na dotaz vyšetřujícího soudce uvedl, že politické vězně tloukl jen jako ostatní dozorcí a upřesnil, že na počátku roku 1941 nebo 1942 ztloukl pouze jednoho vězně do bezvědomí, a to pro přestupek na základě výtky jeho nadřízeného, neboť tento vězeň nedodržel vězeňský řád. Žádným jiným způsobem než bitím vězně údajně nemučil. Ovšem v tom samém protokolu popisoval zvyky, kdy dozorcí nechávali vězně stát celou noc v zimě na chodbě. Též se musel účastnit týrání vězňů hladem, ale to vždy jen na rozkaz, pokud při výsleších nechtěli mluvit pravdu. Takových týrání se údajně museli zúčastnit všichni dozorcí bez výjimky. V závěru protokolu Jenne odmítal, že by se účastnil poprav vězňů.²⁵⁶

Později se již Jenne obhajoval tím, že se nehlásil dobrovolně do služby gestapa, ale byl na tuto pozici přidělen úřadem práce. Způsob výkonu se přičil jeho povaze, ale tuto práci musel vykonávat podle rozkazů jeho představeného Sopy. Vězně musel skutečně několikrát uhodit, neboť to po něm bylo vyžadováno jeho představeným, ale vždy se jednalo o provinění proti vězeňskému řádu, a navíc u vězňů pro kriminální delikty. Mnohé vězně, kteří museli stát celou noc před kobkou, buď pustil do kobky nebo je alespoň nechal si sednout na židli, ale to jen v případech, kdy věděl, že není nikým sledován.²⁵⁷

Z výslechů vyplývá, že Jenne udržoval kontakty i s některými významnými vězni. Na jaře roku 1941, když byl zatčen ministerský předseda gen. Ing. Alois Eliáš, Jenne uvedl: *„Bylo s ním jednáno jako se zvláštním vězněm. Jeho kobka nebyla nikdy zamčena, dostával denně noviny, a to Národní politiku a der Neue Tag. Skorem denně pro něho přijel referent z Pečkova paláce a podle jeho vypravování se skorem denně scházel s manželkou. Přinesl si denně po návštěvě sebou do kobky potraviny a kuřivo. Denně se mohl procházeti po vězeňském dvoře jak dlouho chtěl. Často jsem se s ním procházel*

255 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 7.

256 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 5.

257 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 49-50.

po nádvoří. Ptal se mně odkud pocházím, že dovedu česky, řekl jsem mu, že ze zdejšího kraje, a že bylo vždy mojí snahou naučiti se česky. (...) Generál Eliáš mě měl rád a řekl, že až bude po válce, že mně obstará jiné místo, ježto se prý toto pro mě nehodí a ptal se mě jaké mám civilní povolání. Často se bavil o zahradnictví a zemědělství. Často mě vyzval abych k němu přišel do kobky ve volné chvíli, že prý je mu je samotnému v kobce smutno. Tomuto přání jsem vždy vyhověl.²⁵⁸ Generál Eliáš měl povolené návštěvy. Plukovník Kropáček ve věznici obdržel od gestapa povolení k denní návštěvě generála Eliáše. Návštěvy se uskutečňovaly každý večer od 19:00 do 20:00 hod. v cele generála Eliáše.²⁵⁹

Úplně jinak popisoval nakládání s vězněm Josefem Mašínem z odbojové skupiny ON s krycím názvem Svatí tři králové (*Heilige drei Könige*), jak mělo gestapo tuto skupinu pojmenovanou. K této věci Jenne vypověděl: „Při nástupu služby v pankrácké věznici v roce 1941 začátkem listopadu zjistil jsem, že v jedné kobce leží člověk, který měl spoutané ruce. Ptal jsem se ho proč je spoután, načež mně odpověděl, že prý proto aby gestapu neutekl. Jednalo se o plukovníka Mašína. Ptal se mě odkud pocházím, že tak dobře mluvím česky. Řekl jsem, že z Č. Budějovic. Mašín mě vypravoval, že Budějovice dobře zná, jelikož tam sloužil u 5.děl. pluku. Jednou v neděli při kontrole kobek zjistil jsem, že Mašín není přítomen v jeho kobce. Asi v 10 hod. dopoledne přišli dva úředníci gestapa, které jsem neznal, a kteří plukovníka Mašína přivedli od výslechu ve svěrací kazajce. U hlavního vchodu do naší věznice předali Mašína a odtamtud byl chodbaři odnesen do kobky. Můj velitel stráže a já jsme svlékli Mašínovi kazajku a podle rozkazu byl velitelem stráže zase spoután. Mašín byl hrozně stlučen, až mně hrůzou vstávaly vlasy na hlavě, protože jsem něco takového nikdy v životě neviděl. Při zatčení byl střelen do nohy a měl mimo to hnisavé rány na zadnici. Zeptal sem se Mašína, kdo ho tak zřídil. Odpověděl mně: „To ti psi od gestapa.“ Je mě známo, že Mašín se pokusil o sebevraždu tím, že plnou silou narazil na tělesa ústředního topení a roztránil si tím lebku. Zranění na hlavě však nebylo smrtelné. Jak se dozvěděl od Soppa²⁶⁰, na ošetřovně za tento čin ještě několikrát Mašína uhodil. Mašína odváželi většinou v noci k výslechu do Pečkova paláce. Podotýkám, že Mašín dostával mnoho jídla. Později byl dán k Mašínovi na kobku nějaký Vojtěch Vrnata, který měl Mašína ošetřovat a zároveň vyzvídat. Jednou měl u sebe

258 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 38-39.

259 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 38.

260 Jednalo se o velitele věznice (*Untersturmführer*).

*Mašín žiletku a chtěl si, přestože byl spoután, podřezat žíly. Chtěl si také podřezat krk. Oboje se mu však nepodařilo. Jak se dostal k žiletce není mně známo.*²⁶¹

V průběhu vyšetřování došlo k uveřejnění výzvy v tisku, aby se přihlásili případní svědci, kteří mohou podat svědectví z doby, kdy Jenne působil ve věznici jako vězeňský dozorce. Díky této výzvě začalo přibývat přímých, ale i nepřímých svědků, kteří potvrzovali s jakou brutalitou s vězni samotnými zacházel. Během vyšetřování docházelo k hromadění důkazního materiálu a Jenne byl několikrát konfrontován s těmito novými skutečnostmi. Obraz „obyčejného“ vězeňského dozorce začal dostávat zcela novou podobu sadistického dozorce. Opět se hájil tím, že jednal na rozkaz nadřízených. Jeho výpovědi byly postupně podrobnější. Dotazován byl již na konkrétní činnosti, sám příjem vězňů popisoval takto: *„Dělal jsem asi 14 dní denní službu na chodbách věznice v průvodu staršího dozorce. Po zaučení jsem dělal samostatně službu podle vězeňského předpisu. Byl jsem přidělen k hlavní bráně a po příchodu vězňů z Pečkova paláce bylo mým úkolem každého vězně prohlédnout a upozornit, že nesmí mezi sebou mluvit. Po zápisu odevzdaných věcí byl každý vězeň odveden do kobky, kde byl ponaučen jak se musí chovat.*²⁶². Teprve, když začali vypovídat přímí svědci, většinou vězni, kteří věznění přežili, začalo dostávat jeho jednání konkrétní podobu. Svědek František Stejskal z Čakovic u Prahy popsal poměrně jiný způsob příjmu vězňů, když byl on sám v říjnu 1943 zatčen gestapem a byl přítomen v přijímací kanceláři, kde službu konal právě František Jenne. Spolu s ním na příjmu bylo ještě několik dalších vězňů a tři ženy. Svědek popisoval v protokolu čj. Ls I. 32/45/34 příjem takto: *„Všichni noví jsme museli vystoupit z řady, kde nám každému na uvítanou dal pár facek, a postavil nás po prohlídce kapes a vyndání všech věcí nosem ke zdi na vzdálenost asi 1 cm. Při tom každých pět minut někomu uštědřil kopanec anebo pěstí nám dal ránu do hlavy až si o zed' rozrazil obličej. Vedle mne stojící muž, asi 40 letý, který dostal též ránu do hlavy, a z nosu se mu řinula krev, ohnul se pro kapesník, který měl před sebou na zemi, aby zastavil krvácení. To rozzuřilo Jenneho takřka k nepřičetnosti. Vrhнул se na krvácejícího muže, začal jej kopat a tlouci hlava nehlava, až se tento svalil a upadl do bezvědomí. Jenne zavolal na hausarbeitry, aby přinesli vodu, a na oběť celou konev vylil. Ta se probrala z bezvědomí, a začalo týrání znovu. Po tom poručil, aby zvednul ruce vzhůru, a udělal 20 dřepů, přitom jej chytil za krk, a násilím s ním ty dřepy dělal. Onen muž upadl znovu*

261 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 36-37.

262 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 18.

do bezvědomí, a Jenne snažil se kopáním do zad jej probudit. Onen muž byl již tak zmučen, že nejevil známky života. Jenne znovu zavolal hausarbeitsy, „aby tu svini českou odtáhli“. Víc jsem nešťastného spoluvězně nespatriil. Po té se Jenne věnoval opět nám, kde střídavě fackování opakoval, a nevynechal ani přítomné tři ženy. Toto vše jsem zažil za pouhé čtyři hodiny stání u zdi.²⁶³ Případně i nepřímé výpovědi, kdy svědek František Klíma jako vězeň vyslechl rozhovor, který vedl Jenne se svým kolegou, kde vykládal o jeho horlivosti: „Jenne měl v ruce zcela nový klacek a říkal svému kolegovi, že ten starý klacek přerazil o Žida v oddělení IV. Za chvíli se mi podařilo zjistit, že je to rukověť od okna v kobce. Pomocí této rukověti, asi 150 cm dlouhé a 4 cm silné se v kobce otvíralo a zavíralo okno.“²⁶⁴

Svědci charakterizovali Jenneho jako člověka nízkého intelektu, rozpolcené povahy, neurvalý surovec, který velmi často nad rámec uložených povinností týral vězně z malicherných příčin. Svědci popisovali, že podněty ke zvýšení agresivity byly dvojího druhu. Jednak to bylo při nedostatku kuřiva a v druhém případě se jeho agresivita stupňovala, pokud věděl, že může být sledován svým nadřízeným.²⁶⁵

Veřejný žalobce 5. října 1945 podal návrh na zahájení trestního řízení. Františka Jenneho obvinil a následně obžaloval z několika zločinů, neboť v době zvýšeného ohrožení republiky se stal členem zločinecké organizace gestapa ve smyslu § 2 VRD, a to v letech 1941-1945. A dále byl obžalován ze zločinu vzdáleného účastenství na vraždě podle § 137 TrZ. A rovněž byl obžalován, že sám, ale i v součinnosti s jinými, způsobil obyvatelům republiky těžké ublížení na těle, a to na větším počtu osob. Tímto jednáním měl obžalovaný spáchat zločiny proti státu podle § 2 VRD, zločin proti osobám podle § 5 odst. 1 písm. a) VRD a zločin proti osobám podle § 7 odst. 2 VRD.²⁶⁶

Z provedeného hlavního přelíčení měl soud za prokázané, že se obžalovaný skutečně stal členem gestapa. Obžalovaný se sám k tomuto členství doznal, a rovněž byla tato skutečnost prokázána i z listinných důkazů. Prostřednictvím převážně svědeckých výpovědí soud bezpečně zjistil, že obžalovaný se účastnil týrání vězňů a na těchto činech se také aktivně podílel. Asi jeden z nejhorších činů, na kterém měl Jenne spoluúčast, představovalo mučení a následná vražda Doc. Vladimíra Tůmy. Docent Karlovy univerzity a České techniky v Praze, který byl 23. února 1945 zatčen a odvezen

263 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 105.

264 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 58.

265 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 55.

266 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 65.

do Petschova paláce v Praze, kde byl nejprve okraden a následně při výsleších byl surovým způsobem zbit, jak dokládá spis. Při jeho výslechu 26. února 1945 v Petschově paláci postupovalo gestapo opravdu nelidským způsobem. „...byl přeložen přes stoličku a dvě dvojice mužů – gestapáků – které se střídaly, bili ho býkovci vždy tak dlouho, dokud neomdlel, pak ho vzkřísili a bili znovu. Komisař mu řekl, že mají devět stupňů mučení a desátá jest rána z milosti. Komisař při výslechu mu přiložil pistoli do týla, a pak na čelo a ptal se, jak chce být zastřelen. Po tomto výslechu měl docent MUDr. Tůma na zadní části těla na obou stranách rány velikosti koruny s prosakující krví, a to až do podkolení, rozbité kotníky, nehty na obou nohách od pošlapání úplně modré.“²⁶⁷ Ale i další výslechy byly obdobně kruté a nelidské. V protokolu popisovaný výslech z 1. března 1945, tedy pár měsíců před koncem války, probíhal takto: „...při výslechu v Petschově paláci byl bit jezdeckým bičikem přes chodidla tak, že chodidla byla prosekána a prsty zmodralé, pak mu svázali ruce vzadu za koleny, protáhli železnou tyč pod prsa, vytáhli ho do výše a při houpání bili, opět dvě střídající se dvojice mužů až do omdlení; když omdlel, otevřeli na něho okno, jakmile nabyl vědomí, pokračovali v bití. V této visací poloze byl také sekán dráty přes hlavu, zejména přes čelo a přes klouby na nohou a švihán přes nehty rukou a nohou a vytrhávali mu rukou vlasy na zadní části hlavy. Po tomto výslechu vyhlížely jeho ruce jako by se prodíral kamením a konečky prstů s nehty si sedřel, nemohl vůbec chodit, na těle, obzvláště na hýždí se rozpadala tkáň, ze které vytékal hustý hnís, nohy byly rozbité až do podkolení a poraněné pravé koleno.“²⁶⁸ Po tomto způsobu „výslechu“ byl docent Tůma ve vězeňské nemocnici až do 9. dubna 1945, následně byl přemístěn do cely č. 350 a později do cely č. 14. Z této cely byl večer 19. dubna gestapákem Aurichem vyveden, když na docenta Tůmu zařval „Tůma raus!“. Další část protokolu popisuje cynismus, který ve věznicích panoval: „Spoluvězňové Václav Suchánek a Jan Král Tůmu postavili, Suchánek mu chtěl obléci kalhoty. Gestapák řekl: „Ty už nebudeš potřebovat!“ a výsměšně se ptal doc. MUDr. Tůmy: „Cos dělal s prdelí?“ Docent Vladimír Tůma chtěl s sebou vzít láhev na močení a gumový kruh, ale gestapák mu řekl, že to přijde pro sanitu, že on půjde vedle na celu. Docent Tůma kývnul na spoluvězně; věděli, že je to konec. Těžce odcházel, snažil se jít rovně, vlekl za sebou pytel s prádlem a prostěradlem, které nemohl unést. Byl odveden do tzv. malé umývárny, kde gestapáci vraždili vězně a zavražděn byl patrně oběšením nebo zardoušením. Při této

267 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 89.

268 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 89.

vraždě byli patrně gestapáci: Aurich, Jenne, Kellner t.zv. „popravčí četa“; snad byl při popravě i policeimeister Weisner.²⁶⁹ Na konci tohoto protokolu je seznam důkazů, kterými byl prokázán popisovaný skutkový děj v této věznici. Jednalo se o ohledací list č. 63747 v nemocnici na Pankráci a dále dlouhý seznam svědků, mezi kterými jsou i zmiňovaní spoluvězni.

Proto VIII. senát MLS v Praze po provedeném hlavním přelíčení, které se konalo 22. listopadu 1945, uznal obžalovaného vinným ze zločinu proti státu podle § 2 VRD, ze zločinu proti osobám podle § 5 odst. 1 písm. a) VRD a zločinu proti osobám podle § 7 odst. 2 VRD. Za tyto zločiny byl obžalovaný podle § 5 odst. 1 VRD se zřetelem k ustanovení § 34 TrZ odsouzen k trestu smrti. Dále podle § 389 TrŘ k náhradě nákladů trestního řízení a zároveň soud vyslovil podle § 14 písm. a) VRD pozbytí občanské cti navždy a podle § 14 písm. c) VRD též propadnutí celého jmění obžalovaného státu.²⁷⁰

Přesto, že se jedná o rozsudek s absolutním trestem, je velice krátký, jeho délka je pouze jeden a půl strany textu, a to včetně všech formálních náležitostí. Odůvodnění je velmi strohé, soud se odvolává na svědecké výpovědi a provedené důkazy. V rozsudku byla zdůrazněna rozkoš obžalovaného v surovostech a jeho spoluúčast na popravách bez řádného soudu, která byla popisována takto: „*Obžalovaný doznává, že byl členem Gestapa a že týral vězně – přičemž se hájí tím, že tak činil toliko na příkaz svého představeného Soppy, a jest usvědčován shora jmenovanými svědky, kteří sami okusili jeho týrání, že tak činil, i když Soppa ani přítomen nebyl, tedy z pouhé rozkoše a surovosti – popírá, že by byl jakkoliv vzdáleně účasten na vraždách ve věznici dozorcí páchaných, leč v tomto směru jest usvědčován i některými shora zmíněnými svědky, kteří spatřili obžalovaného, jak vynáší z cely či sklepních místností popravené vězně, tak zejména i mrtvolu docenta Dra Tůmy.*“²⁷¹ Jak vyplývá z poradního protokolu, výrok o vině a výrok o trestu byl jednomyslný.²⁷²

Trest smrti byl vykonán téhož dne ve 14:15 hod. za účasti předsedy senátu MLS v Praze JUDr. Nováka a soudců z lidu Františka Kučery, Dr. Nechvíleho, Františka Schüsselkorba a Čenka Boháčka. Dále veřejného žalobce Dr. Kotvy a obhájce Dr. Brandy, advokáta v Praze II., vězeňského lékaře MUDr. Navary, vězeňského duchovního a dožádána byla asistence vězeňských a policejních orgánů z Prahy.

269 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 89.

270 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 112.

271 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 112.

272 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 111.

Podle úředního záznamu o průběhu popravu a ohledacího listu došlo k vydání těla popraveného patologickému ústavu k vědeckým účelům.²⁷³

4.7 Rozhodovací praxe MLS a interpretace vybraných ustanovení VRD

Mimořádné lidové soudy musely řešit otázky interpretace některých ustanovení VRD. Jednalo se o nový právní předpis, ke kterému neexistovala sjednocující judikatura. Jednoinstanční řízení s absencí opravného prostředku způsobilo, že případné excesivní vybočení z rozhodovací praxe nebylo zásadně možné napravit²⁷⁴. Nebylo proto výjimkou, že se lze setkat s rozsudky, které danou problematiku řešily odlišně.

4.7.1 Úklady o republiku jako zločin proti státu

V rámci retribučního soudnictví soudy poměrně vzácně rozhodovaly případy o zločinu proti státu podle § 1 VRD a kvalifikovaly právní jednání podle § 1 ZoR jako zločin úkladů proti republice. Právě takové jednání soud právně hodnotil v případě K. H. Franka, kde navíc musel rozhodnout od jakého okamžiku, ve smyslu časového a věcného vymezení VRD, lze jeho jednání za takové považovat a zda mělo všechny znaky této skutkové podstaty. Obhajoba argumentovala i tím, že vymezení § 1 ZoR je uvozeno souslovím „*Kdo se pokusí*“ a zda vůbec lze tohoto ustanovení použít, protože zákon předpokládal jednání jen ve stádiu pokusu, a nikoliv již dokonání jednání, po němž nastávají okolnosti, kdy již objektivně takové jednání stíhat ani nelze.

Jako již tradičně, soud nejprve zkoumal to, zda jednání samotné vůbec spadalo do období tzv. zvýšeného ohrožení republiky. Již zde musel soud řešit první námitku obhajoby. Ta totiž chápala činnost SdP jako soustavnou, jejíž počátek spadal ještě před datum, který VRD označoval jako počátek doby zvýšeného ohrožení republiky. Z tohoto důvodu obhajoba dovodila, že jednání obžalovaného není možné považovat za trestné podle VRD. Soud sice souhlasil s tím, že šlo o soustavnou činnost SdP, ale na rozdíl od obhajoby soud zastával názor, že jednání SdP během této soustavné činnosti doznalo v určitém okamžiku změnu, od které již lze jednání považovat za zločin proti státu podle VRD. Soud zaujal stanovisko, že jednání činovníků SdP bylo v mezích zákonného rámce do okamžiku, do kdy strana usilovala pouze o dosažení samosprávy

²⁷³ SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, č. 113-116.

²⁷⁴ Viz § 31 odst. 1 VRD.

ústavními prostředky. Za tento okamžik změny soud považoval tu skutečnost, kdy SdP užila násilí prostřednictvím Sudetoněmeckých Freikorps a změnou cíle SdP, kterou bylo úplné odtržení Sudet a jejich následné připojení k Říši. A právě od tohoto okamžiku bylo možné jednání právně kvalifikovat jako úklady o republiku ve smyslu § 1 ZoR trestného podle VRD, neboť ke změně tohoto jednání došlo již v době zvýšeného ohrožení republiky.²⁷⁵

„Zákon neuvažuje vůbec o tom, že by činnost mohla vésti k úspěchu, vychází z toho, že po úspěšném provedení úkladů, tedy po změně ústavy, ztrátě samostatnosti, změně demokraticko-republikánské formy státu, nastaly by poměry, za nichž by již nebylo vůbec lze dokonatý čin stíhati a že by soudy nemohly již souditi podle československých zákonů (...) takže skutečný výsledek (...) o sobě není vůbec trestný.“²⁷⁶

K názoru obhajoby, že samotné dokonání změny ústavy vylučuje jeho předchozí stádium pokusu, se soud vyjádřil takto: *„Je sice správné, že slovní znění zmíněného ustanovení stíhá již pokus jako dokonatý trestný čin a jsou dále i správné další vývody, že po úspěšném provedení úkladů nutně nastávají poměry, za nichž již není možno dokonatý trestný čin stíhati, neboť zamýšlená změna ústavy fakticky pokud trvá, vylučuje takové trestní stíhání. V daném případě jde však o něco jiného: dokonaná změna ústavy byla opět vítězným skončením války a československou revolucí odstraněna a obnovy v hrubých rysech alespoň ústavní poměry, činností obžalovaného Franka a jeho společníků změněné. Staví-li se soud na stanovisko právní kontinuity obou právně zmíněných ústavních režimů – jak dále bude ještě blíže uvedeno – odpadla zmíněná faktická nemožnost a prakticky nastává tentýž stav, jako kdyby bylo zůstalo pouze při pokusu a přivoděný výsledek nebyl nastal. Odporovalo by konečně i rozumnému výkladu, aby pouhý pokus trestné činnosti byl trestný, kdežto dokonatý čin sám nikoliv.“²⁷⁷*

Soud podle skutkových zjištění dospěl k názoru, že trestného činu úkladů o republiku se obžalovaný Frank dopustil ve třech případech. Jednak spoluúčastí na odtržení pohraničích území Čech a Moravy k Německu v roce 1938. Ve druhém případě se tohoto trestného činu dopustil napomáháním přivtělení celého území Čech a Moravy k Říši v roce 1939. A po třetí soud kvalifikoval jeho jednání jako naplnění

²⁷⁵ SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 242.

²⁷⁶ DRÁPAL, 2014, op. cit., s. 125.

²⁷⁷ SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 241-242.

skutkové podstaty úkladů o republiku pro jednání, které představovalo napomáhání k odtržení Slovenska za účelem jeho osamostatnění v roce 1939.²⁷⁸

4.7.2 Členství v organizacích

Naopak poměrně často musel soud rozhodovat o tom, zda obžalovaný byl členem v organizacích obdobné povahy těm, které obsahoval demonstrativní výčet v § 2 VRD²⁷⁹, případně činovníkem nebo velitelem v organizacích uvedených v § 3 odst. 2 VRD²⁸⁰. Pokud se jednalo o organizaci, která explicitně nespádala do zmíněného výčtu těchto organizací, musel soud dále zjišťovat, zda se charakterově o takovou organizaci jedná. Z dikce § 2 a § 3 VRD je patrné, že se jednalo o výčty toliko příkladné, kde zákonodárce předpokládal jejich rozšíření. Pomocný interpretační nástroj pro soudy představovala směrnice vydaná ministerstvem vnitra čj. Z/II-31366-45 z 16. ledna 1946²⁸¹. Kde její první část podávala kazuistický výklad předmětných ustanovení § 2 a § 3 VRD, kde se zohledňovalo to, jaké cíle příslušná organizace sledovala. Směrnice rozlišovala organizace na polovojenské a na politické. U obou se měla zkoumat faktická stránka jejich činnosti, zejména jakých prostředků a nástrojů tyto organizace používaly. V dalších částech směrnice rozšiřovala výčtová ustanovení VRD, ale i zde se jednalo o výčet příkladný. Poslední čtvrtá část směrnice obsahovala doporučení k využití dobového tisku, který zaznamenával otištěná prohlášení a projevy jednotlivých představitelů těchto organizací. Soudy mohly využít těchto doporučení a postupů uvedených ve směrnici, případně měly nechat vypracovat nezávislé znalecké posudky. Ale konečné rozhodnutí, zda se jednalo o organizaci podobné povahy ve smyslu VRD, záleželo samozřejmě vždy na uvážení soudu.

V některých případech jen samotné členství, pokud ho soud obžalovanému prokázal nebo se k němu obžalovaný sám doznal, ještě neznamenalo, že bude obžalovaný bez dalšího odsouzen. Někdy soud zkoumal i jiné skutečnosti, jako například to, zda byl vstup dobrovolný, nebo jak obžalovaný k tomuto členství přistupoval a podobně. A teprve podle těchto dalších skutečností rozhodoval soud o vině. Ovšem lze zaznamenat i případy, kdy soudy postupovaly čistě formálně, a již pouhé členství obžalovaného

278 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 243.

279 *Die Schutzstaffeln der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (S.S.), Freiwillige Schutzstaffeln (F.S.), Rodobraný, Szabadcsapatok*

280 *NSDAP, ŠdP, Vlajka, Hlinkova nebo Svatoplukova Garda*

281 BORÁK, 1998, op. cit., s. 327-331.

postačovalo k jeho odsouzení.

4.7.3 Členství v organizacích a mezinárodní právo

Nejednotný přístup v rozhodovací praxi některých senátů, ale i mimořádných lidových soudů způsobil problémy při vymezování definice zločineckých organizací. Rovněž jednotlivé právní řády evropských států postrádaly jednotnou koncepci v pojetí zločineckých organizací. Za názorný příklad toho jevu může posloužit dualistická koncepce právní úpravy retribučního soudnictví v Československu, zmíněná v předchozí kapitole. Ale ani soudci u Mezinárodního vojenského tribunálu nesdíleli stejně nekompromisní názor hlavního žalobce R. H. Jacksona ve vymezení zločineckých organizací. Když měl MVT tuto otázku projednávat, všichni s napětím očekávali rozhodnutí o tom, které organizace, z pohledu mezinárodního práva, lze považovat za zločinecké. Rozhodnutí z 30. září 1946 mnohé překvapilo, neboť rozsudek označil jen čtyři organizace za zločinecké. Překvapivě soud za zločineckou organizaci nepovažoval celou NSDAP, ale pouze její vedení. Naopak za zločinecké organizace rozsudek označil SS, SD a gestapo. Proti tomuto rozhodnutí hlasovali zástupci SSSR, kteří naopak požadovali, aby tento výčet zahrnoval daleko více organizací. Toto rozhodnutí částečně přispělo ke změně rozhodovací praxe MLS. V důsledku této změny začaly MLS ukládat celkově nižší tresty za členství v organizacích, na které nedopadalo rozhodnutí MVT. Rovněž daleko pečlivěji soudy zkoumaly charakter jednotlivých funkcí v NSDAP, a v důsledku toho začaly rozlišovat funkce na politické a nepolitické.²⁸²

Toto rozhodnutí mělo praktický dopad i na extradiční řízení, kde například Polsko odmítlo vydat důlního inženýra Leo Walaszka, který vykonával funkci *Zellenleitera* v Petřvaldu a který po válce uprchl do Polska. V odůvodnění polské úřady konstatovaly, že samotné členství v NSDAP nelze považovat za zločin. Někteří odsouzení ze zločinu proti státu podle § 3 VRD vnímali rozhodnutí MVT jako důvod pro přezkum jejich dřívějších odsuzujících rozsudků.²⁸³

282 Tamtéž, s. 177.

283 Tamtéž, s. 177.

4.7.4 Plnění rozkazů

Poměrně často se lze u MLS setkat s obhajobou, kdy obžalovaní argumentovali tím, že jednali na základě rozkazu, služební povinnosti, případně právního předpisu. Ale i tento způsob obhajoby zákonodárce předpokládal a v § 13 VRD tento způsob obhajoby převážně vyloučil.

V odůvodnění rozhodnutí MLS nevyužívaly jen prostého konstatování § 13 VRD. Jak dokládá případ Karla Rödera, MLS nevzal v úvahu způsob obhajoby, když obžalovaný dostal spolu s dalšími rozkaz, aby jako tzv. popravčí četa vykonali popravu zastřelením. Nepomohla námitka, že není možné prokázat, která kulka způsobila smrt. A nepomohla ani obhajoba, že při nesplnění nebo neuposlechnutí rozkazu hrozilo dotyčnému přísné potrestání. Obžalovaný se hájil tím, že v polovině roku 1944, po atentátu na A. Hitlera, existoval důvěrný rozkaz, podle kterého se mělo i sebemenší neuposlechnutí rozkazu nadřazeného přísně trestat, a to i trestem smrti. V průběhu hlavního přelíčení u MLS přizvaný znalec existenci tohoto rozkazu skutečně potvrdil. Soudu se však zdálo samotné konstatování existence § 13 VRD jako nedostatečné a snažil se najít jiný argument, kterým by odsuzující rozsudek odůvodnil. Soud využil mezeru, kterou tento rozkaz měl. Zmiňovaný důvěrný rozkaz uváděl totiž dvě výjimky, podle kterých dotyčný nemusel, respektive nesměl tento rozkaz uposlechnout. První výjimka představovala situaci, kdy rozkaz směřoval proti zájmům Říše, v takovém případě dotyčný rozkaz splnit nesměl. Druhá výjimka nastala v situaci, kdy se vykonání rozkazu přičilo jeho vlastnímu svědomí. V takovém případě dotyčný rozkaz splnit nemusel. A právě z tohoto důvodu soud nepovažoval toto plnění rozkazu za polehčující okolnost a obžalovaného za toto jednání uznal vinným a uložil mu trest odnětí svobody na doživotí.²⁸⁴

4.7.5 Udavačství

Podobně jako v dalších okupovaných evropských zemích představovalo udavačství i na území Protektorátu velmi rozšířený jev. Udavačství vytvářelo potřebné podmínky pro nacistický režim. Atmosféra trvalého strachu a nedůvěra mezi občany paralyzovala společnost do té míry, že se již společnost nezmohla na případné skupinové akce proti režimu. Při charakteru nacistického trestního práva, oslabení legitimního očekávání a

²⁸⁴ BORÁK, 1998, op. cit., s. 209.

způsobu výkonu soudní pravomoci v době Protektorátu, staly se následky soudního, ale i správního rozhodnutí jen velmi obtížně předvídatelné. Přestože společnost chápala udavačství jako velmi rozšířené a nebezpečné jednání, došlo k zařazení této skutkové podstaty do VRD až na základě upozornění náměstka předsedy vlády Šrámka. Proto již samotná základní skutková podstata, tedy udání bez následku ve formálním pojetí, ohrožovala pachatele trestem v rozmezí od 5 do 10 let těžkého žaláře. Pokud však mělo udání za následek ztrátu svobody československého občana, mohl soud potrestat pachatele trestem těžkého žaláře od 10 do 20 let. V případě udání, které mělo za následek smrt, připouštěla trestní sazba uložení trestu smrti.

Z dnešního pohledu se může zdát trest uložený za udání bez následku značně tvrdý. To dokládá i případ Němky Jany Trömerové, odsouzené za to, že udala dvě své spolupracovnice, které daly jídlo francouzským zajatcům. Obě ženy německý soud potrestal jen pokutou, ale i přesto MLS uznal Janu Trömerovou za uvedené jednání vinou a odsoudil ji na 10 let těžkého žaláře.²⁸⁵

Poměrně kuriózní případ řešil MLS v trestní věci s dělníkem Václavem Mikoláškem, který v roce 1942, krátce po atentátu na Heydricha, napsal anonymní dopis na gestapo, ve kterém udal zaměstnavatele, že schvaluje atentát na Heydricha, poslouchá zahraniční rozhlas a projevuje nepřátelství k Říši. Gestapo, které věc prošetřovalo, zjistilo, kdo tento anonymní dopis napsal, a zjistilo také, proč ho napsal. Udání bylo motivováno snahou se zaměstnavateli pomstít, protože Mikolášek ve firmě svého zaměstnavatele čelil podezření z krádeže. Za křivé obvinění ho německý Zvláštní soud v Praze odsoudil na 2 roky těžkého žaláře. K tomu ho ještě po válce MLS odsoudil za udavačství podle § 11 VRD na 8 let těžkého žaláře.²⁸⁶ Ani předchozí trest, a ani to, že zaměstnavatel nebyl na základě jeho udání jakkoliv postižen, nezabránilo MLS, aby Václava Mikoláška uznal vinným a potrestal ho.

Může se zdát, že skutková podstata trestného činu udavačství představuje poměrně jednoznačnou a bezproblémovou právní kvalifikaci. Ale jak dokládá další případ, může být hranice toho, co je, a co není udavačství velmi tenká. MLS posuzoval, zda stížnost na postup soudce podaná účastníkem rozvodového řízení je, nebo není udáním. Samotné ustanovení VRD nedává přesnou odpověď na to, co je udavačství,

²⁸⁵ JARKOVSKÁ, 2008, op. cit., s. 234.

²⁸⁶ JARKOVSKÁ, 2008, op. cit., s. 212.

neboť VRD ve vymezení skutkové podstaty používá tautologickou definici²⁸⁷. Václav Šedivý, který nebyl spokojen s rozhodováním soudce Jana Kasala při rozvodovém řízení, podal na něj stížnost u německého úředního soudu (*Amtsgericht*) v Kolíně a u Úřadu říšského protektora pro nesprávný postup při výkonu soudcovského povolání. Tato stížnost neměla pro soudce Jana Kasala žádných následků. MLS však musel rozhodnout, zda jednání obžalovaného naplnilo všechny znaky skutkové podstaty udavačství a zda se tak dopustil zločinu udavačství. Ale i v tomto případě soud rozhodl, že se o zločin udavačství jedná, a potrestal obžalovaného sedmi lety těžkého žaláře.²⁸⁸

Problematiku udavačství kritizovali i samotní přednostové soudů, když poukazovali na skutečnost, že trestní sazba závisí na okolnostech, které obviněný nemůže ovlivnit. To, zda německé úřady nebo soudy udanou osobu jen vyslechnou nebo dostane peněžitý trest, trest odnětí svobody nebo trest smrti náleželo již následně plně do pravomoci těchto úřadů nebo soudů. Udavač nemohl ovlivnit ale ani to, zda udaná osoba přežije věznění nebo internaci v koncentračním táboře. Kutnohorský a písecký přednosta soudu tvrdili, že pětiletý trest těžkého žaláře pro udání bez důsledku je zcela nepřiměřený. Za stejných okolností dostal pachatel přísnější trest jen proto, že německé úřady nebo soudy uložily tvrdší trest nebo dotyčného popravily.

Další problematickou kapitolou udavačství se stala finanční správa. Její úkol představoval i dohled nad poplatníky při odvodu daní a poplatků. Finanční kontrola a dohled primárně tvořila náplň práce úředníků. Jejich činnost se nikterak nelišila od činnosti, kterou vykonávali již za první republiky. Z tohoto důvodu požadoval veřejný žalobce z Jičína odlišné tresty pro ekonomické a politicky motivované udavačství. Jak bylo výše uvedeno, absence zákonného vymezení toho, co lze považovat za udavačství, nechávala rozhodnutí plně na soudech. S tím se objevila řada otázek, zda například fyzickým násilím nebo mučením vynucená výpověď je, nebo není udání, případně, kde je hranice mezi udáním a stížností. To vše ve výsledku vedlo k tomu, že skutková podstata zločinu udavačství se v rukou málo zkušených soudců stávala značně nebezpečným nástrojem. Veřejný žalobce a přednosta soudu ve Znojmě si dokonce

287 **Udavačství § 11**

Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky ve službách nebo v zájmu nepřítelů, nebo využívaje situace přivoděné nepřátelskou okupací jiného pro nějakou **skutečnou** nebo **vymyšlenou činnost udal**, trestá se za zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let. Zavinil-li však udavač svým udáním ztrátu svobody československého občana, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let. Mělo-li udání za přímý nebo nepřímý následek ztrátu svobody většího počtu lidí nebo těžkou újmu na zdraví, trestá se doživotním žalářem, mělo-li za následek něčí smrt, trestá se smrtí.

288 JARKOVSKÁ, 2008, op. cit., s. 230.

stěžovali, že takto definovaná skutková podstata zločinu často sváděla k šikanování obviněných.²⁸⁹

4.8 Výkon rozhodnutí

4.8.1 Výkon trestu smrti provazem

Jak již bylo zmíněno, proti rozhodnutí MLS nebylo možné využít žádného opravného prostředku, a to ani v případě trestu smrti. VRD připouštěl pouze podání žádosti o milost. Ale ani žádost o milost neměla odkladný účinek, a navíc její využití v praxi doprovázela řada obtíží. Jen žádost sepsat, odeslat a dočkat se jejího kladného vyřízení znemožňovala lhůta několika hodin. V praxi proto měli advokáti tuto žádost dopředu připravenou, a mnohdy ji raději i předem podávali. Velký retribuční dekret v § 31 odst. 3 připouštěl dva způsoby výkonu rozhodnutí trestu smrti, a to veřejně nebo neveřejně. Podle § 31 odst. 2 VRD se trest smrti měl zpravidla vykonat do dvou hodin od vyhlášení rozsudku. Ale prakticky nic nebránilo tomu, aby byl trest smrti vykonán okamžitě po vyhlášení rozsudku. Na výslovnou prosbu sice mohla být lhůta prodloužena o další hodinu, ale i zde záleželo na uvážení soudu, zda tento odklad povolí. Teprve pozdější novelou²⁹⁰ mohl soud výkon trestu smrti na přiměřenou dobu odložit, pokud to žádal veřejný žalobce z důležitého veřejného zájmu. Samotný výkon trestu smrti provazem probíhal poměrně rychle. „V 16.05 hod. odpol. byl odsouzený přiveden z vazby v průvodu strážce a duchovního. Předseda znovu přečetl rozsudek Mimořádného lidového soudu v Olomouci a předal odsouzence vykonavateli hrdelních trestů. Vykonavatel hrdelních trestů se svým pomocníkem vykonal pak na odsouzeném trest smrti a výkon hlásil předsedovi. Po 10 min. na výzvu předsedovu ohledal soud. lékař MUDr. Evžen Prachař tělo odsouzeného a konstatoval smrt. Po přečtení schváleno. Skončeno a podepsáno 16.15 hod.“²⁹¹ Tato neveřejná exekuce se konala 16. listopadu 1945 na nádvoří Krajského soudu v Olomouci. Odsouzený Antonín Laštůvka udal na gestapu členy odbojové skupiny, a zavinil tak ztrátu jejich svobody a u některých též jejich smrt. Jeho udání zavinilo smrt i manželům Bedřichovi a Marii Zedníkovým, kteří byli popraveni

289 FROMMER, 2010, op. cit., s. 203.

290 Zákon č. 22/1946 Sb., jímž se schvalují, mění a doplňují předpisy o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

291 FIALA, Jiří. Z historie katovského řemesla v Olomouci. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*. Olomouc: Vlastivědné muzeum v Olomouci. 2009, č. 298, s. 72.

23. dubna 1945 v Praze na Pankráci.²⁹²

Při veřejném výkonu trestu smrti mohl soud lhůtu dvou hodin prodloužit až na 24 hodin, VRD však výslovně nepřipouštěl tuto lhůtu překročit. K veřejnému výkonu poprav mělo dojít tehdy, pokud pachatel spáchal zločin surovým způsobem, byl zvrhlé povahy, případně z důvodu počtu jeho zločinů nebo jeho postavení. Paradoxně tím takový pachatel mohl získat delší lhůtu pro vyřízení žádosti o milost. Veřejný způsob poprav se obvykle prováděl na soudních nebo vězeňských dvorech. U prvních poprav se využívalo i náměstí; jako v případě náměstka primátora Josefa Pfitznera. Podle odhadů se jeho poprav účastnilo více jak 30.000 lidí, a to včetně dětí. Z tohoto důvodu vydala vláda 14. září 1945 nařízení, které upravovalo podmínky pro výkon poprav, a to takovým způsobem, aby popravu nemohli sledovat náhodní diváci ze sousedních domů. Poprav se již musely provádět na místech, kde mohl být podle potřeby omezen vstup osobám mladším 18 let. Soudy také mohly na poprav vydávat vstupenky, což umožňovalo omezit počet přítomných osob.

Delší lhůta k výkonu trestu smrti připadala do úvahy i u pachatelů odsouzených v nepřítomnosti. Po následném dopadení musel soud stanovit lhůtu pro výkon poprav do 24 hodin. Ovšem skutečný důvod lze připisovat spíše logické úvaze zákonodárce, aby bylo možné vše pro výkon poprav připravit a odsouzený mohl být včas na dané místo eskortován.

4.8.2 Výkon trestu odnětí svobody a amnestie

Samotný odsuzující rozsudek k trestu odnětí svobody nemusel ještě automaticky znamenat, že trest bude vykonán. Existuje celá řada zdokumentovaných případů, kdy odsouzený nevykonal celý trest, případně k jeho výkonu ani nedošlo. Po změně trestního řádu, *zákonem č. 166/1946 Sb., jímž se mění a doplňují trestní řády*, připouštěla právní úprava na místo výkonu trestu možnost odsunu nebo repatriaci. Soud tak nemusel ani zahájit trestní stíhání, a pokud již k odsouzení došlo, nemusel dotyčný vykonat zbývající část trestu, případně trest celý. Převážně u odsouzených Němců a Maďarů představoval odsun určitou šanci, jak uniknout výkonu trestu odnětí svobody. Podobně mohl veřejný žalobce postupovat i v případě, že existoval převažující zájem na odsunu. V takovém

²⁹² Tamtéž, s. 72.

případě veřejný žalobce trestní stíhání ani nezahajoval. Takto se například zcela vyhnul výkonu trestu František Wallek, který jako příslušník SS vykonával strážní službu v koncentračním táboře Mauthausen. Mimořádný lidový soud v Ostravě, sp. zn. Ls 782/46, ho sice odsoudil na 20 let těžkého žaláře, ale trest nevykonal, neboť došlo k jeho odsunu.²⁹³

Ve společnosti docházelo k odlišnému vnímání zločinů podle VRD a běžných trestných činů. To se projevilo i na prvních poválečných amnestiích. Prezidentská amnestie z 31. července 1945 na některé trestní věci a Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 29. srpna 1945 z oboru vojenského soudnictví na některé vojenské delikty z období od 29. září 1939 do 5. května 1945 se v obou případech nevztahovala na osoby, které se dopustily zločinů podle velkého retribučního dekretu a nařízení SNR. Amnestijní rozhodnutí nepřipouštělo snížení nebo prominutí trestu uloženého MLS a neumožňovalo ani upuštění od zahájeného trestního stíhání pro zločiny podle velkého retribučního dekretu.

Ke změně přístupu došlo až při pozdějších amnestiích v letech 1953, 1955 a 1960. Zejména po amnestii v roce 1955 došlo k rozsáhlejšímu propouštění retribučních vězňů s dlouholetými tresty odnětí svobody a s tresty doživotními. K amnestiím bylo přístupováno obdobně jako u individuálních milostí. Znovu se zkoumaly polehčující okolnosti a zjišťovaly se názory správních orgánů a případných poškozených. V některých případech došlo k obnově řízení, a soudy tak znovu rozhodovaly otázku viny a trestu. Postupně docházelo k přeměně doživotních trestů na tresty s dobou určitou a postupně se snižovaly a promíjely i takto přeměněné tresty. Propouštění převážné většiny retribučních vězňů probíhalo v letech 1955-1960. Proto u některých odsouzených, kteří se dopustili podobného zločinu a které soud potrestal stejným nebo podobným trestem, docházelo při jejich propuštění z výkonu trestu k určitým rozdílům. Podobně jako v případě Ludmily Dluhošové z Ostravy-Vítkovic a její společnice Zuzany Šlachtové, které obě MLS v Ostravě odsoudil za zločin udavačství k trestu těžkého žaláře na doživotí. Obě sice soud nakonec propustil na svobodu, ale Zuzanu Šlachtovou již 4. května 1953 na základě milosti prezidenta republiky a Ludmilu Dluhošovou až na základě amnestie v roce 1960.²⁹⁴

Takto široká koncepce amnestií měla i svůj ryze praktický důvod. Stát totiž

²⁹³ BORÁK, 1998, op. cit., s. 194.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 166-167.

potřeboval uvolnit přeplněné věznice a omezit výdaje státního rozpočtu spojené s provozem věznic. Určitou roli sehrála i snaha o normalizaci vztahů zemí východního bloku a SRN. Tímto krokem však došlo ke stírání rozdílů mezi tresty za méně a více závažné zločiny, tresty tak přestaly odrážet míru závažnosti zločinů pro jednotlivé pachatele. Ke stírání těchto rozdílů došlo převážně u skupiny trestů od 10 let těžkého žaláře až po tresty doživotní. Naopak tresty v plné výši vykonali odsouzení s trestem do 10 let těžkého žaláře, a paradoxně nejhůř pocítili potrestání ti pachatelé, kteří byli odsouzeni k relativně nízkým jen několikaletým trestům, a do výkonu trestů jim navíc nebyla započtena doba, kterou strávili v internačních táborech²⁹⁵.

295 Viz podkapitola 4.2.

5 Vybraná srovnání

5.1 Z praxe protektorátního trestního soudnictví a MLS

Otázka pravomoci

Při rozhodování vycházely MLS z teorie právní kontinuity²⁹⁶. Důvod však lze označit za ryze pragmatický, neboť teorie právní kontinuity soudům pomáhala v obhájení vlastní pozice a jejich legitimacy, ale též i následném konstatování vlastní pravomoci.

Už v procesu s generálem Eliášem u Lidového soudního dvora přenášel rozhlas živě jeho částečné doznání. Před vyhlášením rozsudku pořídilo gestapo jako kompromitující materiál jeho osobní projev. Ovšem projev sám se stal spíše usvědčujícím materiálem samotného německého režimu. Předseda vlády generál Eliáš v projevu obhajoval německou správu, hovořil o autonomii, kterou si musí český národ svou loajalitou zasloužit a další prohlášení, ve kterých vysvětloval, že jedině spojení s německou Říší může českému národu zabezpečit uchování jeho svébytnosti. Projev byl koncipován jako doznání jeho viny, ale i omluva jeho jednání. V některých pasážích působil projev až ironicky, a to jak ve smyslu obsahovém, ale tak i ve způsobu jeho přednesu. Prohlášení jen dokládalo, že bylo vynucené a Protektorát ve skutečnosti představoval pouhou okupaci z pohledu mezinárodního práva. Protektorát sice měl mít zachovanou samostatnost a spravovat se sám, ale skutečnost vypadala jinak. Protektorát nebylo možné vnímat v jeho původním a skutečném významu²⁹⁷, kdy slabší stát dobrovolně a svobodně požádá a přijme ochranu od státu mocensky silnějšího na základě smlouvy.²⁹⁸ Za normálních okolností se měla ochrana zakládat na dvoustranném právním úkonu učiněném na základě svobodné vůle a bez nátlaku, a stát tak neměl ztratit svoji mezinárodněprávní subjektivitu. Za normálního stavu by také musela existovat možnost, jak tento závazek opět svobodně vypovědět. Stát, který se k ochraně zavázal, tak měl v případě potřeby tuto pomoc též efektivně poskytnout a chráněný stát poskytnout protiplnění za ochranu, obvykle v podobě tzv. matrikulačního poplatku. Ochrana měla mít charakter kolektivní pomoci směřující k vnějšímu ohrožení, ale nikoliv do vnitřních

²⁹⁶ Viz podkapitola 4.6.

²⁹⁷ Podobně jako v té době Andorra, San Marino a Island, případně Gdaňsk, který byl pod ochranou Společnosti národů.

²⁹⁸ JANEČKOVÁ, Eva. *Státová právní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava (1939-1945)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 27.

záležitostí chráněného státu, neboť takové jednání by již nepředstavovalo ochranu, ale vměšování do vnitřních záležitostí chráněného státu, a v horším případě by se jednalo o agresi vůči chráněnému státu. V případě Protektorátu Čechy a Morava však „ochrana“ směřovala právě do jeho vnitřních záležitostí. Z pohledu mezinárodního práva je nepředstavitelné, aby ministerský předseda generál Eliáš, který měl představovat případného partnera pro jednání na vládní úrovni, a k tomu účelu měl požívat funkční imunity jako tzv. imunita racione materiae, byl státem, který měl zajišťovat ochranu, trestně stíhán a následně i popraven. Na této skutečnosti, tedy nesouladem mezi stavem právním a faktickým, stavěli svou obhajobu i někteří obžalovaní. Jako jeden z prvních na tuto skutečnost poukázal JUDr. Ladislav Rašín při svém procesu v roce 1940 u LSD. Jeho obhajoba u Lidového soudního dvora stavěla právě na tom, že jako příslušník cizího státu nemůže podléhat německé jurisdikci a nemůže tak být dána pravomoc německého soudu.

Ale i Mimořádný lidový soud v Praze se musel vypořádat s obhajobou prostřednictvím předložených námitek ohledně imunity K. H. Franka a překážkou v řízení, jelikož podle něj nebyla dána pravomoc českých soudů²⁹⁹. Z politických důvodů však nepřipadalo do úvahy, aby MLS v Praze konstatoval překážku v řízení ať již z důvodu, že není dána pravomoc nebo z důvodu imunity obžalovaného. MLS v Praze při posuzování těchto otázek vycházel z Benešovy koncepce právní kontinuity s předmnichovskou republikou, ale některé argumenty, které soud použil, měly povahu více politickou než právní³⁰⁰.

Způsob vyšetřování

V podkapitole 4.6 bylo popsáno zacházení s vězni v pankrácké věznici v době okupace. Při hlavním přelíčení svědci popisovali, jakým způsobem Jenne zacházel s vězni. Za zločin proti osobě podle § 5 až § 7 VRD hrozil dozorcům trest odnětí svobody od pěti let až na doživotí, případně i trest smrti. MLS v Praze vězeňského dozorce Františka Jenneho v uvedeném případě odsoudil za vzdálenou spoluúčast na vraždách vězňů k trestu smrti.

Obdobné praktiky je možné doložit v některých případech i v poválečné době.

²⁹⁹ Viz oddíl 4.6.1 MLS v Praze, Karel Hermann Frank, sp. zn. Ls 1527/46.

³⁰⁰ DEJMEK, NĚMEČEK a KUKLÍK, 1999, op. cit., s. 30-38.

Zmíněné praktiky se objevily i v případě Anny Velíškové a Zdeňky Holubové, které projednával MLS v Praze pod sp. zn. Ls 1026/45. Obě ženy veřejný žalobce obvinil z udavačství a vše vypadalo jako běžný případ. Ale vše se změnilo ve chvíli, když Velíšková vypověděla, že ji k výpovědi přinutil Ladislav Čadek a Josef Volf, oba příslušníci národní bezpečnosti. Později vyšlo najevo, že tito příslušníci ovlivňovali i svědkyni Kaňkovou, kterou nutili, aby svou původní výpověď stáhla a změnila ji ve prospěch Holubové a naopak křivě vypovídala a svědčila proti Velíškové. Protože odmítla křivě svědčit, byla v pankrácké vazbě surově zbita. Tuto skutečnost svědecky potvrdilo několik spoluvězňů, ale i dozorců. Ti shodně vypověděli, že po návratu z tohoto výslechu Kaňková silně krvácela a měla pohmožděliny po celých zádech. V tomto stavu se jí dostalo zdravotního ošetření ve vězeňské nemocnici teprve po třech dnech.³⁰¹

Ovšem fyzické násilí na vazebně stíhaných a internovaných osobách nebylo jediným stigmatem poválečné doby. Problém představovalo i trestní stíhání osob, které toto násilí páchaly. Svědkyně Kaňková sice podala trestní oznámení na oba příslušníky bezpečnosti, ale to bylo odloženo, a to z toho důvodu, že nedokázala identifikovat příslušníky bezpečnosti, kteří ji bili. Jak se později ukázalo, při rekognici došlo k úmyslné záměně příslušníků bezpečnosti, aby ji tak nebylo možné provést. Nesrovnalosti zjistil až MLS, když prováděl přezkum spisů vojenského soudu. Proto předseda senátu MLS nechal oba příslušníky SNB předvolat na hlavní přelíčení. K jejich zatčení došlo před začátkem hlavního přelíčení MLS, který měl projednávat trestní věc Velíškové a Holubové. Zatčené příslušníky bezpečnosti Čadka a Volda veřejný žalobce obvinil z nadřezování zločinům podle § 20 VRD. Jejich zatčení vzbudilo nebývalý mediální zájem a kauza přerostla v celonárodní skandál. Celá republika poukazovala na podobnost praktik gestapa a poválečných vyšetřovatelů a tento jev označovala jako tzv. „české gestapáctví“. Jen komunisty ovládaný tisk *Rudé právo* zahájil kampaň proti soudu a kritizoval, že jsou srovnávány činy gestapa a novodobých vyšetřovatelů a že tím došlo k poskvrnění odkazu revoluce.³⁰²

Ale i v řízení před soudem došlo k ovlivňování svědků na straně obžaloby. Svědkyně Jaroslava Ledererová údajně slyšela, jak Velíšková se na cele doznala k udavačství, což potvrdila nejprve na policejní stanici. Jak se však později ukázalo, Ledererová s Velíškovou na cele vůbec nebyla, a navíc vyšlo najevo, že v době, kdy měla

301 FROMMER, 2010, op. cit., s. 165.

302 Tamtéž, s. 166-167.

Ledererová toto doznání vyslechnout, nacházela se obžalovaná prokazatelně již ve zcela jiné věznici. U soudu po upozornění veřejného žalobce a obhájce na možnost trestního postihu za křivou výpověď přiznala, že původní výpověď není zcela její a že ke křivému svědectví ji navedl její bratranec též policista, který tak chtěl zajistit pomoc pro své kolegy. Soud obžalovanou Velíškovou nakonec obžaloby zprostil. Přestože podle § 20 odst. 3 písm. b) VRD hrozil oběma příslušníkům bezpečnosti trest těžkého žaláře od jednoho roku do deseti let, byli po třech měsících a bez trestu propuštěni. Důvod, proč nedošlo k jejich potrestání podle trestní sazby v § 20 VRD, spočíval zřejmě v tom, že Josef Volf zajišťoval osobní ochranu Klementa Gottwalda, tehdy ještě ministerského předsedy. Tomu nasvědčují některé tajné zprávy ministerstva vnitra a intervence ministra spravedlnosti u předsedy MLS Dr. Černíka.³⁰³

Zcela určitě nelze násilí na věznicích vnímat jako běžnou praxi, ale přesto do května 1947 řešili veřejní žalobci celkem 104 případů tzv. „českého gestapáctví“, z nichž bylo 79 považováno za velmi vážné, ale pouze ve 4 případech byli viníci potrestáni. Z důvodu vydaného zákona č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, na jehož základě bylo plných 30 případů odloženo. Tento zákon se zpětnou účinností v § 1 označil jinak trestné jednání za beztrestné, a to až do 28. října 1945 za předpokladu, že jeho účelem bylo přispěti k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, nebo které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů, a to i tehdy, pokud by podle platných předpisů bylo takové jednání považováno za jinak trestné.³⁰⁴ Otázkou však zůstává, jak takové jednání, několik měsíců po osvobození republiky, přispělo ke znovunabytí svobody. Případně, co lze bez právního rámce považovat za onu spravedlivou odplatu za činy okupantů, když v mnohých případech došlo tímto jednáním ke spáchání násilí na nevinných.

Zasahování do moci soudní

Praxe retribučního soudnictví na území Československa představovala jen důsledek toho, co přinesla válečná léta německé správy a německého soudnictví na území Protektorátu Čechy a Morava. Někteří kritici poválečného retribučního soudnictví, především

303 Tamtéž, s. 168-169.

304 Tamtéž, s. 164.

komunističtí poslanci, vytýkali ministru spravedlnosti Drtinovi, že poválečná očista neproběhla důsledně a některé tresty, zejména u členů protektorátních vlád, považovali za příliš mírné. Objevila se i snaha ovlivnit činnost národních prokurátorů u Národního soudu v Praze. Vznikaly snahy vlády zasahovat do rozhodování soudců tohoto soudu, ale i snaha dopředu dohodnout počet rozsudků trestu smrti a výši dalších trestů pro členy protektorátních vlád.³⁰⁵ Příčinu lze spatřovat ve specifickém charakteru Národního soudu a odlišném způsobu ustanovování národních žalobců a přísedících u Národního soudu. Jen přednostu Národního soudu, jeho náměstký a předsedy senátů jmenoval prezident republiky na návrh vlády. Jmenování ostatních přísedících již prováděla vláda ze seznamů vyhotovených zemskými národními výbory³⁰⁶. A rovněž národního prokurátora jmenovala vláda k návrhu ministra spravedlnosti³⁰⁷. Oproti tomu u mimořádných lidových soudů probíhal výběr na nižší úrovni. Seznamy osob za tímto účelem připravovaly okresní národní výbory. To vytvářelo větší záruku, že nedojde k ovlivnění již při samotném vyhotovení seznamů kandidátů na soudce z lidu. Ale i samotný větší počet MLS snižoval možnost jejich ovlivnění vládou. Je samozřejmé, že žádný soudní systém není dokonalý a nemůže být ani zcela imunní vůči vnějším vlivům.

V tomto směru byl výkon německého trestního soudnictví na území Protektorátu bez jakýchkoliv pojistek a ochranných mechanismů. Prakticky splýval rozdíl u aktů moci výkonné a moci soudní a v mnohých ohledech je nebylo možné ani odlišit. Srovnání mohou představovat popravky na přímý rozkaz, pokud je tak lze vůbec označit. Po událostech ze 17. listopadu 1939 došlo k zatčení a následnému zastřelení devíti českých studentů vysokých škol. Výkon „trestního soudnictví“, za který byl tento akt vydáván, probíhal tímto způsobem. Ze seznamu, který pro K. H. Franka připravil Dr. Geschke, Walter Jacobi a Böhme, bylo vybráno devět studentů, které osobně Frank vyslychal. Po skončení výslechů dostal Bernhard Voss od Franka rozkaz, aby nechal sestavit popravčí četku a vykonal popravky. Téhož dne sdělil K. H. Frank předsedovi vlády, že devět původců nepokojů náhlý stanný soud odsoudil k trestu smrti a trest již byl vykonán. Jak sám Frank před MLS soudem v Praze doznal, nejednalo se o soud, ale

305 JANEČKOVÁ, Eva. *Proces s protektorátní vládou*. Praha: Libri, 2012. Otazníky našich dějin, s. 166-167.

306 § 6 odst. 2 Dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

307 § 7 odst. 1 Dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

o mocenský akt na základě přímého rozkazu od A. Hitlera.³⁰⁸ JUDr. Kozák v písemném vyhotovení rozsudku tento mocenský akt vydávaný za výkon rozhodnutí stanného soudu právně kvalifikoval takto: „Šlo tudíž po stránce právní v tomto směru o sprostou vraždu.“³⁰⁹

Legalita a legitimita

Jen stěží lze hovořit o legalitě a legitimitě některých „retribučních tribunálů“, pokud je tak lze vůbec nazvat. Zejména doba těsně po osvobození nabízela celou škálu takových „retribučních tribunálů“. A to od tzv. spravedlnosti ulice až po neoficiální tribunály, kde „soudce“ jmenovalo město. Například v Havlíčkově Brodě došlo 31. května 1945 ke jmenování šesti soudců bez právního vzdělání a vytvoření tribunálu, který začal zasedat. Předsedou soudu se stal veterinář a jeho zástupcem ředitel školy. Tento tribunál, jako jeden z prvních případů, soudil německé manžele za to, že dodávali informace gestapu. Soud oba uznal vinnými a odsoudil je k trestu smrti. Poprava proběhla bezprostředně po odsouzení, oba byli zastřeleni.³¹⁰

Někteří kritici vytykají velkému retribučnímu dekretu jeho ústavní deficit. Z dnešního pohledu se může zdát jeho tehdejší způsob vydání za protiústavní, deficit lze spatřovat i po stránce formální a dochází ke zpochybňování legislativního procesu a legitimity zákonodárce. Samotné označení „*dekrety prezidenta republiky*“ implikoval otázku, zda Edvard Beneš, v době jeho vydání, skutečně zastával prezidentský úřad a zda podle Ústavy z roku 1920 disponoval pravomocí k jejich vydávání. Teprve až novodobá judikatura přinesla odpověď na tyto otázky.

Na druhou stranu některé akty německých orgánů, které VRD označoval za trestné, nelze právně ani vymezit. Stírají se zde rozdíly mezi tím, zda se jedná o normativní právní akty nebo se jedná o akty individuální, tedy zda jde o rozsudek nebo o správní rozhodnutí, případně o jakou fázi trestního nebo správního řízení se jedná. Jako příklad lze uvést již popisované, tzv. zvláštní řízení nebo zvláštní zacházení (*Sonderbehandlung*), kdy se většinou jednalo o tajné vyhlášky, které se uchovávaly v trezorech na vedoucích úřadovnách gestapa, případně měly formu telefonního rozkazu.

308 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 185-186.

309 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 185.

310 FROMMER, 2010, op. cit., s. 91-92.

Na území Protektorátu tento způsob „zvláštního řízení“ mnohdy povoloval nebo přímo nařizoval Heydrich, Kaltenbrunner nebo Himmler. K jeho využití docházelo v případě, kdy nebylo možné postavit obviněného před soud. Ve výsledku to znamenalo likvidaci zastřelením nebo oběšením přímo v koncentračním táboře. Případně mohlo dojít k předání obviněného k soudu s poznámkou „navržený k návratu zpět“ (*Rücküberstellungs Antrag*) pro případ, že soud obžalovaného odsoudí jen k trestu odnětí svobody, případně ho obžaloby zcela zproští. V takovém případě muselo dojít k vrácení obžalovaného zpět gestapu. Ale i tak to ve většině případů znamenalo internaci v koncentračním táboře. Od okamžiku schválení tzv. „zvláštního řízení“ býval dotčený v interních dokumentech označován jako „K.A.“ (*Keine Aussenarbeit*), kde po tomto označení následovala další zkratka, kde každá měla svůj specifický význam; například: „XYZ“ - poprava, „R.u.“ - návrat nežádoucí nebo „T“ - kandidát smrti a podobně.³¹¹

Rozsudky

Během prohlídky trestních spisů nedošlo ke zjištění nějakých zásadních pochybení při jejich vedení, a to jak spisů MLS v Kutné Hoře, tak MLS v Praze. Oba tyto soudy vykazovaly prakticky obdobný způsob vyhotovení vyšetřovacích protokolů, usnesení o vazbě, zápisů z hlavních přelíčení, v rámci kterých byla prováděna dokazování tzv. průvodních řízení, ale i způsobu vyhotovení případných znaleckých posudků, poradních protokolů a protokolů o hlasování. Výrazné rozdíly však lze zaznamenat u písemných vyhotovení jednotlivých rozsudků. Některým z nich je možné vytknout velmi strohé odůvodnění na zhruba jedné straně. Jako například u zprošťujícího rozsudku Arnošta Maudera, sp. zn. Ls 79/45, čj. Ls 79/45-18, které tvoří pouze necelá jedna strana. Zde se však jedná o rozsudek zprošťující, a z tohoto důvodu to lze pochopit. Ale přílišná strohost se nevyhnula ani rozsudkům s výrokem o trestu smrti. Například MLS v Praze, sp. zn. Ls I 32/45, odůvodnil³¹² rozhodnutí na pouhou necelou jednu stranu. Naopak rozsudek s K. H. Frankem čítal plných 284 stran. U jiných odsouzených k trestu smrti se dozvíme pouze strohé informace zaměřené na popis skutkového děje a právně relevantních faktů a základních osobních údajů. V případě K. H. Franka se jedná o nadprůměrně vypracovaný rozsudek, opatřený vazbou a černými deskami se zlaceným

³¹¹ SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 221.

³¹² *Tehdejší terminologii označovaná část rozsudku jako „důvody“.*

písmem a jeho převážnou část tvoří právě odůvodnění. Přičemž tato část odůvodnění představuje velký přínos z pohledu právněhistorického. Odůvodnění obsahuje některé zajímavé skutečnosti, má biografický charakter, obsahuje vyjádření obžalovaného k některým historickým událostem jako přímého aktéra a celkově obsahuje velmi podrobný chronologický popis důležitých historických událostí. Ze způsobu zpracování, jeho rozsahu a obsahové hloubky rozsudku je na první pohled patrný mimořádný význam, který byl procesu s Frankem přikládán.

Oproti tomu německé stanné soudy, pokud jde o jejich charakter, personální složení a způsob vyhotovení rozsudků, lze vnímat takto: *„Rozsudky stanných soudů zněly buď na trest smrti, nebo osvobození s případným předání gestapu k policejnímu opatření. Složení stanných soudů naprosto neodpovídalo právnímu pojmu soudů, poněvadž členy tohoto soudu nebyli soudci z povolání, nýbrž buď kriminální úředníci anebo SSmanni, jak soud zjišťuje z ověřeného opisu rozsudku stanného soudu ze dne 2. října 1941 č. B Nr. 30/1-13/41, při čemž je velmi důležité, že v hlavičce rozsudku jest výslovně uvedeno „Geheime Staatspolizeileitstelle Prag“, tedy nikoliv označení stanného soudu jako takového, což odpovídá skutečnosti, neboť členové soudu byli většinou úředníky gestapa.“*³¹³. Z uvedeného rozsudku vyplývá, že teprve potvrzením K. H. Franka se stal rozsudek vykonatelný. *„Postup při výkonu rozsudků na základě rozhodnutí stanných soudů byl též, jako v době Heydrichově, rozsudky byly předkládány obžalovanému Frankovi nebo Dalugeovi k potvrzení, aniž z rozsudků těch bylo zřejmé, z čeho vlastně odsouzení byli usvědčeni, rozsudky byly obžalovaným Frankem nebo Daluegem potvrzeny a pak provedeny.“*³¹⁴

Nestrannost soudců

Ve výše uvedené citaci MLS v Praze poukazyval hned na několik skutečností. Jednak již neodpovídalo samotné formální označení stanného soudu, kde namísto označení tohoto soudu bylo uvedeno označení pražské úřadovny gestapa. Ale dále i na skutečnost, že jako soudci stanných soudů, pokud je tak lze vůbec označit, zasedali povětšinou úředníci gestapa bez právního vzdělání, a navíc figurovali v téže věci jako vyšetřovatelé. Takové

313 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 193.

314 SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46, č. 622, Rozsudek nad K. H. Frankem s. 203.

zjištění není ojedinělé, například Jiří Plachý dokumentuje ve své studii³¹⁵ obdobnou praxi, kdy Friedrich Dennert vystupoval nejprve jako vyšetřovatel a následně zasedal taktéž jako soudce u stanného soudu.³¹⁶ Případně, jak dokládá studie Jindry Martina³¹⁷, kde kriminální komisař Heinz Pannwitz se podílel na samotném vyšetřování a následně též zasedal u stanného soudu v Praze³¹⁸ při procesu s Vladimírem Petřkem. Podobná zjištění se objevují u mnoha dalších případů a rozhodně tuto praxi nelze považovat za výjimečnou. Přestože se objevily výhrady na práci vyšetřovacích komisí ONV, šlo většinou o kritiku odbornosti a případně efektivity jejich práce. K systémovému zneužívání zásady nestrannosti a nezávislosti soudců však nedocházelo. V praxi MLS se s tímto jevem zásadně setkat nelze, neboť při vědomí této skutečnosti, by se jednalo o překážku v účasti soudce na hlavním přelíčení. V případě jmenování vyšetřovatele do úřadu soudce musel ukončit výkon funkce ve vyšetřovací komisi ONV, a navíc tuto skutečnost oznámit přednostovi soudu, aby se předešlo případné jeho podjatosti.

Výkon trestu smrti

Posledním zjištěním z opisu rozsudku stanného soudu z 2. října 1941 č. B Nr. 30/1-13/41, na které poukazoval MLS, byl způsob schvalování rozsudků k výkonu trestu smrti Frankem nebo Daluegem. Rovněž i zde lze spatřovat rozdíly mezi výkonem trestu smrti u rozsudků německých stanných soudů a mimořádných lidových soudů. Výkon rozsudků německých stanných soudů podléhal povinnosti jejich následného schválení. Šlo sice o obligatorní předpoklad k jeho výkonu, ale ve skutečnosti se jednalo o proceduru víceméně formální, neboť k seznamu odsouzených nebyl přikládán spisový materiál a ze samotného seznamu rozsudků se dalo jen velmi obtížně zjistit, z čeho byl odsouzený skutečně usvědčen. Schvalovací procedura tak sestávala z pouhého připojení podpisu státního ministra nebo zastupujícího říšského protektora.

U Lidového soudního dvora existovala tříměsíční lhůta na vyřízení žádosti o milost. Její vyřízení náleželo od 1. února 1935 plně do pravomoci A. Hitlera. Poprava mohla být vykonána teprve tehdy, pokud dorazilo rozhodnutí o neschválení milosti.

315 PLACHÝ, 2014, op. cit., s. 89-99.

316 PLACHÝ, 2014, op. cit., s. 96.

317 JINDRA, Martin. *Nepostradatelná úloha domácích podporovatelů operace Anthropoid* [online]. In: Paměť a dějiny č. 6, Praha: ÚSTR, 2012, s. 33-47.

318 JINDRA, 2012, op. cit., s. 34.

Ke konci války došlo ke zkrácení této lhůty na 6 týdnů a ve většině případů došlo k delegaci této pravomoci na říšské ministerstvo spravedlnosti.³¹⁹

U mimořádných lidových soudů VRD upravoval výkon trestu smrti odlišně. K výkonu rozsudku mělo dojít zpravidla do dvou hodin po jeho vyhlášení a jen na výslovnou žádost odsouzeného mohl soudce tuto lhůtu o jednu hodinu prodloužit. O této možnosti prodloužení předseda odsouzeného musel poučit a položit mu otázku, zda o prodloužení žádá. Ani u jednoho rozsudku trestu smrti, uvedených v podkapitole 4.5 a 4.6, odsouzený o prodloužení této lhůty nepožádal. Lze si jen domýšlet, proč nebo z jakého důvodu odsouzený o prodloužení nepožádal. Možná to lze částečně pochopit z výňatku dopisu Viliama Gerika psaného krátce před jeho popravou. *„Prijmí tuto zprávu, prosím, tak kludne, jako Ti ju ja píšem. Som rád, že je konečne ta celá riadka utrpená u konca. Ani o predĺženie /odklad/ popravu, ani o milost som nezhobral. Chcem ostat do konca takým, akým som vždy bol: hrdý a nesmluvavý. Nebud smutný pre tuto skutočnosť ubezpečujem Ťa, že odchádzam za našimi najdražšími – za mamičkou a Jankom vyrovnaný a bez bázne. Chcem Ťi ešte zdorazniť, že nechuť to dopadlo tak – alebo tak, je lepší nežit, než živorit. To už som Ťi raz, myslím napísal, že mám život rád, ale smrti som sa nikdy nebál a zrovna tak ani teraz, kde stojím už opravdu smrti v tvár. Práve teraz som prijal sviatosti a tak som už docela vypravený na tu cestu, kam každý raz musí – do Věčnosti.“*³²⁰ K jeho popravě došlo krátce po dopsání tohoto dopisu 29. dubna 1947 v 11:45 hod. Odsouzený mohl podat žádost o milost, ale jeho žádost neměla odkladného účinku bez ohledu na to, kdo ji podal. Jen na odsouzeném záleželo, zda ji skutečně podá. Teprve novelou přibylo ustanovení, kterým soud mohl výkon trestu smrti na přiměřenou dobu odložit, pokud o to požádal veřejný žalobce z důležitého veřejného zájmu.

V některých případech obdobně rychle při výkonu trestu smrti postupovaly i německé soudy. Jako například soudní přelíčení s Vladimírem Petřkem, který ukrýval v krytě kostela členy skupiny Anthropoid, která provedla atentát na R. Heydricha. Důležitost tohoto trestního řízení dokládá i zájem samotného K. H. Franka³²¹, který se ho osobně účastnil. Jak probíhalo samotné soudní přelíčení v Praze, dokládají některá svědectví. *„Ve čtvrtek 3. září 1942 se v zasedací síni Petschkova paláce*

319 VLČEK, 2011, op. cit., s. 167.

320 SOA Praha, digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45, č. 645, Dopis na rozloučenou.

321 JINDRA, 2012, op. cit., s. 44.

konalo mimořádné veřejné přelíčení stanného soudu s Vladimírem Petřkem, Janem Sonnevendem, Aloisem Václavem Čiklem a biskupem Gorazdem. Soudu byla přikládána velká důležitost, o čemž svědčí i fakt, že celé přelíčení bylo natáčeno a výpovědi následně přepisovány. Za předsedu byl vybrán šéf pražské řídicí úřadovny Gestapa Hans Geschke, jako přísedící jeho zástupce JUDr. Josef Witiska a kriminální komisař Heinz Pannwitz, žalobu zastupoval vedoucí kontrarozvědného oddělení Wilhelm Schultze. Přes důkladnou přípravou procesu musel nakonec žalobce konstatovat, že obvinění nepřiznali víc, než k čemu byli donuceni na základě faktů, které byly Gestapu známy. Zvláště dr. Petřek vypovídal vyhybavě a v některých případech výpověď zcela odmítl. (...) Rozsudek se dal očekávat: trest smrti pro všechny obžalované.³²² Podle svědeckých výpovědí odsouzený V. Petřek odmítl požádat o milost, přestože muselo dojít k její vyřízení. Jak vyplývá z dochované výpovědi spoluvězně z cely č. 4 Jana Fialy. „Do cely se vrátil šalfíra z přijímací kanceláře. „Petřek!“ křikl a ihned spustil na pomalu se zvednuvšího Petřka vodopád nenáviděného jazyka. Ptal se Petřka, chce-li žádat o milost. A tu jsme poznali Petřka v celé hrdinné kráse. Napřímil se a s ohněm v zraku takřka vykřikl na gestapáka: „Nein!“ [...] Za nedlouho se opět vrátil. [...] Petřek krajně vzrušen se vymrštil a německy rozhořčeně prohlásil, že nestojí o milost a že nikoho nežádal, aby tak učinil za něj.³²³ Taktéž výkon trestu proběhl rychle, Vladimír Petřek byl následujícího dne 4. září 1942 ve 12:00 hod. popraven. „V denním hlášení policejního praporu je uvedeno, že chování odsouzeného před exekucí a během ní bylo klidné a důstojné. Zdržel se projevů. Tělo bylo dopraveno do krematoria a tam spáleno.“³²⁴

Kolektivní tresty

Samotným vykonáním trestu smrti V. Petřka pro německou správu celá záležitost ještě neskončila. Kromě dalších trestů pro rodinné příslušníky měla tato událost vliv i na uložení kolektivního trestu celé náboženské obci, ke které Petřek patřil. Podle zprávy z denního tisku ze dne 27. září 1942 byla úředně rozpuštěna Česko-pravoslavná náboženská obec církve srbské, veškerá její činnost zakázána a její majetek zabaven. Výše zmíněné opatření nařídil zastupující říšský protektor Kurt Daluege. Navíc někteří

322 JINDRA, 2012, op. cit., s. 46.

323 Tamtéž, s. 46.

324 Tamtéž, s. 46.

pravoslavní duchovní byli zatčeni a nasazeni na nucené práce v Říši.³²⁵

Někteří kritici negativně vnímají odsuny Němců po válce. Nahlíží na ně jako na kolektivní trest a argumentují tím, že odsunem došlo k potrestání mnoha nevinných Němců. To bezesporu je pravda. Podobně lze nahlížet i na vyvozování trestní odpovědnosti z pouhého členství v organizacích³²⁶ podle VRD. Přestože trestní odpovědnost v některých případech soudy nedovožovaly jen na základě formálního naplnění skutkové podstaty trestného činu, lze hovořit i zde o specifické formě kolektivního trestu.

Kolektivní tresty na území Protektorátu však poprvé začaly používat právě německé orgány. Ať již se jednalo o výše uvedený trest v předchozím odstavci nebo tresty ukládané na základě vyhlášek stanného práva, případně vypálení 90 obcí a zastřelení jejich obyvatel při akci tzv. pohotovostních jednotek (*Einsatzgruppen*) na Slovensku při potlačení SNP nebo v Čechách již zmíněné vypálení obcí Lidice a Ležáky. Perzekuce se nevyhnula ani židovské části obyvatel a diskriminační postavení mělo též české obyvatelstvo na vlastním území. A právě z toho pramenila touha po řešení národní očisty výše uvedeným způsobem.

Soudní interpretace, kvalifikace a aplikace práva

Německé soudy mnohdy projednávaly skutky, které z dnešního úhlu pohledu nelze považovat za trestné činy, a některé dokonce ani za přestupky. Přesto za některé poměrně bagatelní skutky ukládaly německé soudy tresty odnětí svobody, a mnohdy i tresty smrti, některé z nich již byly zmíněny ve čtvrté kapitole³²⁷. Absurditu doby okupace dokládá i další případ, kde došlo k trestnímu stíhání za pouhý verbální projev, učiněný navíc v soukromém bytě a bez přítomnosti veřejnosti. Tato událost se odehrála několik dnů po nezdařeném atentátu na A. Hitlera, kdy Kurt Kasper navštívil svého kamaráda Ladislava Horčíčku, který bydlel na Plzeňské třídě čp. 75 v Berouně. Během jejich rozhovoru měl Kasper vyjádřit zklamání nad tím, že se nezdařil atentát na Hitlera. Údajně měl pronést větu: „*Škoda, že se to nepovedlo.*“. Ve vedlejším pokoji byl bohužel přítomen druh Horčíčkovy matky Oldřich Staněk, který působil jako konfident kladenského

³²⁵ Tamtéž, s. 47.

³²⁶ Viz oddíly 4.7.2 a 4.7.3.

³²⁷ Viz podkapitola 4.6, oddíle 4.6.1 „MLS v Praze, Karel Hermann Frank, sp. zn. Ls 1527/46“.

gestapa a jejich rozhovor vyslechl. Na základě jeho udání kladenské gestapo Kurta Kaspera 4. srpna 1944 zatkl.³²⁸

„Dne 19. srpna 1944 o případu informoval úřad německého státního ministra pro Čechy a Moravu říšské ministerstvo spravedlnosti a o dva dny později byla vrchním státním návladním u Německého zemského soudu v Praze podána proti Kasperovi obžaloba. Hlavní líčení se konalo u Zvláštního soudu Německého zemského soudu v Praze (Sondergericht bei dem Deutschen Landgericht in Prag) již 23. srpna 1944. Kurt Kasper v něm byl uznán vinným z trestného činu „sabotáže“ a odsouzen k trestu smrti. Rozhodnutím říšského protektora v Čechách a na Moravě z 21. září 1944 a s vědomím samotného Hitlera nebyla Kasperovi udělena milost a dne 5. října 1944 v 16.39 hod. byl rozsudek na Pankráci vykonán.“³²⁹

Zvláštní a nepochopitelné na celé kauze je, že v případě atentátu na R. Heydricha platila na území Protektorátu alespoň vyhláška, na jejímž základě bylo za trestné považováno schvalování atentátu. V případě atentátu na Hitlera žádná taková vyhláška stanného práva pro území Protektorátu vydána nebyla, nedošlo k vyhlášení výjimečného civilního stavu, a navíc se jednalo jen o nezdařený pokus. Ani právní kvalifikace sabotáže neodpovídala zločinu vymezeném v § 1 odst. 1 zákona proti hospodářské sabotáži³³⁰, a jen stěží lze verbální projev podřadit pod hospodářský trestný čin. Přestože k tomuto verbálnímu projevu došlo v soukromém bytě, a ne na veřejnosti, nezabránilo to německým soudům, aby Kaspera uznaly vinným a odsoudily ho k trestu smrti.

Pokud skutkový stav srovnáme s podobným skutkem, který projednával MLS v Kutné Hoře v trestní věci sp. zn. Ls 4/45³³¹, kde soud mimo jiné posuzoval, zda se obžalovaná podle § 3 VRD dopustila zločinu propagace a podpory nacistického hnutí, když si doma po atentátu na R. Heydricha pověsila rámeček s jeho podobiznou. V obou případech se jednalo o vyjádření určitého postoje k představiteli okupační správy, ke spáchání došlo podobným způsobem v soukromí bytů, oba skutky projednával soud a oba skutky prokázali svědci. V případě vyvěšeného obrazu R. Heydricha se obžalovaná k tomu jednání doznala, ale na rozdíl od stanného soudu, uvažil MLS též okolnosti,

328 PLACHÝ, Jiří. *Druhá česká oběť „schvalování“ atentátu na Hitlera z 20. července 1944* [online]. In: Sborník Archivu ministerstva vnitra č. 4, Praha: ABS, 2006, s. 370.

329 Tamtéž, s. 370-371.

330 RGBI. I., S. 999.

331 Viz podkapitulu 4.5. MLS v Kutné Hoře, Františka Medová, sp. zn. Ls 4/45.

za jakých k uvedenému jednání došlo. Vzhledem k tomu, že se jednalo o soukromý byt, nebylo možné takové jednání považovat za veřejný projev ve smyslu VRD. Z toho důvodu MLS obžalovanou obžaloby zprostil.

Ale ani rozsudky MLS nedržely jednotnou linii při aplikaci VRD v obdobných případech. Lze se setkat s rozsudky, kdy za obdobný skutek tentýž senát MLS vydal zcela rozdílné rozhodnutí. Pro ilustraci může posloužit rozhodnutí MLS v Kutné Hoře v případě Boženy Šiškové sp. zn. Ls 301/46 a Josefa Horáka sp. zn. Ls 280/46. V obou případech se jednalo o udání, v obou případech došlo k udání rodinných příslušníků a v obou případech mělo udání za následek smrt. Božena Šišková udala svého manžela a jeho matku za to, že ukrýval zbraně. Následkem udání došlo ke smrti jejího manžela. MLS v Kutné Hoře ji pro zločin udavačství odsoudil k trestu smrti. Josef Horák udal pro změnu svého syna za to, že nelegálně porazil dvě prasata. Syn byl zatčen, a ani on věznění nepřežil. Stejný senát MLS v Kutné Hoře odsoudil Josefa Horáka k dvaceti letům těžkého žaláře. Soud v tomto případě upustil od uložení trestu smrti pro pokročilý věk Josefa Horáka. Na druhou stranu soud nepovažoval za obdobnou okolnost to, že Božena Šišková byla matkou tří dětí ve věku od 6 do 12 let. Tyto dva případy uváděl vedoucí žalobce MLS v Kutné Hoře jako doklad nekonzistence při aplikaci § 11 VRD v závěrečné zprávě pro ministerstvo spravedlnosti.³³²

Přestože bývá poukazováno na tvrdost VRD, je vidět, že s právním předpisem lze pracovat různým způsobem. O to více pečlivěji měli soudci postupovat při interpretaci a následné kvalifikaci za situace, kdy obžalovanému hrozil citelný trest. Při analogii skutků a rozdílném právním závěru je vidět, že významnou úlohu sehrála i osobnost soudců.

5.2 Retribuce ve vybraných evropských zemích

Někteří kritici retribučního soudnictví zastávají názor, že nebylo třeba vydávat zvláštní právní předpisy, zřizovat retribuční soudy a ukládat přehnaně tvrdé tresty. Na druhou stranu faktem zůstává, že charakter činů jako genocida, zločiny proti lidskosti, udavačství, kolaborace, represe na porobených územích, způsob vedení útočné války, celkový počet obětí a mnoho dalších nových jevů nedokázalo světové společenství

³³² FROMMER, 2010, op. cit., s. 200.

předvídat, a to ani po zkušenostech s první světovou válkou. Není proto divu, že v některých státech jako v Norsku, Holandsku nebo Dánsku došlo znovu k zavedení trestu smrti. To představovalo poměrně velký zásah do právní jistoty, neboť i tresty smrti zaváděly tyto státy se zpětnou účinností. V konečné bilanci tak v Norsku došlo k vynesení trestu smrti v 25 případech, z toho jich bylo 22 vykonáno. V Holandsku soudy vynesly trest smrti ve 138³³³ případech, ale výkon trestu doznalo jen 36 odsouzených. Dánsko mělo 78 odsouzených k trestu smrti, výkon trestu smrti byl proveden u 46 odsouzených.³³⁴ Zajímavostí je Lucembursko, neboť to vyneslo a vykonalo pouze jediný trest smrti u představitele nacistické správy v Lucembursku, ale zároveň se jednalo o první vykonaný trest smrti v této zemi od roku 1823.³³⁵

V sousedním Polsku mimořádné soudy ukončily svou činnost již v roce 1946. Jejich činnost následně převzaly soudy řádné. Mimořádné soudy potrestaly celkem 17.845 zločinců. Trest smrti vynesly u 364 obžalovaných, z toho jen u tří odsouzených došlo k přeměně na trest doživotní, a to na základě prezidentské milosti. Poměrně častým trestem představovalo v Polsku tzv. umístění do pracovního tábora až na dva roky. Tento druh trestu vynášely Mimořádné výbory. Jednalo se o kvazisoudní orgány, které byly zřízeny dekretem z 16. listopadu 1945.³³⁶

Podobně jako Československo přistupovalo k retribučnímu soudnictví i Maďarsko, zde se procesy retribuční vztahovaly rovněž na činy z dob horthyovského režimu. Maďarské lidové soudy se skládaly z předsedy, kterým byl soudce z povolání a pěti soudců z lidu. Zvláštností maďarského mimořádného soudnictví se stal způsob hlasování, když o vině rozhodovali pouze soudci z lidu. Celkem maďarské lidové soudy odsoudily 17.377 obžalovaných, z toho 322 osob odsoudily k trestu smrti a ve 145 případech došlo k jeho výkonu. Zvláštností je, že tresty smrti musela v Maďarsku schvalovat Spojenecká kontrolní komise³³⁷. Bilance retribuční zahrnovala i 1.917 osob odsouzených k nuceným pracím. Ke konfiskaci majetku došlo u více než 3.000 odsouzených.³³⁸ Maďarské lidové soudy ukončily svou činnost v roce 1949.

V třímilionovém Norsku bylo odsouzeno celkem 92.805 osob. K trestu smrti norské soudy odsoudily 30 osob a uložily více jak 17.000 trestů odnětí svobody.

333 Podle Kuklíka byl trest smrti vyneseno u 154 obžalovaných. In: KUKLÍK, 2002, op. cit., s. 360.

334 FROMMER, 2010, op. cit., s. 134.

335 KUKLÍK, 2002, op. cit., s. 362.

336 Tamtéž, s. 364.

337 FROMMER, 2010, op. cit., s. 133.

338 KUKLÍK, 2002, op. cit., s. 368.

Ke zbavení občanských práv došlo 28.000 Norů.³³⁹ Výše trestů ukládaných za účast v bojích po boku Německa se pohybovala v rozmezí od 4 do 8 let vězení. Poměrně častý postih představovaly jen samotné majtkové a peněžité tresty.³⁴⁰ K třetímu výročí skončení války byla vyhlášena rozsáhlá amnestie, při které došlo k prominutí až poloviny trestu.³⁴¹

V Holandsku soudy projednaly přibližně 35.000 případů, z toho odsouzení doznalo 14.562 osob. Trest smrti soudy vynesly u 154 osob. Trest odnětí svobody vynesly soudy celkem 14.332 osob, z toho u 148 osob vynesly trest doživotní a u 578 nejvyšší trest odnětí svobody s trestní sazbou od 15 do 20 let. Dále u 1.158 osob uložily soudy trest od 10 do 15 let a 4.589 osob vynesly trest odnětí svobody od 5 do 10let.³⁴²

Například Jugoslávie se na rozdíl od Československa vydala cestou právní diskontinuity a prohlásila veškeré právní předpisy za neplatné a nově vytvořila právní úpravu, která definovala skutkové podstaty trestných činů. V Jugoslávii nedošlo k vytvoření lidových soudů jako v jiných zemích, ale došlo k vytvoření soudů vojenských pro válečné zločiny. Pro další skutkové podstaty jako kolaborace se využily již řádné trestní soudy.³⁴³

V Dánsku došlo k odsouzení více než 10.000 osob. V Belgii soudy odsoudily 57.000 osob. Belgie navíc zavedla pro válečné zločince a kolaboranty poměrně zvláštní kombinaci pětičlenného tribunálu ve složení dva soudci z lidu a tři vojáci. Ale i ve Švýcarsku, u kterého se může zdát, že nebylo válkou dotčené, přistoupily úřady k určité formě národní očisty, když expatriovaly ze země ty občany, kteří během války vyvíjely snahu o připojení Švýcarska k Říši.

Na rozdíl od Československa byl v některých státech za určitých podmínek připuštěn opravný prostředek proti soudním rozhodnutím. Příkladem může být Dánsko, kde měl odsouzený právo na nový proces v případě, že soud vynesl trest nad 10 let. V Holandsku, pokud soud nerozhodl jednomyslně, se mohl obžalovaný proti rozsudku odvolat. Později mohl obžalovaný podat odvolání u všech rozsudků, pokud soudem uložený trest převyšoval sazbu 6 let. Maďarsko mělo zřízený revizní orgán, který mohl revidovat rozsudky v situaci, kdy s tím soudci nižšího soudu souhlasili.³⁴⁴

339 HONZÍK, Miroslav. *Povstaňte, soud přichází: Stopy, fakta, svědectví*. Praha: Panorama, 1986, s. 237.

340 KUKLÍK, 2002, op. cit., s. 358-359.

341 HONZÍK, Miroslav. *Povstaňte, soud přichází: Stopy, fakta, svědectví*. Praha: Panorama, 1986, s. 237.

342 KUKLÍK, 2002, op. cit., s. 360.

343 Tamtéž, s. 366.

344 FROMMER, 2010, op. cit., s. 130.

Zajímavé srovnání může představovat právní úprava retribučního soudnictví ve Francii. Původní myšlenka vyhnout se vydávání nových právních předpisů se zpětnou účinností a snaha o co možná nejširší využití původních právních předpisů, začala i zde narážet na zcela nové jevy, které přinesla válka. Podobně jako Československo musela se i Francie vypořádat s udavačstvím, kolaborací, způsobem vedení války a výkonem správy na obsazeném území a na území ovládaném vichystickou vládou. Ani Francie nebyla ušetřena svévoli a násilnostem na osvobozených územích. Touha po pomstě vedla k incidentům poválečného násilí, kdy dav na ulicích konal národní očistu po svém. Do role soudců se pasovaly některé odbojové skupiny, které vynášely vlastní rozsudky, které následně též vykonávaly. V některých případech se popravám nevyhnuli ani mladiství pod 18 let. V jiných případech představovalo holení hlavy velmi rozšířený trest, a to zejména u žen, které čelily podezření z kolaborace. Tyto incidenty neunikly pozornosti britské diplomacie, která je zmiňovala ve svých zprávách. Je proto logické, že i Francie se snažila vyvíjet maximální úsilí na stabilizování a zklidnění poměrů ve společnosti.³⁴⁵

Francouzský trestní zákoník již obsahoval ustanovení, které umožňovalo stíhat každého, kdo vešel ve srozumění s mocností vedoucí válku nebo podporoval její konání. Za takové jednání mohl soud dotyčného potrestat odnětím svobody, případně trestem smrti. Přesto ve i Francie došlo k vydání zvláštní právní úpravy prostřednictvím novely publikované ve sbírce (*Journal Officiel*) pod č. 136 jako *Ordonnance* ze dne 29. listopadu 1944. Tato novela se týkala zejména potrestání činů kolaborace a navazovala tak na nařízení z 26. června 1944. Vedle těchto trestných činů zaváděla též kvalifikované skutkové podstaty existujících trestných činů a došlo též k asperaci některých trestních sazeb jako v případě vlastizrady. Vedle již používaných trestů odnětí svobody, trestu smrti aj. byly zavedeny i tresty ztráta občanských práv, konfiskace majetku, konfiskace zisku dosaženého obchodováním s nepřítelem nebo na černém trhu.

Míra aktivní spolupráce, případně loajality, ale i pasivní uznání okupační moci, šla napříč celou společností, a nevyhnula se ani politikům, intelektuálům, ale i běžným občanům. Společnost požadovala očistu v armádě, ve státní správě, ale též u některých představitelů církve, zejména episkopátu, který otevřeně podporoval maršála Petaina, ale také u řadových konfidentů a kolaborantů. Z tohoto důvodu přistoupili i ve Francii

345 KUKLÍK, 2002, op. cit., s. 357.

ke zřízení několika druhů orgánů, a to jak vojenských, tak i správních.

Jako první začaly na území Alžiru vykonávat svoji činnost vojenské soudy. Podobně jako v Československu projednávaly případy domácí zrady a kolaborace národní soudy, ve Francii čelné představitele, členy vichystické vlády, jakož i samotného maršála Petaina projednával zvláštní Nejvyšší soud (*Haute Cour de Justice*). Právní základ pro zřízení tohoto soudu vycházel z Ústavy III. Francouzské republiky a *Ordonnance* z 18. listopadu 1944. Soud se skládal ze 3 soudců a 24 porotců.³⁴⁶

Hlavní část retribuční soustavy tvořily zvláštní tribunály (*Cours de Justice*), které trestaly zejména činy jako kolaborace, vlastizrada, spolupráce s nepřítelem, maření obrany vlasti, spolupráce s cizími výzvědnými službami a nově i udavačství a službu v cizím vojsku bojujícím proti Francii a jejich spojencům. Tyto zvláštní tribunály (*Cours de Justice*) projednaly celkem 50.095 případů. Méně závažné činy kolaborace, podobně jako v Československu provinění proti národní cti, projednávaly ve správním řízení (*Chambres civiques*) na základě nařízení z 28. srpna 1944. Ve správním řízení došlo k projednání bezmála 68.000 případů³⁴⁷.

Celkem Francie stíhala okolo 130.000 osob a celkem soudy uložily 7.037 trestů smrti, z tohoto počtu vyhlásily 4.379 trestů smrti v nepřítomnosti. Celkem v 1.849 případech došlo ke změně na trest odnětí svobody na doživotí a vykonáno bylo 791 trestů smrti. Dále bylo 2.777 osob odsouzeno k doživotnímu trestu nucených prací, 10.434 k časově omezenému trestu nucených prací, 23.816 odsouzeným soudy uložily trest odnětí svobody a u 692 osob soudy vyslovily ztrátu občanských práv.³⁴⁸ Některým Francouzům, kteří bojovali buď v legiích nebo jako příslušníci SS na východní frontě, byla alternativně nabídnuta možnost služby ve Francouzské Indočíně v době začínající koloniální války namísto soudního procesu.³⁴⁹

Francie na podporu programu národního usmíření (*la réconciliation nationale*) postupně vyhlásila tři amnestie, a to v letech 1947, 1951 a 1953. Ovšem, neméně důležitým důvodem a ryze praktickým, představovaly vysoké náklady státního rozpočtu u takto vysokého počtu vězňů a přeplněnost francouzských věznic.

346 KUKLÍK, 2002, op. cit., s. 355.

347 Tamtéž, s. 355.

348 Tamtéž, s. 356.

349 HONZÍK, 1986, op. cit., s. 249.

ZÁVĚR

Než bude možné konstatovat, zda v úvodu vymezenou první hypotézu „*K efektivnímu postihu všech forem jednání v době Protektorátu nebylo možné využít jen původní prvorepublikovou úpravu.*“ je možné potvrdit nebo vyvrátit, je potřeba shrnout a dát do souvislostí některá výše uvedená fakta.

Historické události, které pomohly k postupné destrukci ústavního systému Výmarské republiky, přispěly též k porušení základního mechanismu dělby moci. To se projevilo tak, že moc zákonodárná začala plně sloužit politice národního socialismu a nacistické právo se stalo jedním z nástrojů k upevnění moci v Říši. Právo otevřeně zakládalo rasovou nadřazenost postavenou na sociálním darwinismu a antisemitismu. Vše se plně podřizovalo ochraně národního společenství v duchu národního socialismu. Došlo k prolomení mnohých trestněprávních zásad, zejména pak zásady určitosti *certa a scripta* a docházelo k účelové interpretaci právně neurčitých pojmů, a to takovým způsobem, který umožňoval dosažení požadovaného cíle v duchu národního socialismu. K výroku o vině nutně nemusela existovat samotná skutková podstata, ale plně postačovalo, aby skutek byl v rozporu s tzv. „zdravým národním cítěním“. Tím došlo k prolomení zásady *crimen sine lege a nulla poena sine lege*, a to ve svém důsledku vedlo k oslabení právní jistoty. A pokud ani to nepostačovalo a cíle nebylo možné dosáhnout právní cestou, nastoupily náhradní mimoprávní prostředky. Došlo tak k modifikaci ochranné a posílení represivní funkce trestního práva, které bylo degradováno na pouhý mocenský nástroj vyvolené skupiny v Říši.

Po obsazení zbytku republiky a vzniku Protektorátu tak vedle sebe začaly působit dva ideově zcela neslučitelné právní systémy. Do českého právního řádu tak byl vnesen cizorodý prvek, který přinesl oslabení právních principů a zásad, na kterých byl postaven. Dominantní německý právní systém postupně ovlivňoval systém autonomní a podobně jako v Německu došlo i v Protektorátu k jeho postupnému rozkládání a negování. Legislativní činnost protektorátní vlády okupační správa tolerovala pouze do té míry, pokud nebyla v rozporu se zájmy Říše, případně jen ve zcela okrajových záležitostech, kde střet zájmů prakticky nepřipadal do úvahy. Již v roce 1939 došlo na území Protektorátu k vydání vyhlášek s prvky stanného práva, které měly přímý dopad na české

obyvatelstvo³⁵⁰. Podobně jako v Německu stalo se i v Protektorátu zcela novým jevem zneužívání práva. Na základě právních předpisů byly určité skupiny obyvatel zbavovány občanských práv, docházelo k jejich diskriminaci, k zásahům do jejich vlastnických práv a později i k vyvražďování. Podobným způsobem se v některých případech přistupovalo k soudním a správním rozhodnutím. To vše společně mělo za cíl vytvořit pouhou iluzi právního jednání. Za normálních okolností, podle původní právní úpravy, by nutně takové jednání mělo povahu trestného činu. Vznikala tak schizofrenní situace, kdy z pohledu právního pozitivizmu existovalo platné právo, jehož dodržování státní moc vynucovala, avšak optikou právního naturalizmu vykazovalo veškeré znaky trestných činů, podle trestněprávní úpravy z doby první republiky. Proto velký retribuční dekret přímo předpokládal spáchání zločinu právě prostřednictvím zákona nebo individuálních právních aktů³⁵¹, a navíc v § 13 stanovil podmínky, za kterých nebyla přípustná exkulpace takového jednání. Neúčinná se tak stala obhajoba tím, že takové jednání ukládal právní předpis nebo že se jednalo o plnění oznamovacích povinností vůči německým orgánům na základě právní povinnosti. Takové jednání mohlo mít následně povahu udavačství podle § 11 VRD, kde navíc dotyčného neomlouvalo ani to, že při nesplnění takové povinnosti hrozil postih v podobě trestu smrti.

Obdobným způsobem přistupoval nacistický režim také k soudním a správním rozhodnutím. Jak bylo popsáno ve druhé kapitole, začala vedle původní české soudní soustavy vykonávat soudní pravomoc i soustava soudů německých. Vzájemný vztah obou soudních soustav sice vymezoval právní předpis, ale faktický stav ovlivňoval výkon německé okupační správy na protektorátním území. To zapříčinilo, že obě soudní soustavy působily vedle sebe ve zcela asymetrickém postavení. Německá okupační správa se snažila výkon autonomního soudnictví zcela ochromit. K tomu neváhala využít všech prostředků jako předčasné penzionování některých soudců nebo uzavření českých vysokých škol, které znemožnilo přirozenou obnovu ve všech právních profesích po dobu šesti let. Německá správa všemi prostředky ingerovala do moci výkonné a moci soudní a ovlivňovala tak nezávislost českých soudců a správních úřadů. Výjimkou nebyla ani perzekuce nebo přímá fyzická likvidace soudců a dalších zaměstnanců v justici. Asi nejlépe situaci dokumentuje část zprávy ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny,

350 Viz podkapitola 2.4.

351 Viz § 7 odst. 3 případně § 9 VRD.

kteřou přednesl na 32. schůzi Prozatímního Národního shromáždění republiky Československé. „Výsledek persekuce byl, že počet soudců v Čechách a na Moravě poklesl počátkem roku 1945 přibližně na jednu polovinu stavu systemisovaného v roce 1938. K persekuci používali okupanti všech prostředků, které měli po ruce. Tak více než 50 % soudců a státních zástupců nakomandovali na nucené práce v pracovním náboru a dokonce i do t. zv. Todtovy organizace. Velký počet soudců předčasně odstranili z činné služby a vehnali do pense. Z celkového počtu soudců a státních zástupců téměř každý desátý byl od Němců uvězněn a z uvězněných plných 40 % bylo popraveno nebo umučeno. Např. na Moravě ze 450-500 soudců a státních zástupců bylo 45 uvězněno a z nich 18 popraveno. Hrdinnou mučednickou smrt popravou nebo umučením z rukou okupantů přijalo plných 40 soudců a státních zástupců a 2 z nich padli v revolučním boji. Tato data jsou přesvědčivým dokladem obětí, které české soudcovstvo přineslo svému úsilí zachovati i v tak těžkých dobách své národní i právní poslání. V boji za svobodu a právo přinesli oběť krve soudci všech hodností, ba i presidenti krajských soudů (president krajského soudu Konáš, správce krajského soudu dr Sazyma, a známá je naší veřejnosti zejména poprava přednosty okresního soudu ve Velvarech, známého vynikajícího mistra šachu dr Karla Treybala).“ Prokop Drtina v projevu dále zdůraznil i odvahu některých českých soudců, kteří se snažili ukládat celkově nižší tresty, než ukládaly soudy německé, a to i přesto, že takové jednání představovalo v té době pro soudce, ale i pro zaměstnance v justici velké nebezpečí. Rozhodovací praxe soudů, ale i samotný výkon soudních rozhodnutí plně podléhal kontrole německé okupační správy. Úředníci gestapa a bezpečnostní služby dokázali efektivně zasahovat do rozhodování autonomních soudů a ovlivnit i následný výkon soudních rozhodnutí³⁵². Pod hlavičkou státních soudů se konaly procesy, které se spravedlivým soudním řízením měly jen přamálo společného. Mnohdy i jejich formální označení v záhlaví³⁵³ dávalo tušit, že nepůjde o soudy v právním smyslu. U těchto soudů se již neřešil skutkový stav a návaznost na právní úpravu. Proto v praxi činilo problém některé akty těchto soudů právně rozlišit a zařadit³⁵⁴. K cílům těchto soudů rozhodně nepatřila ochrana společnosti, ale šíření strachu a tvrdý postih kritiků a odpůrců nacistického režimu³⁵⁵.

352 Viz podkapitola 4.5 „MLS v Kutné Hoře, Karel Svoboda, sp. zn. Ls 1/45“.

353 Viz podkapitola 5.1.

354 Viz podkapitoly 4.6 a 5.1.

355 Viz podkapitoly 2.4 a 5.1.

Dekretům prezidenta republiky, které upravovaly retribuční soudnictví, kritici vytýkají jejich zpětnou časovou působnost. Tvrzení, že právní předpis *ex post* vytvářel definice skutkových podstat nových zločinů, je pravdivé jen částečně. Jak bylo výše uvedeno³⁵⁶, vymezoval VRD skutkové podstaty ve větší míře právě odkazem na ustanovení trestněprávní úpravy první republiky. Tím došlo k vytvoření definičního schéma sice nové skutkové podstaty, ale postavené na původních znacích trestněprávní úpravy. Celkem se podařilo využít více jak 90 odkazů na původní ustanovení trestních předpisů. V tomto směru výjimku tvořily zločiny proti státu § 2, § 3 a § 4, zločin proti osobám § 6 a částečně § 7, zločinu proti majetku § 9 a § 10 a zcela specifická skutková podstata zločinu udavačství podle § 11 VRD. Z paragrafů, které neodkazovaly na tehdejší platnou právní úpravu, ale vymezovaly zcela nové skutkové podstaty, je potřeba zohlednit i výše uvedený charakter německé právní úpravy a výkon soudní a správní pravomoci na území Protektorátu. Až do té doby nemusely soudy řešit takové zločiny, kdy se právo nebo soudní a správní rozhodnutí stalo samo nástrojem zločinu. Je proto pochopitelné, že prvorepubliková právní úprava, ale ani předválečné právní úpravy jiných evropských států nepředpokládaly spáchání zločinu takovým způsobem.

Další důvod, proč muselo dojít k vydání právní úpravy se zpětnou účinností, představovala skutečnost, kdy autonomní zákonodárné orgány během okupace nemohly efektivně vydávat právní předpisy, které by umožňovaly regulovat tehdejší poměry. Skutečnou a efektivní kontrolu na území Protektorátu v oblasti zákonodárství plně vykonávala německá okupační správa. V předválečném období docházelo k vývoji trestněprávní úpravy postupně. Zákonodárce tak mohl reagovat na jednotlivé jevy ve společnosti prostřednictvím novelizace trestněprávní úpravy. Ale v období Protektorátu nebylo možné vydávat právní předpisy, které by odporovaly zájmům Říše. Navíc podle nařízení vůdce ztratily svou účinnost ty právní předpisy, které svou povahou odporovaly zájmům převzaté ochrany³⁵⁷. Samotná povaha protektorátní ochrany však nesplňovala její pravý význam, a to jak z pohledu státovědného, tak z pohledu historického. Jakou povahu Protektorát ve skutečnosti opravdu představoval, již bylo stručně vysvětleno v podkapitole 5.1.

Již ve dvacátých, ale i třicátých letech mezinárodní společenství dobře vnímalo

356 Viz oddíl 4.1.2.

357 Viz podkapitola 1.4.

zločin agrese a odmítalo útočnou válku jako zcela nepřijatelný prostředek k řešení případných sporů. V průběhu okupace prozatímní exilové orgány spolupracovaly na mezinárodní koncepci retribučního soudnictví, která rovněž předpokládala zpětnou účinnost právních předpisů. V té době začal vznikat i nový koncept o trestní odpovědnosti jednotlivců na poli mezinárodního práva. A právě z tohoto důvodu spolupracovalo Československo na potrestání válečných zločinců s mezinárodními organizacemi a stalo se i signatářským státem některých významných mezinárodních smluv³⁵⁸. Právní úprava retribučního soudnictví v Čechách tak vycházela převážně z tohoto mezinárodního modelu.

Ale i jiné evropské státy zamýšlely využít stávající právní úpravu. Příkladem může být Holandsko, které rovněž chtělo využít původní právní úpravu, ale i původní soudní soustavu. Poměrně brzy si však začalo uvědomovat, že právní úprava nepokrývá veškerý rozsah zločinů a nepředpokládá ani určité formy nové trestné činnosti. V Holandsku si rovněž dobře uvědomovali, že stávající model soudnictví tak velký připravovaný nápor trestních řízení nezvládne. Proto i v Holandsku došlo k vytvoření nové právní úpravy se zpětnou účinností a ke zřízení mimořádných lidových soudů. Holandsko kromě toho muselo znovu zavést trest smrti.³⁵⁹

Pokud Československo chtělo zachovat právní kontinuitu s obdobím první republiky a zůstat i nadále právním státem a zároveň efektivně postihnout všechny formy trestního jednání v době okupace, nezbývalo než tak učinit formou nové právní úpravy. Jedině nová právní úprava retribučního soudnictví umožňovala vymezit skutkové podstaty zločinů, které do té doby právní řády většiny států neznaly a ani nepředpokládaly. Prvorepubliková právní úprava neznala zločin udavačství, nedokázala postihnout některé formy kolaborace, neznala zločinecké organizace s podporou státní moci, nepředpokládala spáchání trestných činů důsledným dodržováním právních povinností a nepředpokládala spáchání zločinů soudním nebo správním rozhodnutím. V opačném případě, pokud by nedošlo k vytvoření nové právní úpravy, zůstaly by tyto skutky zcela nebo částečně nepotrestané, případně by jejich stíhání bylo kusé anebo značně obtížné. A právě z těchto důvodů jedině nová právní úprava mohla splnit požadovaný cíl.

358 Viz podkapitola 3.1.

359 KUKLÍK, 2002, op. cit., s. 359-360.

Teprve přijetí nové právní úpravy, která umožnila trestní postih zločinů páchaných v době ohrožení republiky, pomohlo částečně zamezit vlně živelných odplat a vyřizování účtů. Společnost velmi citlivě vnímala jednání označované za udavačství a kolaboraci a považovala je za projev zbabělosti. Na druhou stranu ani mnozí političtí představitelé neprokázali odvahu, která se od nich očekávala. V první kapitole je uveden stručný přehled událostí, z nichž vyplývá, že absentovala potřebná snaha o uchování samostatnosti Československa. Mnozí političtí představitelé nedokázali morálně vytrvat a bez větších překážek vydali republiku a někteří ji dokonce úplně opustili. Snaha o uchování samostatnosti nutně nemusela znamenat ozbrojený odpor, ale setrvání na politických pozicích doprovázené ochotou nazývat věci pravými jmény a morálně odsoudit činy okupantů. S pravděpodobností hraničící s jistotou by takové jednání nemělo žádný vliv na vývoj dalších událostí. Dost možná by političtí představitelé museli přinést oběti i ze svých řad, vždyť takové gesto národ očekával. Takové gesto by totiž mělo symbolický význam a ukázalo by národu směr a jejich jednání by se tak mohlo stát morálním vzorem hodným následování pro ostatní. Nedostatečná ochota jít vlastnímu národu vzorem působí poněkud zvláště, a to zejména za situace, kdy se na straně druhé tito političtí představitelé podíleli na vydávání právních předpisů, které kriminalizovaly podobné jednání druhých a za které mnohdy oni sami měli morální odpovědnost. K této problematice Benjamin Frommer použil ve své knize výstižnou citaci z jednoho anonymního dopisu prezidentu republiky. „*Nejdřív nás přivedli k Mnichovu, bez boje vydali Němcům skoro polovinu Čech, vojsko složilo zbraně a v březnu je Němcům dalo bez výstřelu a potom na nás chtěli, abychom s klacky dělali revoluci.*“³⁶⁰

Někteří autoři tvrdí, že určitá míra poválečného chaosu byla nevyhnutelná, a to obzvláště za situace, kdy se vláda vracela po šesti letech z exilu zpět do vlasti a v mezidobí nedokázala zabránit vlně poválečného násilí. Takový názor může znít logicky a pravdivě, zejména srovnáme-li tento jev s jinými evropskými státy, neboť i ty řešily obdobné problémy poválečného násilí. Co ale československé vládě vytknout lze, je to, že po svém návratu nevyvíjela potřebnou snahu, aby zabránila násilnostem a divokým odsunům³⁶¹. Dokonce tento stav vládě částečně vyhovoval, jelikož připravoval půdu pro následný odsun německé a maďarské menšiny z Československa.³⁶² Tuto tendenci je

360 FROMMER, 2010, op. cit., s. 42.

361 Viz podkapitola 4.2.

362 FROMMER, 2010, op. cit., s. 95.

možné dovodit jednak z právní úpravy, která jinak trestné jednání dodatečně označila za souladné s právem³⁶³, ale též z faktické neochoty při stíhání osob, které se dopouštěly násilí na zajištěných a vězněných osobách. Zklidnit situaci však nepomáhalo ani to, když někteří političtí představitelé negativně vnímali snahy o potrestání osob, které se takového jednání dopouštěly. Mnohdy snahu postihnout takové jednání sami označovali jako kolaboraci nebo maření odkazu revoluce a dotýčný se tak mohl sám dostat do problémů. Přestože ke spáchání takových činů docházelo v době zvýšeného ohrožení republiky a mnohá jednání naplňovala některou ze skutkových podstat zločinů podle VRD, nedošlo u viníků mnohdy ani k zahájení trestního stíhání. Tomu napomohla dodatečná legalizace³⁶⁴, která znemožnila trestněprávní postih zločinů ve jménu revoluce. Je na škodu, že takové osoby unikly spravedlnosti, neboť jejich skutky se v mnohém podobaly těm z období Protektorátu. Nová právní úprava se z těchto důvodů jevila jako jediná možnost k dosažení požadovaného cíle. V opačném případě, pokud by nedošlo k určité shodě politických představitelů na vydání účinné retribuční úpravy, mohla se vlna revolučního násilí zcela vymknout kontrole.

Když chceme hodnotit význam nové právní úpravy, pokud jde o její vytýkanou retroaktivitu, je potřeba na straně druhé také zmínit přínos, který přinesla. Jak je patrné z výše uvedeného souhrnu, byla doba Protektorátu výjimečná ve všech ohledech. Nová právní úprava naplnila očekávání společnosti na potrestání viníků, a navíc částečně zamezila další vlně násilí. Velký retribuční dekret se stal právním předpisem, který zásadně nevycházel z principu kolektivní viny. Pouze ustanovení § 2 a § 3 odst. 2 VRD při čistě formálním pojetí trestného činu představují určitou formu kolektivní viny. V ostatních ustanoveních VRD již struktura skutkových podstat vycházela čistě z individuálního posuzování viny a rovněž struktura sankcí měla individuální charakter. V tomto ohledu VRD nesklouzával k pouhému formálnímu konstatování viny, ale přesně vymezoval jednotlivé skutkové podstaty trestných činů. Navíc vytvářel institucionální základ pro zřízení mimořádných lidových soudů, speciálně stanovil některá procesní pravidla a explicitně zmiňoval právo obviněného na obhájce.

Z výše uvedeného souhrnu vyplývá, že vydání nové právní úpravy vytvořilo

363 Zákon č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

364 § 1 zákona č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

dostatečný právní základ, který umožňoval zahájit proces národní očisty, a mohlo tak dojít k naplnění požadovaného cíle v souladu s definicí právního státu. Zavedením nových skutkových podstat došlo k vytvoření efektivního nástroje, který umožňoval potrestání většiny zločinů z období Protektorátu. To přispělo ke zklidnění společnosti a částečně zabránilo snahám o revoluční výkon spravedlnosti, mnohdy doprovázený vlnou násilí, samozvaných soudců a svémocného způsobu řešení odplaty. Přestože právní úpravu nelze považovat za zcela dokonalou a některé její jednotlivosti umožňovaly jiný a lepší způsob řešení, přesto převážila pozitiva, která přinesla. Jiná alternativa pro řešení národní očisty než formou nové právní úpravy by totiž pro právní stát nepřipadala v úvahu. Veřejný zájem na rychlém potrestání zločinů z doby okupace oprávněně převážil i nad prolomením zásady zpětné účinnosti, ke které tak muselo být přistoupeno. Nezbyvá tedy než konstatovat, že **první hypotéza v tomto ohledu byla potvrzena**, neboť k efektivnímu postihu všech forem jednání v době Protektorátu nebylo možné využít jen původní prvorepublikovou úpravu.

Pokud jde o druhou hypotézu „**Tresty ukládané MLS nevybočovaly z evropského průměru.**“ i zde si dovolím krátké shrnutí.

VRD umožňoval pachatele zločinů postihnout trestem odnětí svobody v rozpětí od pěti let až na doživotí. Odstupňování jednotlivých trestních sazeb odráželo to, zda se jednalo o základní, nebo kvalifikovanou skutkovou podstatu zločinu. V případě některých kvalifikovaných skutkových podstat připouštěl VRD též uložení trestu smrti. Základní trestněprávní zásadu VRD představovala nemožnost snížit trest pod jeho dolní hranici nebo zaměnit způsob potrestání za mírnější.³⁶⁵ Výjimka z této zásady připadala do úvahy pouze v případech zvláštního zřetele hodných, kdy soud mohl dolní hranici trestní sazby podkročit nebo zaměnit trest za mírnější, případně zcela upustit od potrestání. Jednalo se však jen o takové případy, kdy obžalovaný jednal s úmyslem prospěti českému nebo slovenskému národu, případně Československé republice nebo jejím spojencům anebo obecnému zájmu. Obdobně mohl MLS postupovat tehdy, pokud se obžalovaný svou činností zasloužil o osvobození republiky z nepřátelské moci nebo o nápravu, případně o zmenšení zla nepřitelem způsobeného. Kumulativně však muselo dojít ke splnění

365 Viz § 16 odst. 1 VRD.

podmínky, kdy obžalovaný po svém obrácení na cestě povinností již vytrval. Soud však musel ještě poměřovat, zda nepřevyšuje škoda pachatelem zaviněná, neboť v takovém případě tohoto ustanovení soud nemohl použít.³⁶⁶

Kromě trestu těžkého žaláře nebo trestu smrti, pokud soud zároveň neupustil od potrestání, musel vyslovit i pozbytí občanské cti na dobu určitou nebo navždy a rovněž musel vyslovit, že část trestu odnětí svobody, případně trest celý vykoná odsouzený ve zvláštním nuceném pracovním oddílu³⁶⁷. Další kategorie trestů, které mimořádné lidové soudy ukládaly, představovala zásah do majetkových práv odsouzeného. Jednalo se o propadnutí části nebo celého jmění odsouzeného ve prospěch státu.³⁶⁸

Skladba trestů, které ukládaly další evropské státy, se výrazně nelišila od skladby trestů, které připouštěl VRD. Jak již bylo zmíněno, právní úprava mimořádného lidového soudnictví vycházela z mezinárodního modelu retribučního soudnictví. Rozdíly však lze zaznamenat ve způsobu, jakým jednotlivé evropské soudy přistupovaly k interpretaci a aplikaci jednotlivých skutkových podstat trestných činů, v odlišném způsobu zacházení s trestem smrti a přeměny trestů na trest mírnější. Případné rozdíly představovaly některé doplňkové formy trestů, které již spadaly do kategorie správního trestání.

Rozdíly v přístupu při ukládání trestů vytvářely i samotné mimořádné lidové soudy. To umožňovala odlišná praxe jednotlivých soudů, ale i jednotlivých senátů stejného soudu. Tento stav prohlubovala neexistence opravného prostředku, který by jinak zajistil sjednocující charakter ukládaných trestů. V průběhu let 1945-1947 doznalo v globálním měřítku ukládání trestů v českých zemích určitý posun. Na začátku tohoto období ukládaly MLS velmi přísné tresty a naopak v pozdějším období lze pozorovat určité uvolnění a shovívavost s postupným příklonem k výrazně nižším trestům při analogii skutků. Tuto tendenci způsobil jednak samotný vývoj domácího mimořádného lidového soudnictví³⁶⁹, ale též interpretační posun v určitých otázkách retribučního soudnictví na poli mezinárodního práva³⁷⁰. Důvody lze spatřovat také v celkové vyčerpanosti, kdy se postupem času začala ve společnosti projevovat netečnost

366 Viz § 16 odst. 2 VRD.

367 Dekret prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 č. 129/1945 Sb., o zvláštních nucených pracovních oddílech. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

368 Viz § 14 VRD.

369 Viz oddíl 4.1.6

370 Viz podkapitola 4.7 „Členství v organizacích“ a „Členství v organizacích a mezinárodní právo“.

k probíhajícím procesům u MLS. Benjamin Frommer v přeneseném významu tento jev poměrně výstižně označil jako tzv. „*obroušení ostrých hran velkého dekretu*“³⁷¹, kdy soudy začaly daleko více posuzovat i polehčující okolnosti poté, co odpadly emoce a nálada ve společnosti se celkově uklidnila. Ale mohlo se jednat i o ryze pragmatické důvody, jelikož hlavní pachatelé již došli potrestání a na řadu přicházely jen skupiny řadových členů a méně významných pachatelů, a to již převážně z českých řad.

Určitá specifika právní úpravy retribučního soudnictví lze zaznamenat prakticky u každého státu. Koncepční rozdíly lze mimo jiné pozorovat i v rámci českých zemí a Slovenska. Analýzu koncepčních rozdílů obou částí republiky obsahovaly podkapitoly 3.2 až 3.4. Tyto podkapitoly rovněž obsahovaly rozbor důvodů, které vedly k odlišné právní úpravě retribučního soudnictví a soudních orgánů. Výsledek této kauzálně-vztahové analýzy je možné podložit i srovnáním statistických přehledů z let 1945-1947. Jak ovlivnily koncepční rozdíly v právní úpravě například dopad na ukládání trestů smrti, je patrné z následujícího srovnání. V celém Československu uložily soudy celkem 778 rozsudků s trestem smrti, z toho na Slovensku jich soudy uložily jen 65 a zbylých 713 uložily soudy české.³⁷² Jak bude dále uvedeno, lze obdobný trend zaznamenat i při ukládání trestů odnětí svobody.

Společnost, ale ani političtí představitelé se nedokázali shodnout na tom, zda Národní soud v Praze a mimořádné lidové soudy ukládaly dostatečně přísné tresty. Především komunistická strana se snažila společnost dále mobilizovat a poukazovat na to, že národní očista ještě zdaleka nebyla dokončena a přidala do politického boje nový prvek, který rozděloval společnost do tříd. Nedůslednost retribuční komunističtí poslanci spojovali s neochotou buržoazie přísně trestat politické špičky, které spolupracovaly s nacistickým režimem. V tomto směru kritice nešel ani proces se členy protektorátních vlád. Jejich mírné tresty spojovali právě s jejich buržoazním původem. Na 56. schůzi ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé, svolané na úterý 10. června 1947 na 14:00 hod., se konala rozprava o prohlášení ministra spravedlnosti JUDr. Drtiny o činnosti a výsledcích retribučního soudnictví, kterou JUDr. Drtina přednesl na 55. schůzi 29. května 1947. Řečníci, kteří se střídali, přednášeli příspěvky, a to jak kritické jako například JUDr. Antonín Gregor za KSČ, ale tak i

371 FROMMER, 2010, op. cit., s. 184.

372 BORÁK, 1998, op. cit., s. 345.

pochvalné jako JUDr. Ladislav Hobza za ČSNS. „Nebude na škodu věci, zejména po nepříznivé kritice pana kol. dr Gregora, když si v této souvislosti porovnáme některé konečné cifry z naší retribuce s obdobnými z retribuce zahraniční. Tak na př. ve Francii, státu mnohem větším než jsme my, bylo podáno celkem 127.233 trestních retribučních oznámení. U nás naproti tomu 132.549, tedy u nás proti Francii o 5000 více. K tomu dlužno ještě poznamenati, že ve Francii trvá retribuční soudnictví již od srpna 1944, tedy o půl roku déle než u nás. Z toho bylo podáno obžalob ve Francii 50.066, u nás 42.908. Zastavených případů ve Francii 48.155, u nás 40.534. Osvobozujících rozsudků ve Francii 7.400, u nás 9.132. Tedy vidíme, že cifry jsou v obou státech přibližně stejné. Jedině v trestu smrti mají ve Francii rekord, ale jenom zdánlivý rekord. Trestů smrti tam bylo vysloveno 5.386, avšak vykonáno jich tam bylo dosud toliko 637. Naproti tomu u nás bylo vyhlášeno 713 rozsudků smrti a vykonáno z toho 693, tedy všechny kromě 20. V Holandsku bylo dosud v retribučním řízení vyneseno 120 rozsudků smrti; vykonáno jich bylo dosud pouze 12, tedy právě jedna desetina. Při tomto porovnání se zahraniční retribuční jsme tedy zřejmě nedopadli špatně a toto srovnání čísel svědčí o pravém opaku toho, co tvrdil a vytýkal kolega dr Gregor.“³⁷³ K uvedenému komparativnímu přehledu JUDr. Ladislava Hobzy je potřeba doplnit, že Francie v době retribuční měla okolo 40 milionů obyvatel³⁷⁴, tedy srovnání v absolutních číslech není úplně odpovídající. Přesto určité závěry lze z tohoto přehledu dovodit. Pro úplnost je také potřeba doplnit i další státy. V konečném výsledku retribuční došlo v českých a moravskoslezských zemích k vynesení 723 trestů smrti, z toho jich bylo vykonáno 689. Slovensko, jak již bylo zmíněno, vyneslo 65 rozsudků smrti, z toho jich vykonalo jen 27. V Belgii si rozsudek k trestu smrti vyslechlo 2.940 obžalovaných, ale vykonán byl jen u 242 osob. V Bulharsku odsoudily soudy k trestu smrti 2.618 obžalovaných, k výkonu trestu smrti došlo v 1.576 případech. Dánsko mělo 78 rozsudků k trestu smrti, výkon trestu smrti byl proveden u 46 odsouzených. Již zmíněná Francie měla konečný výsledek 7.037 odsouzených k trestu smrti a vykonáno jich bylo 791. Maďarské soudy vynesly 476 rozsudků k trestu smrti, z toho bylo vykonaných 189 rozsudků. Holandsko vyneslo trest

373 Stenoprotokol z 56. schůze Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé, svolané na úterý dne 10. června 1947 na 14.30 hod. *Digitální knihovna: Ústavodárné NS RČS 1945-1946: Stenoprotokoly: 56. schůze* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056012.htm>

374 Population totale par sexe et âge au 1er janvier 2016. *Accueil: Thèmes: Population* [online]. Institut national de la statistique et des études économiques Insee.fr [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: http://www.insee.fr/fr/themes/detail.asp?ref_id=bilan-demo&page=donnees-detaillees/bilan-demo/pop_age2b.htm

smrti ve 138 případech³⁷⁵, ale výkon trestu doznalo jen 36 odsouzených. V Norsku vyslechlo výrok o trest smrti 25 obžalovaných a u 22 odsouzených byl také trest vykonán.³⁷⁶ V Polsku vynesly soudy celkem 364 trestů smrti, z toho jen 3 přeměnil prezident na trest doživotní.³⁷⁷ Samotný přehled absolutních čísel o počtu vynesených a vykonaných rozsudků k trestu smrti nezahrnuje a nezohledňuje přepočítání na počet obyvatel v jednotlivých zemích. Výsledky dále nezohledňují charakter provinění jednotlivých odsouzených, historické souvislosti a samozřejmě ani další okolnosti způsobitelné ovlivnit tyto výsledky. Přesto však tato čísla dávají určitý přehled o tom, že prakticky všechny státy zařadily mezi tresty i trest smrti. Československo však patří mezi ty státy, kde došlo k jeho nadprůměrnému využití, alespoň pokud se jedná o jeho výkon. V tomto ohledu vynesla více trestů jen Francie, Belgie a Bulharsko. Francie však z celkového počtu vykonala pouze 11,2 % a Belgie jen 8,2 % rozsudků. Jediné Bulharsko vykonalo sice 60,2 % rozsudků k trestu smrti, ale i tak jich v absolutních číslech vyneslo a vykonalo více než Československo. V samotných českých zemích došlo k výkonu trestu smrti u 94,9 % případů. Statistické údaje zahrnují i ty rozsudky k trestu smrti, kde došlo k trestnímu řízení a odsouzení v nepřítomnosti. V tomto ohledu je potřeba konstatovat, že Československo se řadilo mezi ty státy, kde se rozhodně rozsudky smrti nešetřilo. Pokud jde o poměr mezi vynesenými a vykonanými rozsudky k trestu smrti, přiblížilo se tomuto poměru jen Norsko, kde popravených bylo 88 % z celkového počtu, ale tento údaj představuje v absolutních číslech pouze 22 popravených.

V případě ukládání trestů odnětí svobody patřilo Československo k těm zemím, kde se projevilo několik protichůdných tendencí. Prioritu Československa představovala snaha na urychleném odsunu německé a maďarské menšiny. Z toho důvodu převážil u této skupiny osob zájem na jejich urychleném odsunu před zájmem na potrestání. Oproti tomu u některých osob došlo k faktickému navýšení trestů, které zapříčinilo jejich zajištění v internačních táborech. Nejednalo se o výkon trestu na základě soudního rozhodnutí, ale ze zákona došlo k jeho legalizaci, a to bez nároku na jakékoliv odškodnění, a to i v případě, že se zajištění ukázalo jako bezdůvodné. V některých případech soudy formálně nepovažovaly tento způsob zajištění ani za vyšetřovací nebo zajišťovací vazbu. Proto je možné se setkat s případy, kdy soudy započítávaly dobu

375 Podle Kuklíka bylo vyneseno 154 trestů smrti. In: KUKLÍK, 2002, op. cit., s. 360.

376 FROMMER, 2010, op. cit., s. 134.

377 KUKLÍK, 2002, op. cit., s. 364.

zajištění do výkonu trestu až od okamžiku jejich převedení do řádné vyšetřovací nebo zajišťovací vazby, v souladu s trestním řádem.³⁷⁸ Další skutečností, která do značné míry ovlivnila dopad výkonu trestů odnětí svobody, představovala vlna amnestií v letech 1953-1960. Paradoxně nejhůř tak dopadli ti odsouzení, kteří měli relativně nízké tresty, a navíc strávili několik měsíců v internačních táborech³⁷⁹. V tomto ohledu amnestie setřela rozdíl mezi spáchaným zločinem a uloženým trestem. Z této situace těžili převážně ti odsouzení, kteří měli relativně vysoké tresty, případně tresty doživotní.

Zajímavé srovnání výsledků činnosti lidového soudnictví v letech 1945-1947 je patrné i u obou částí republiky. V českých zemích odsoudily MLS k trestu těžkého žaláře celkem 20.629 obžalovaných, z toho k trestu těžkého žaláře na doživotí 741 osob a ve zbylých 19.888 případech k dočasnému trestu žaláře. Oproti tomu na Slovensku odsoudily lidové soudy k trestu odnětí svobody celkem 4.785 osob, z toho k trestu odnětí svobody od 20 do 30 let, tedy v nejvyšší trestní sazbě, jen 127 osob. Z celkového počtu odsouzených uložily soudy trest odnětí svobody do 1 roku v 2.950 případech a trest v jiné délce uložily soudy u 1.708 osob.³⁸⁰ Z tohoto srovnání je zřejmé, že Slovensko nemělo zájem postihnout řadové členství v organizacích, které by podle VRD bylo podřaditelné pod zločin proti státu podle § 2 a § 3 odst. 1 a 2 VRD. Z přehledu je rovněž patrné, jak dokázal koncepční rozdíl³⁸¹ zásadně ovlivnit výsledek procesu národní očisty a jak se projevil na konečné bilanci v podobě uložených trestů.

Pro srovnání ve Francii soudy uložily 2.777 trestů doživotních nucených prací, 10.434 trestů časově omezených nucených prací a 23.816 trestů odnětí svobody. Celkový počet odsouzených k doživotnímu trestu zahrnuje též 1.849 odsouzených, u kterých došlo k přeměně trestu smrti na trest doživotní. V Belgii soudy projednaly 57.000 případů. V Dánsku projednaly soudy přibližně jen 10.000 případů. V Polsku došlo k uložení trestu odnětí svobody u 17.845 osob.³⁸² V Holandsku bylo k trestu odnětí svobody odsouzeno 14.332 osob, z toho na doživotí 148 osob a v trestní sazbě od 15 do 20 let 578 osob. Norské soudy projednaly celkem 92.805 případů, z toho zhruba 17.000 obžalovaných odsoudily k trestu odnětí svobody.³⁸³ Maďarsko uložilo trest odnětí svobody celkem

378 Viz podkapitola 4.2.

379 Viz oddíl 4.8.2.

380 BORÁK, 1998, op. cit., s. 343-344.

381 Viz oddíly 4.7.2 a 4.7.3.

382 KUKLÍK, 2002, op. cit., s. 365.

383 KUKLÍK, 2002, op. cit., s. 358.

u 17.055 osob, z toho uložilo u 1.917 osob trest nucených prací. V Bulharsku došlo k odsouzení 1.921 osob k doživotnímu trestu a k nuceným pracím v táborech bylo odsouzeno 37.347 osob.³⁸⁴

Z výše uvedeného souhrnu lze učinit závěr, že druhou hypotézu nelze potvrdit, pokud jde o ukládání a výkon trestu smrti, neboť Československo patřilo ke státům, které vynášely tento trest nadprůměrně. Podobný závěr lze učinit i pokud jde o ukládání trestů odnětí svobody. Československo mělo v jistém ohledu opět přísnější právní úpravu, pokud jde o zločiny proti státu pro tzv. členství ve zločineckých organizacích. Z uvedených přehledů vyplývá, že tato skutečnost se přenesla do celkových počtů trestů odnětí svobody. Patrné rozdíly lze zaznamenat i u jednotlivých částí republiky. V českých a moravskoslezských zemích soudy trestaly daleko přísněji a ukládaly ve větší míře jak tresty smrti, tak i tresty odnětí svobody než na Slovensku. Druhou hypotézu „**Tresty ukládané MLS nevybočovaly z evropského průměru.**“ tak **nelze potvrdit**, neboť tresty, které vynášely mimořádné lidové soudy, patřily k jedněm z nejpřísnějších v Evropě. To vyplývá z přehledu absolutních počtů vykonaných trestů smrti a uložených trestů odnětí svobody. Za určitou korekci v tomto ohledu lze považovat jen vlnu amnestií a udělování některých milostí, ale to již neprobíhalo v rámci mimořádné lidové soudnictví, a navíc paradoxně v době, kdy došlo ke změně režimu a u moci byli ti, kteří kritizovali mimořádné lidové soudnictví pro jeho přílišnou nedůslednost a mírnost. V rámci objektivit je zapotřebí doplnit, že MLS vynášely jen takové tresty, které stanovil VRD. MLS mohly korigovat dopad tvrdosti pouze do té míry, v jaké ho připouštěla právní úprava.

Na poslední třetí hypotézu „**Mimořádným lidovým soudům se podařilo dosáhnout základního cíle.**“ se již podařilo částečně odpovědět.

Pokud jde o cíl mimořádného lidového soudnictví, došlo k jeho vymezení v hrubých rysech v úvodu a v oddíle 4.1.1 a podrobněji v dalších částech diplomové práce³⁸⁵. Tímto hlavním cílem mělo být potrestání zločinů, kterých se dopustili nacisté a další jejich spoluviníci. V rámci mimořádného lidového soudnictví měli dojít potrestání i ti, kteří jim pomáhali, asistovali, případně zneužili vysokých úřadů a funkcí. Potrestány

384 Tamtéž, s. 367.

385 Viz podkapitola 4.1 a 4.7.

měly být zločiny jako vraždy, zotročování, loupeže a ponižování, které byly páčány na československém lidu. Podrobněji samotný VRD upravoval celkem čtyři kategorie zločinů – jako zločiny proti státu, zločiny proti osobám, zločiny proti majetku a zločiny udavačství. V tomto ohledu představovala věcná působnost VRD poněkud širší vymezení než jen vzletná proklamace v preambuli VRD. Mimořádné lidové soudnictví se mělo rovněž vyznačovat bezprůtahovým a zjednodušeným způsobem trestního řízení a přísnými tresty.

Přestože se političtí představitelé v českých zemích shodli na širším způsobu očistného procesu, existují i jiné způsoby jeho realizace. Například B. Frommer zmiňuje ve své knize názor Samuela P. Huntingtona, který pro přechodné období v justici doporučoval, aby proces probíhal rychle a došlo k omezení jen na čelné představitele a vůdce režimu. Nový režim měl zřetelně deklarovat, že střední a nižší funkcionáři nebudou potrestáni. Huntington poukazoval na to, že veřejná podpora, zápal trestat a touha po spravedlnosti časem vyprchá.³⁸⁶ Takový zjednodušený model by umožňoval realizovat tento proces daleko rychleji a s menšími nároky na počet soudů. Procesy retribučního soudnictví mohly představovat jen významné kauzy, kde se dotyční skutků prokazatelně dopustili, kde existovaly důkazy, které by dostatečně odůvodňovaly konání řízení před soudem a kde došlo nade vší pochybnost k prokázání viny. Zároveň některé trestné činy, k jejichž spáchání došlo v době okupace, mohly projednávat již soudy řádné. Z některých trestních spisů v podkapitole 4.5 a 4.6 vyplývá, že teprve v průběhu trestního řízení soudy získávaly potřebné důkazy k usvědčení pachatelů³⁸⁷. Není proto divu, že některé rozsudky mimořádných lidových soudů působí až úsměvně. V některých rozsudcích se lze například dočíst, že předmět trestního řízení představují skutky jako spravování punčoch pro německé vojiny, vybírání členských poplatků, ale i vraždy a zločiny proti republice.

Ale i tento širší způsob očistného procesu nezabránil tomu, aby všech 24 MLS dokázalo zahájit svou činnost. Jen v českých a moravskoslezských zemích v letech 1945-1947 obdrželi veřejní žalobci celkem 132.549 oznámení pro podezření ze spáchání zločinu podle VRD. Z tohoto počtu veřejní žalobci podali obžalobu k MLS u 38.316 případů. Naopak pro nedostatek důkazů od trestního stíhání upustili ve 40.534 případech.

³⁸⁶ FROMMER, 2010, op. cit., s. 348.

³⁸⁷ Příkladem může být případ MLS v Praze, František(Franz) Jenne, sp. zn. Ls I 32/45, kde teprve v průběhu trestního řízení vyšetřovatelé získávali svědectví prostřednictvím výzvy v médiích. Viz podkapitola 4.6.

Přednost odsunu před trestním stíháním byla dána ve 14.879 případech. V tomto období MLS vynesly trest smrti u 713 osob, trest těžkého žaláře na doživotí vyslechlo 741 osob, u ostatních 19.888 osob uložily MLS trest těžkého žaláře na dobu určitou. Od potrestání MLS upustily u 745 osob.³⁸⁸ Tak vypadala bilance za dva roky činnosti mimořádných lidových soudů, ke které je potřeba připočíst 22.087 případů, kdy rozsudek vynesly již řádné soudy.³⁸⁹

Z výše uvedených přehledů vyplývá, že mimořádné lidové soudy patřily k těm soudům, které vynášely více trestů a častěji i tresty nejvyšší oproti evropskému průměru. Činnost mimořádných lidových soudů lze hodnotit jako poměrně přísnou s ohledem na evropské poměry. Na druhou stranu ji nelze hodnotit jako vyloženě excesivní. V tomto ohledu zcela jistě došlo k naplnění proklamace o tvrdosti a přísnosti uvedené v preambuli velkého retribučního dekretu.

VRD se stal cílem kritiky již od jeho počátku, kritizovala ho nejen opozice, ale i samotní obžalovaní.³⁹⁰ Ale prakticky žádná právní úprava není úplně ideální a jen výjimečně se zákonodárce vyhne chybám. To samé samozřejmě platí i pro právní úpravu mimořádného lidového soudnictví. V poválečném chaosu představovalo prvořadý cíl co možná nejrychlejší stabilizace poměrů ve společnosti. Z toho důvodu se měla stát prioritou rychlost při vytvoření nové právní úpravy retribučního soudnictví. Ale ani zde nebylo vyvinuto potřebné úsilí. Částečně za to může rozdílný historický vývoj obou částí republiky a názorová nejednotnost českých a slovenských politických představitelů a částečně nedůraznost politiků v londýnském exilu. Právní úpravu se nepodařilo vytvořit spolu se vznikem prozatímních exilových orgánů a nepodařilo se ani najít dostatečnou politickou shodu na návrhu osnovy retribučního dekretu ministra spravedlnosti Jaroslava Stránského ze 4. března 1943. Právní úprava tak přišla poměrně pozdě a zcela zbytečně vznikl její ústavní deficit. Exilové orgány neměly snahu minimalizovat retroaktivní charakter retribuční právní úpravy, a to i přesto, že k jejich formování došlo již v letech 1940-1941. Proto osnova budoucího VRD začala dostávat konkrétnější podobu až na přelomu let 1944 a 1945. Vzhledem k významu a povaze jakou VRD měl a o jak citelný zásah do práv odsouzených se jednalo, zaslouhovala by tato právní úprava daleko dřívější publikaci v Úředním věstníku československém. K samotné ratihabici dekretů

388 BORÁK, 1998, op. cit., s. 343.

389 Tamtéž, s. 343.

390 Viz podkapitola 4.6 „MLS v Praze, Karel Hermann Frank, sp. zn. Ls 1527/46“.

prezidenta republiky došlo až 3. dubna 1946 nabytím účinnosti ústavního zákona č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety presidenta republiky, a to v době, kdy již řízení u MLS byly v plném proudu a mnohé rozsudky trestů smrti již byly vykonány.

Kladně nelze hodnotit ani prolomení mnohých trestněprávních zásad. Kriticky bývá hodnocena absence opravných prostředků. Ta zapříčinila jednak nejednotnost rozhodovací praxe jednotlivých MLS a zároveň chyběla jakákoliv pojistka v případě soudního pochybení. Názorová nejednotnost panovala i ohledně přípustnosti mimořádných opravných prostředků. Podle některých názorů, například podle právního názoru profesora Solnaře³⁹¹, existovala po procesní stránce možnost využít mimořádných opravných prostředků. A to jak obnovu řízení v případě nových skutečností, tak i podat zmateční stížnosti proti rozhodnutí MLS prostřednictvím Nejvyššího soudu, a to ještě před novelou VRD. Lze jen konstatovat, že u trestu smrti neměl mimořádný opravný prostředek žádného praktického významu, neboť právní úprava u nich nepřipouštěla odkladný účinek. Z důvodu právní jistoty však došlo k zařazení mimořádných opravných prostředků do VRD prostřednictvím novely v čl. 2 bod 4. zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost.

Jednotný názor neexistoval ani na úlohu a význam soudce z lidu v rámci mimořádného lidového soudnictví. Zejména soudci z povolání tento prvek kritizovali a poukazovali na několik jeho úskalí. Předně bylo soudcům z lidu vytýkáno, že poznávali právo teprve v praxi a za situace, kdy v mnohých případech již měli rozhodovat o životech obžalovaných. Rovněž kriticky poukazovali na to, že pouhá životní zkušenost, jako nutný předpoklad pro výkon úřadu soudce z lidu, není zcela nedostatečná. Podle nich měly existovat alespoň nějaké minimální předpoklady pro výkon tohoto úřadu. V tomto ohledu jediný zákonný předpoklad na vzdělání soudce z lidu obsahovala pouze slovenská právní úprava retribučního soudnictví, kde dotyčný soudce musel umět alespoň číst a psát. V české právní úpravě však tento požadavek explicitně uveden nebyl. Nabízela se tak otázka, zda díky tomu soudce z lidu nesnižoval výkonnost MLS a zda soudci z lidu dokázali náležitě vnímat podstatu právně relevantních skutečností, a zda tím

391 SOLNAŘ, Vladimír. *Jsou přípustné tzv. mimořádné opravné prostředky proti rozsudkům Mimořádných lidových soudů a Národního soudu?* Právník, 1946, sešit 5–6, s. 158 ad.

nedošlo k ovlivnění rozhodovacího procesu při závěrečném hlasování. Jak dokládají protokoly o poradě, prakticky ve všech případech uvedených v podkapitolách 4.5 a 4.6 vypracoval písemné vyhotovení rozsudku soudce z povolání. Podle ustanovení § 340 TrŘ, které v náležitostech na vyhotovení rozsudku odkazovalo na § 260 a § 270 TrŘ, nestanovilo obligatorní povinnost, aby písemné vyhotovení rozsudku nutně vypracoval předseda senátu. Proto se zde nabízí otázka, zda při samotném hlasování nemohla tato skutečnost ovlivnit soudce z lidu natolik, že se raději ztotožnil s právním názorem soudce z povolání. Popřípadě zda jiný právní názor u soudce z lidu nevytvářel určité obavy ze situace, že následně bude muset svůj právní názor odůvodnit a obhájit, anebo dokonce sám vypracovat písemné odůvodnění rozsudku. Z logiky věci a praktických důvodů k takovému názorovému ztotožnění skutečně mohlo docházet. Prokop Drtina k problematice vztahu soudců z lidu a soudců z povolání na 56. schůzi takové názorové splynutí připustil, když uvedl: *„Byl jsem přítomen závěrečnému shromáždění soudců lidových i soudců z povolání u jednoho lidového soudu na rozloučenou a slyšel jsem, jak soudcové z lidu děkovali soudcům z povolání za jejich objektivní a obětavou práci ve vedení lidového soudnictví, a zejména pak za to, že je jako laiky naučili se dívat na člověka a jeho případ očima zákona a lidského svědomí. Tito soudcové z lidu budou dnes nejbližšími ochránci soudcovské nezávislosti, neboť viděli z blízka do soudcovy práce. Poznali také, že mnohem lehčeji se kritizuje, ale mnohem hůře se pak člověku, který má nezaujaté svědomí, rozhoduje.“*³⁹².

Hodnocení historické úlohy retribučního soudnictví z dnešního pohledu není zdaleka tak jednoduché jak se zdá. Bezesporu retribuční soudnictví částečně zabránilo projevům živelné odplaty a pomohlo k návratu do normálního stavu. Vytvořilo právní základ pro výkon soudnictví a trestání se tak vrátilo zpět orgánům státu, kde o trestech rozhodovaly soudy a kde obžalovaní měli právo na obhájce. V tomto ohledu lze jistě hovořit o návratu k normálnímu stavu. Kladně lze hodnotit i to, že mimořádné lidové soudy nepodlehly tlaku veřejnosti, médií a některých politických představitelů, zejména z řad komunistické strany, když si soudci dokázali uhájit svou nezávislost na rozhodovacím procesu. Rámcově měla česká právní úprava retribučního soudnictví

392 Stenoprotokol z 56. schůze Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé, svolané na úterý dne 10. června 1947 na 14.30 hod. *Digitální knihovna: Ústavodárné NS RČS 1945-1946: Stenoprotokoly: 56. schůze* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056012.htm>

podobný charakter, který vycházel z mezinárodního práva a modelu společného některým evropským státům. Rovněž i skladba problémů byla v mnohém podobná jiným evropským státům. Ke zpětné účinnosti právních předpisů musela přistoupit většina států. Přesto si však každý stát uchoval určitá specifika a kladl důraz na některé dílčí odlišnosti zapříčiněné odlišným historickým vývojem. V Československu lze za specifikum považovat odlišnou právní úpravu retribučního soudnictví v obou částech republiky, a zejména odsun německé a maďarské menšiny. Oproti mezinárodnímu pojetí měly české a moravskoslezské země daleko přísněji řešenou otázku členství ve zločineckých organizacích, a to zapříčinilo nadprůměrné množství trestů odnětí svobody v evropském měřítku. Na přísnosti trestání se nemohli shodnout ani tehdejší političtí představitelé, což jen dokresluje, jak obtížné bylo nalézt určitou rovnováhu při ukládání trestů. Přesto se však podařilo odpovídajícím způsobem převážnou část viníků odsoudit a potrestat, a tím tak naplnit hlavní myšlenku retribučního soudnictví s ohledem na okolnosti doby. Nezbyvá než konstatovat, že poslední třetí hypotézu **„Mimořádným lidovým soudům se podařilo dosáhnout základního cíle.“ lze potvrdit.** Způsob trestání v pojetí mimořádného lidového soudnictví tak měl více než jen symbolický význam. Pro budoucí generace se mimořádné lidové soudnictví stalo vztyčeným prstem proti každému, kdo by chtěl páchat podobné zločiny.

*„Naše lidové soudy a národní soudy splnily svou povinnost historickou a státoprávní. Nashromáždily cenný materiál pro historii a pro pochopení hloubky našeho utrpení za okupace. Přimlouvám se, aby ministerstvo spravedlnosti podle příslibu pana ministra tento materiál vhodným způsobem uveřejnilo, aby se tak stal studnicí, z níž by čerpaly další generace síly k odporu proti našim odvěkým nepřátelům a zároveň a stále si uvědomovaly, že ztratiti svobodu lze někdy snadno, ale dobýti jí zpět znamená nekonečné potoky krve, slz, hrůzy a utrpení.“*³⁹³

část projevu poslance Dr. Bunži

393 Stenoprotokol z 56. schůze Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé, svolané na úterý dne 10. června 1947 na 14.30 hod. *Digitální knihovna: Ústavodárné NS RČS 1945-1946: Stenoprotokoly: 56. schůze* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056012.htm>

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

Seznam literatury:

1. BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, 541 s. ISBN 978-80-246-2119-7.
2. BEŇA, Jozef. *Slovensko a Benešove dekréty*. Bratislava: Belimex, 2002, 251 s. ISBN 8089083226.
3. BEST, Cornelia C. *Trest smrti v německo-českém porovnání*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 1996, 177 s. ISBN 808576556x.
4. BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*. Vyd. 1. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, 450 s., [32] s. obrazových příloh. ISBN 80-86101-07-x.
5. BRANDES, Detlef a Petr DVOŘÁČEK. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 1999. Obzor (Prostor), 657 s. ISBN 80-7260-017-6.
6. DEJMEK, Jindřich, Jan NĚMEČEK a Jan KUKLÍK. *Kauza: tzv. Benešovy dekréty: historické kořeny a souvislosti : (tři české hlasy v diskusi)*. 1. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, 101 s. ISBN 80-7286-001-1.
7. DRÁPAL, Jakub. *Poslušen zákonů své země a svého stavu: Kamill Resler - obhájce K.H. Franka*. Praha: Auditorium, 2014, 254 s. ISBN 978-80-87284-49-0.
8. FROMMER, Benjamin. *National cleansing: retribution against Nazi collaborators in postwar Czechoslovakia*. New York: Cambridge University Press, 2005, xv, 387 p. ISBN 0521008964.
9. FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuční v poválečném Československu*. Překlad Jakub Rákosník. Praha: Academia, 2010. Novověk, sv. 9, 504 s. ISBN 978-80-200-1838-0.
10. GLETTLER, Monika (ed.), Ľubomír LIPTÁK (ed.) a Alena MÍŠKOVÁ (ed.). *Nacionálně-socialistický systém vlády: Ríšska župa Sudety. Protektorát Čechy a Morava. Slovensko*. Bratislava: AEP, 2002, 253 s. ISBN 8088880521.
11. HONZÍK, Miroslav. *Povstaňte, soud přichází: Stopy, fakta, svědectví*. Praha: Panorama, 1986, 288 s.
12. HORA, Ota. *Svědectví o puči: z bojů proti komunizaci Československa*. V Melantrichu první vydání. Praha: Melantrich, 1991, 322 s. ISBN 9788070230862.
13. HUGHES, Matthew a Chris MANN. *Hitlerovo Německo: život v období Třetí říše*. Praha: Columbus, 2002, 224 s. ISBN 80-7249-123-7.
14. JANEČKOVÁ, Eva. *Proces s protektorátní vládou*. 1. vyd. Praha: Libri, 2012, 254 s. Otazníky našich dějin. ISBN 978-80-7277-502-6.
15. JANEČKOVÁ, Eva. *Státoprávní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava (1939-1945)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 242 s. ISBN 978-80-7380-419-0.
16. JARCOVSKÁ, Lucie. *Odplata, či spravedlnost?: Mimořádné lidové soudy 1945-1948 na*

Královéhradecku. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2008, 364 s. ISBN 9788072602063.

17. KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekreta prezidenta republiky 1940-1945*. 2002. Praha: Linde, 2002, 511 s. ISBN 8072013521.
18. PEŠEK, Jiří (ed.). *Německé menšiny v právních normách 1938-1948: Československo ve srovnání s vybranými evropskými zeměmi*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2006, 601 s. ISBN 8072392018.
19. MANDLER, Emanuel. *Benešovy dekreta: proč vznikaly a co jsou*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002, 126 s. Otazníky našich dějin, sv. 4. ISBN 8072771396.
20. NEBESKÝ, Jiří J. *Příběh lágru: internační tábor a perzekuce Němců v Hranicích (1945-1946)*. Hranice: Tichý typ, 2003, 95 s. ISBN 80-239-5772-4.
21. PETRÁŠ, René. *Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, 437 s. ISBN 978-80-246-1639-1.
22. SCHELLE, Karel a Ladislav VOJÁČEK. *Meziválečné Československo a Evropa: vliv evropských záležitostí na meziválečné Československo a československých poměrů na Evropu v případových studiích*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2008, 100 s. Monografie (Key Publishing). ISBN 9788087071984.
23. SCHELLE, Karel. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 231 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0741-9.
24. SCHELLE, Karel, Pavel SALÁK a Jaromír TAUCHEN. *Protectorát Čechy a Morava - jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin: (vybrané problémy)*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010, 139 s. ISBN 978-80-7418-052-1.
25. SCHELLEOVÁ, Ilona a Karel SCHELLE. *Soudnictví: (historie, současnost a perspektivy)*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 592 s. ISBN 80-86432-65-3.
26. SALÁK, Pavel, TAUCHEN, Jaromír (ed.). *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 194 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 368. ISBN 978-80-210-5086-0.
27. STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945-1948*. U Ostravy: Nakl. Tilia, 1996, 263 s. ISBN 8090207537.
28. ŠINDELÁŘOVÁ, Lenka. *Einsatzgruppe H: působení operační skupiny H na Slovensku 1944/1945 a poválečné trestní stíhání jejich příslušníků*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2015, 448 s. ISBN 978-80-200-2427-5.
29. TAUCHEN, Jaromír a Karel SCHELLE (ed.). *Období nesvobody*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2014, 358 s. ISBN 978-80-87475-41-6.
30. VLK, Václav. *Krvavé dozvuky války: konec druhé světové války na českém území*. V Praze: Cosmopolis, 2015, 271 s. ISBN 978-80-247-5593-9.

Kvalifikační práce:

31. MÜLLER, Jan. *Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti 1945-1948* [online]. Hradec Králové, 2015 [cit. 21. 5. 2016]. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Jiří ŠTĚPÁN. Dostupné z: <https://theses.cz/id/pkm5to/STAG69089.pdf>
32. NEČAS, Jaroslav. *Mimořádný lidový soud v Hradci Králové 1945-1948 a jeho ohlas v dobovém tisku* [online]. Brno, 2011 [cit. 21. 5. 2016]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Vladimír Černý Dostupné z: http://is.muni.cz/th/261061/ff_b/
33. NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Mimořádný lidový soud v Praze* [online]. Praha, 2014 [cit. 21. 5. 2016]. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta. Vedoucí práce Jan KUKLÍK. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zp/download/120170253>
34. NOHEL, Tomáš. *Mimořádný lidový soud ve Znojmě v letech 1945-1948* [online]. Brno, 2009 [cit. 21. 5. 2016]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Tomáš DVOŘÁK. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/163525/ff_b/Mimoradny_lidovy_soud_ve_Znojme_v letech_1945_-_1948.pdf
35. ZBOŘILOVÁ, Kristýna. *Mimořádný lidový soud v Chrudimi v letech 1945-1948* [online]. Hradec Králové, 2015 [cit. 21. 5. 2016]. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Jiří ŠTĚPÁN. Dostupné z: <https://theses.cz/id/lysx6v/STAG67005.pdf>

Studie, články a další prameny:

36. BĚLEHRÁDEK, Jan. *Kolínský koncentrační tábor*. Nezávislý týdeník Dnešek. 1947, roč. 2., č. 12, s. 187-188.
37. *Český národ soudí K. H. Franka.*, uspořádal Dr. Karel Zajíček, Praha: Ministerstvo informací, 1947, první vydání, vydalo Ministerstvo informací.
38. FIALA, Jiří. Z historie katovského řemesla v Olomouci. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*. Olomouc: Vlastivědné muzeum v Olomouci. 2009, č. 298, s. 61-86. ISBN 978-80-85037-55-5.
39. JINDRA, Martin. *Nepostradatelná úloha domácích podporovatelů operace Anthropoid* [online]. In: Paměť a dějiny č. 6, Praha: ÚSTR, 2012, s. 33-47 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1202/033-047.pdf>
40. PLACHÝ, Jiří. Dvě cesty na šibenici. Životní osudy příslušníků pražského Gestapa Wilhelma Wollnera a Friedricha Dennerta. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Praha: Paměť a dějiny č. 2, 2014 s. 89-99 [cit. 21. 5. 2016]. ISSN 1802-8241. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1402/089-099.pdf>
41. PLACHÝ, Jiří. *Druhá česká oběť „schvalování“ atentátu na Hitlera z 20. července 1944* [online]. In: Sborník Archivu ministerstva vnitra č. 4, Praha: ABS, 2006, s. 369-371 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik4-2006/kap14.pdf>
42. SOLNAŘ, Vladimír. *Jsou přípustné tzv. mimořádné opravné prostředky proti rozsudkům Mimořádných lidových soudů a Národního soudu?* Právník, 1946, sešit 5-6., s. 158-165.
43. VAŠEK, František. *Čeští vlastenci před Volksgerichtem. ČESKÉ NÁRODNÍ LISTY* [online].

Praha: Kruh občanů ČR vyhnaných v roce 1938 z pohraničí, místní organizace v Brně, 2005 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z:

<http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/volksgericht.htm>

44. VLČEK, Lukáš. *Lidový soudní dvůr v Berlíně – Volksgerichtshof – a jeho historie* [online]. In: *Securitas imperii* č. 18, Praha: ÚSTR, 2011, s. 144-167 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no18/144-167.pdf>

Internetové zdroje:

45. ČTK, iDNES.cz. Zaorálek si zve maďarského velvyslance, chce vysvětlit slova o dekretch. *iDNES.cz* [online]. MAFRA a.s., publikováno 14. 12. 2015 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/zaoralek-chce-vysvetlit-slova-o-benesovych-dekretch-pdk-/domaci.aspx?c=A151214_123007_domaci_hro
46. DOUGLAS, Harper. *ON LINE ETYMOLOGY DICTIONARY*, [online]. © 2001-2016 [cit. 21. 5. 2016] dostupné z: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=retribution
47. History and organisation. *United Nations War Crime Commission: United nations archives* [online]. Centre for International studies and Diplomacy, 1987 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.unwcc.org/wp-content/uploads/2013/03/UNWCC-finding-aid.pdf>
48. Population totale par sexe et âge au 1er janvier 2016. *Accueil: Thèmes: Population* [online]. Institut national de la statistique et des études économiques Insee.fr [cit. 21.5. 2016]. Dostupné z: http://www.insee.fr/fr/themes/detail.asp?ref_id=bilan-demo&page=donnees-detaillees/bilan-demo/pop_age2b.htm
49. Sněmovní tisk, důvodová zpráva k návrhu zákona. *Digitální knihovna: Ústavodárné NS RČS 1945-1946: tisky* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0256_00.htm
50. Stenoprotokol ze 2. společné schůze Poslanecké sněmovny a Senátu, svolané na středu dne 30. listopadu 1938 na 10.53 hod. *Digitální knihovna: NS RČS 1935-1938: Ústavodárné NS ČR 1935-1938: Společné schůze PS a Senátu: Stenoprotokoly: 2. schůze* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/psse/stenprot/002schuz/s002001.htm>
51. Stenoprotokol z 32. schůze Prozatímního Národního shromáždění republiky Československé, svolané na středu dne 20. února 1946 na 14.00 hod. *Digitální knihovna: Prozatímní NS ČR 1945-1946: Stenoprotokoly: 32. schůze* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/032schuz/s032001.htm>
52. Stenoprotokol ze 4. schůze Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé, svolané na pondělí dne 8. července 1946 na 14.58 hod. *Digitální knihovna: Ústavodárné NS RČS 1945-1946: Stenoprotokoly: 4. schůze* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/004schuz/s004001.htm>
53. Stenoprotokol ze 56. schůze Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé, svolané na úterý dne 10. června 1947 na 14.30 hod. *Digitální knihovna: Ústavodárné NS RČS 1945-1946: Stenoprotokoly: 56. schůze* [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2016 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056009.htm>

54. UN War Crimes Commission's archive is now available in the ICC Legal Tools Database. ICC: Press and Media [online]. ICC © 2013 [cit. 21. 5. 2016]. Dostupné z: https://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Pages/pr925.aspx

Archivní prameny:

55. SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 1/45.
56. SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 4/45.
57. SOA Praha, k. č. 1, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. NtVII 1/45.
58. SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 75/45.
59. SOA Praha, k. č. 7, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 79/45.
60. SOA Praha, k. č. 3, fond MLS v Kutné Hoře, sp. zn. Ls 30/45.
61. SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 32/45.
62. SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1290/45.
63. SOA Praha digitalizovaný spis, fond MLS v Praze, sp. zn. Ls 1527/46.

POUŽITÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY

Zákony a dekrety:

- Trestní zákoník č. 117/1852 ř. z.
- Trestní řád č. 119/1873 ř. z.
- Zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky
- Zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží
- Zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech
- Zákon č. 68/1935 Sb., o vrchních soudech jako soudech státních
- Zákon č. 130/1936 Sb., jímž se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky
- Zákon č. 320 Sl. z., o trestných činech proti státu
- Ústavní dekret presidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku
- Dekret presidenta republiky č. 3/1945 Sb., kterým se mění a doplňují některá ustanovení vojenského trestního zákona a branného zákona
- Dekret presidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově - právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů
- Dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech
- Dekret presidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu
- Dekret presidenta republiky č. 38/1945 Sb., o přísném potrestání drancování
- Dekret presidenta republiky č. 119/1945 Sb., o přechodné úpravě vojenského trestního řádu
- Dekret presidenta republiky č. 120/1945 Sb., o přechodné úpravě vojenského polního trestního řízení
- Dekret presidenta republiky č. 137/1945 Sb., o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční
- Dekret presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti
- Nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a zřízení lidového soudnictví
- Zákon č. 22/1946 Sb., jímž se schvalují, mění a doplňují předpisy o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech
- Ústavní zákon č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety presidenta republiky
- Zákon č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků

- Zákon č. 149/1946 Sb., o prodloužení účinnosti dekretů presidenta republiky a mimořádném lidovém soudnictví
- Zákon č. 166/1946 Sb., jímž se mění a doplňují trestní řády
- Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 184/1964 Sb., kterým se vylučuje promlčení trestního stíhání nejzávažnějších trestných činů proti míru, válečných trestných činů a trestných činů proti lidskosti, spáchaných ve prospěch nebo ve službách okupantů

Vyhlášky, nařízení, směrnice:

- Vyhláška ministerstva vnitra č. 30/1945 Sb., ministra vnitra o platnosti ústavního dekretu presidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku
- Vládní nařízení č. 238/1937 Sb., o příslušnosti krajských soudů ve věcech vojenské zrady
- Vládní nařízení č. 18/1945 Sb., vládní nařízení, jímž se provádí dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
- Vyhláška ministerstva vnitra č. 23/1946 Sb., o úplném znění zákona o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech
- Vládní nařízení č. 217/1946 Sb., jímž se stanoví konec doby zvýšeného ohrožení republiky
- Směrnice ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 č. B-2220-23/11-45-I/2, ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti (č. 607 Úředního listu 1945).
- Směrnice ministerstva vnitra čj. Z/II-31366-45 z 16. ledna 1946 (*Výklad ustanovení § 2 a § 3 VRD*)
- Nařízení č. 33/1945 Sb. nar. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zločinců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví.

POUŽITÉ ZKRATKY

Legislativní zkratky:

- **MRD** - Malý retribuční dekret
- **TrŘ** - Trestní řád
- **TrZ** - Trestní zákoník
- **VRD** - Velký retribuční dekret
- **ZoR** - Zákon na ochranu republiky

Ostatní:

- **DNSAP** - Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (Německá národně socialistická strana dělnická)
- **FS** - Freiwilliger Schutzdienst
- **GESTAPO** - Geheime Staatspolizei (tajná státní policie)
- **LSD** - Lidový soudní dvůr
- **MLS** - Mimořádný lidový soud
- **MNV** - Místní národní výbor
- **NSDAP** - Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)
- **NSV** - Nationalsozialistische Volkswohlfahrt (Nacionálněsocialistická péče o blaho lidu, přidružená k NSDAP)
- **OBZ** - Obranné spravodajství
- **ONV** - Okresní národní výbor
- **RAV** - Reichsauftragsverwaltung (Správa z příkazu Říše)
- **RSHA** - Reichssicherheitshauptamt (Hlavní říšský bezpečnostní úřad)
- **SD** - Sicherheitsdienst (Bezpečnostní služba)
- **SFK** - Sudetendeutsches Freikorps (Sudetoněmecký dobrovolnický sbor)
- **SNR** - Slovenská národná rada (Slovenská národní rada)
- **SOA** - Státní oblastní archiv
- **SOS** - Stráž obrany státu
- **SA** - Sturmabteilung (Útočné nebo úderné oddíly)
- **SS** - Schutzstaffel (Ochranný oddíl)
- **SdP** - Sudetendeutsches Partei (Sudetoněmecká strana)
- **UNWCC** - United Nations War Crimes Commission (Komise pro válečné zločiny Spojených národů)
- **Wermacht** - Německá branná moc